

domány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet t

IRODALMI, MŰVESZETI.
T Á R S A D A L O M -
TUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
XXI. ÉVF. 3. SZÁM 1958.
Á P R I L I S
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
ACS KÁROLY / MAJOR
NÁNDOR / SAFFER PÁL
/ VÉBEL LAJOS /
/ VUKOVICS GEZA /
FELELŐS SZERKESZTŐ
M A J O R N Á N D O R

**KÖVETKEZŐ SZÁMAINK
ANYAGÁBÓL**

BÁNYAI JÁNOS: A KÉK GALAMB / BORI IMRE: AZ ÜNISMERET KÖNYVE / BORI IMRE: AZ OROSZ ERDŐ / BURÁNY BÉLA VERSEI / BURÁNY NÁNDOR: CSORDULTIG TELE CSÖMÖRREL / BURÁNY NÁNDOR VERSEI / FEHÉR FERENC VERSEI / GULYÁS JÓZSEF: MELLETTED HALKAN PEREG A FALRÓL A RÉGI MÉSZ / JUHÁSZ GÉZA: OLVASÁS KÜZBEN / SVETA LUKÍC: ÉS LÓN MELANKÓLIA / MAJTÉNYI MIHÁLY: ÁRUHÁZ / SLAWOMIR MROŽEK SZATIRÁI / SÁFRÁNY IMRE: KETTŐN ÁLL A VÁSÁR / SINKÓ ERVIN: AZ EMBERINEK A DOKUMENTUMAI / SZÁNTÓ ZOLTÁN VERSEI / URBÁN JÁNOS: KÉT PART KÖZÖTT / ZÁKÁNY ANTAL VERSEI

Mulatság

Részlet

Beno Zupančič

Pezdir és Jurij fölgürekeztve tologatták a szekrényeket egyik szobából a másikba, Karlinca az evőeszközöket meg a poharakat rendezgette. Munkája közben egy szót sem ejtett. Madame Elza a kenyeret szelte, Marjetka könyvelő — kétgyermekes, harmincöt éves özvegy — a kenyérszeleteket kenegette vajjal, s azután szardiniát, szalámit és ubonkát rakott rájuk gusztusos rendben. Lúcia — kétágú létrán állva — a színes papírszalagokat erősítette a mennyezetre. Albinca, egy gyenge testalkatú, s még gyengébb emlékezőtehetségű, húszéves leány, segített neki. Pezdir arra mentében meg-megcsipentette lábikráját, de szívesebben nyúlkaált Lúcia felé, mert Albinca lába ösztövére és tagadhatatlanul görbe volt. Pepica takarítónő — negyvenéves parasztasszony — türelmesen söprögetett, törölte a port, mosta az ablakokat és dörzsölte a sárgaréz kilincseket. Jeglics előadó és Lovro sofőr a hordócskából palackokba töltögették a bort. Arcuk lángolt, pirult a vidám készülődésben. Jurij egész idő alatt rajtuk tartotta fél szemét. Kapatos voltam ugyan egy kissé a jóféle iztriai vörösborból, de tudtam, miről van szó: attól félt, hogy azok ketten még a délután folyamán megszívják magukat. Pezdir irigyen pislogott rájuk, ő is szeretne volna kivenni részét — nem a munkájukból.

A két ajtó között álldogálva néztem a sürgés-forgást.

Ugyan, mi értelme van az egésznek? — gondoltam már másodszor. (Ugyanis, amikor iszom, mindent kétszer gondolok végig.) Valóban nevetséges, milyen semmi-gondokkal fásasztják magukat az emberek és mi mindenért hajlandók nyelvelni egymással.

Ugyan, honnan is kerültek elő ezek? — kérdeztem megint önmagamtól, feleletet azonban nem kaptam.

Rövid ideje, hogy itt vannak. Okmányokat forgatnak, kopognak az írógépen, és meg vannak róla győződve, hogy nélkülük a Föld sem kerin-

gene a Nap körül. A szocializmusról lelkesedéssel beszélnek, vagy morognak — aszerint, hogy milyen hangulatban vannak és mennyire őszinték vagy meghunyászkodók. Örülnek, ha megdicsérik, de letörnek, ha kispolgároknak, megalkuvóknak, óvatoskodóknak és élősdieknek mondják őket. Olyanok, mint a cirkuszi akrobaták. Forognak, körben járnak és — sehoval se jutnak el. Az élet meg folyik tovább és a legtöbbször — mint a zsúfolt autóbusz a megállónál — elmegy az orruk előtt. Igen, autóbusz... Valóban autóbusz: túlköli a kanyarban és ügyel a közlekedési jelzésekre. Az útirány ismeretes, az utat viszont keresni kell, meg kell találni. S ha valaki elérőtlenedik a várakozásban, vagy abbahagyja a küzdelmet, a többiek, a szemfülesek egy pillanat alatt félretolják őket és mennek előre a maguk útján. Csak holmiféle zavarosfejű firkász látja meg és jegyzi föl magának az ilyen eseteket és keresi az értelmüket.

Viszont ki fogná föl igazából mindezt, ki lehetne valóban igazságtévő bíró?

En semmiesetre sem, mert rövidlátó és igazságtalan vagyok. Jól tudom, hogy igazságtalan lennék. Ha odahaza volnék — az más. Akkor könnyűszerrel eldönténém: ez igaz dolog, ez nem. Ezért harcoltunk, ezért meg nem. Itt azonban, a városban, ebben a pöttömnyi Babilonban — itt nem tudom elbírálni a dolgokat. Ehhez Bölcs Salamon eszére volna szükségem és egy anyaszívre.

Igy töprengtem egy ideig, majd fölmarkoltam egy tekercs színes papírt és odavittem Lúciához. Elza elé újabb kenyereket raktam, Karlincának az asztalok terítésében segédkeztem, Magdalénának a poharakat adogattam a keze alá. Ez a szegény Magdaléna két törvénytelen gyermekkel vergődik a világban. Egyik gyereke vak, a másik süket.

— Ha a mi szindikátusunk hozzáfog valamihez, megy a dolog, mint a karikacsapás — állapította meg elégedetten Jurij.

— Pláne, ha mulatságról van szó — tette hozzá Pezdir. — Kár, hogy ez a Lovró nem valami titkárféle. Gyakrabban rendeznék ilyen muriakat. Jó gyerek, csak éppen autót nem volna szabad a kezére adni.

— Elhallgas! — szólt rá Lovró. Széles, lapos arcán úgy fénylett a bőr, mintha beszírozta volna. — En még egyszer sem csináltam karambolt, viszont — ha nem tévedek — annál többre keveredtél te.

Pezdir úgy tett, mintha nem hallotta volna és megkérdezte:

— Elza, hol a gramofon?

A vér megfagyott ereimben. Szűzanyám, hol hagytam a gramofont?

— Tényleg, hol van? — kiáltott föl Elza is, és abbahagyta a kenyérszeletelést. Kezében a késsel fordult felém;

— Hallod-e, kurír! Hová tetted a gramofont?

— Hogy ez milyen hülyén pislog! — hallottam Pezdir seppegését. — Dilis egy kicsit.

— A villamosban felejtettem, a pad alatt — böktém ki végül és a hátam közepéig elvörösödtem.

— Mindannyian elhallgattak és várakozással bámultak rám.

— Remek! Gyönyörű! — rikoltotta Pezdir. — A villamosban hagytam a gramofont!

— Te jó isten! — jajdult föl Elza. — Tudtam, előre tudtam, hogy baj lesz...

— Hányas számú villamossal jöttél? — kérdezte Jurij higgadtan.

Vállat vontam. Miféle számot emleget ez?

— Még ezt sem tudja! Még a villamosjáratok számát sem ismeri! — aacsarkodott újra Pezdir.

— Inkább telefonálj, ne beszélj marhaságokat! — avatkozott közbe Lovró.

Jože Ciuha, szövegrajza

Pezdir szó nélkül átsietett a szomszéd szobába, de hamar vissza is jött.

— Senki sem jelentkezik, A másik vonal meg foglalt. Közben persze már rég leváltották a kalauzokat!

— Hát ilyet... — sóhajtottá eseménytelenül Elza és leült. — Elvesztett... — A szeméből könnypatakok csordult.

— Tehetetlen mámik! — húzta el a száját megvetőleg Lovró és fölugrott. — Talán csak akad még becsületes ember ezen a világon. Magam megyek érte! — Bánatos pillantást vetett Jeglicsre, aki a palackokat tartotta a csap alá és gyors léptekkel kisért. Vele akartam menni, de visszatolt.

— Nincs rád szükség. Magam is megtalálom. Negyed óra múlva itt vagyok. — Azzal ledübörgött a lépcsőn, mint valami tüzes, fiatal mén.

Pokoli zavarban voltam. Sejtelmem sem volt, mitévő legyek. Észrevettem, hogy Elzának is csak a gramofon körül járnak a gondolatai. A keze reszketett. Részvét kelt bennem iránta. Magdaléna kénytelen volt leváltani, mert túl vastagra szelte a szalámit. Ezen aztán keményen össze is pöröltek. Albinca csitítgatta őket:

— Minden pillanatban itt lehet az osztályfőnök, ti ketten meg szapuljátok egymást. Te, Magdaléna, vigyázz, hogy vágod azt a szalámit, te meg Elza, tégy lakatot a szádra.

Az ördög vigye el az egész mulatságot — gondoltam legalább háromszor. — De hogy a fenébe is történhetett velem ilyen valami? Öregszem, hiába — állapítottam meg és sebtében kiszámítottam, hogy tulajdonképpen már kilenc esztendeje, hogy levágták a karomat és tíz éve, hogy eljöttem hazulról. Ideges vagyok, gátlásaim vannak és az uttóbbi időben szó volt róla, hogy átminősítenek. Csak tudnám, hogy kell ezt csinálni! Ha mások nem,

hát én minősíteném át magam. Ugy átminősíteném magam, hogy az egész vacak társaságot a fenével etetném.

Elmúlt harminc perc, el egy óra is, Lovró még mindig nem tért vissza.

Pepca még mindegyre a kilincseket fényesítgette. Jurij és Pezdir az asztalokat cipelték. Lúcia virágvázákat hozott elő — ki tudná honnan. Madame Elza reménytelenül és bánatosan egyre csak Magdaléna kését figyelte, amely sehogyan sem akart úgy vágni, ahogy kellett volna. Jeglics a bort töltögette és nevetgélt magában. Időnként eligazította azt a pár szál haját, ami még megmaradt a feje búbján, s végül füttyüreszni kezdett, hogy: »Meggerek valakit, vagy engem valaki...« Általában az volt az egésznek a lát-szata, mintha halotti torra, nem pedig mulatságra készülődnének.

Az én toromra! — gondoltam. — Ha kiteszed innen a lábod, — mondtam magamban, — abban a minutumban el is temetnek. — Mégis fölálltam, átmentem a másik szobába és csöndesen besurranbam abba a szekrénybe, amelyben a takarítónő a seprőket a padlókeféket és a törlórongyokat tartotta. Lekuporodtam és vártam.

Pezdir szólalt meg elsőnek:

— Idefüljetek! — kezdte. — Tenniünk kell valamit, hogy megszabaduljunk ettől a kurirtól. Végülis majd az okmányokat veszíti el, s aztán szép sorjában dutyiba kerülünk. Nem tudom pontosan mi van vele, de vagy szerelmes, vagy pedig szabotál.

— Előbb azonban fizesse meg a kárt! — kiáltott közbe Albinca.

— Fizesse meg! Ugyan miből? — veszekedett Jurij. — Könnyű ezt mondani! Azt se nehéz kibökní, hogy elégünk van belőle. Talán az utcára akarjátok lökni? A kurírt! Ezt a rokkantat! Tisztára elment az eszetek.

— El bizony, még az a kevés is, ami volt! — dörrent meg Jeglics hangja. — Mintha közületek még senki soha el nem felejtett volna semmit. Azt a keserrrves...

— Csak te hallgass! — szólt rá Lúcia. — Te hoztad a nyakunkra.

— Tény az, hogy semmit sem lehet rábízni — állapította meg Pezdir. — Igazán sajnálom, hiszen partizán volt, de ma már nem való semmiféle munkára.

— Te meg milyen nagyon munkárrra való vagy! — vicsorgott tovább Jeglics.

— Semmi közöd hozzá! De amit mondtam, megmondtam. Megmondom akárki előtt is, ha kell. Senki sem vádolhat részrehajlással. A mi kurírunknak befellegzett. Ez olyan világos, mint az, hogy kétszer kettő négy. Legjobb lenne rálöcsölni valakire, s akkor egy egészséges, életrevaló embert alkalmazhatnánk.

— Legjobb volna téged szépen felkötni! — szólalt meg Jeglics a legnagyobb nyugalommal a hangjában.

— Te! — szólt rá Pezdir fenyegetőleg. — Elegendem van a fecsegésedből. Egyre csak jártatod a szád és fontoskodsz. Mintha ki tudja milyen nagy forradalmár lennél.

— Szegény ember! — sajnálkozott rajtam Karlinca. — De miért nem mondjátok mindezt a szemébe? Miért beszéltek egyre csak a háta mögött?

— Ezek a kurírok. — állapította meg Pezdir körülpillantva, nagy teke-tóriával, — kivétel nélkül pockok.

Már teljesen besötétedett. Ultem a szekrényben és Pepica porrongyá-
val töröltem meg könnyes szememet.

Síri csönd követte ezeket a szavakat, mintha a halál árnyéka bakacsi-
nozta volna be a délutáni verőfényt. S ebben a pillanatban — kezében a
gramofonnal megjelent az ajtóban Lovró. A gramofon táskája sárga volt,
ezért madame Elza továbbította Pepicához, hogy törölje le nedves rongy-
gyal (Utána meg szárazzal dörzsölte át!), és hallhatóan föllélegzett. Én is

megkönnyebbülten szusszantottam és az izzó parázstól — eddig úgy éreztem, mintha tüzelne talpam alatt a szekrény alja — a hűvös padlóra léptem. Ovatosan kicsusszantam a szekrényből, a fürdőszobában megmostam a szememet és visszatértem a szobába. Odamentem a sofőrhöz, hogy köszönetet mondjak neki, de olyan morcos volt, hogy visszaretentem tőle.

Tisztán hallottam, amint fojtott hangon panaszkodott Jeglicsnek:

— Az anyja keservét! Nekimentem a sorompónak. Ez az átkozott köd! Megint fizethetek...

— Hogy az ördög vinné el! — sajnálkozott Jeglics. — Sokáig elmaradtál — jegyezte meg azután.

— Na, kurír, fogd! — fordult hozzám Lovró, amint meglátott maga mellett. — Oblítsd le az ijedséget a tonkodról.

Teli öntött egy poharat borral és felém nyujtotta. Koccintottam velük és egyhajtásra kiittam a poharat.

— Csak ne itassátok! — Csak ne itassátok! — aggódott Karlinca. — Ma este ő főzi a kávé.

Este, amikor hazulról jövet visszaérkeztem, Pezdir fekete ruhában parádezott az első szobában. A vendégeket várta.

A nagy szoba fényárban úszott. Az asztal szépen meg volt terítve, a székek katonás sorban álltak. A táncteremben, amelynek mennyezetét számos papírszalaagok hálózták be keresztül-kasul és tarka lámpionok fénye öntözötte be, piros fény derengett. JuriJ dörmögött is valamit, hogy a vörös szín talán mégsem megfelelő, de több oldalról is lehurrogták, mondván: a vörös — nemzeti szín. A rádió meg a gramofon a két szoba közötti ájtóban szerénykedő asztalkán állt. Pezdir úgy döntött, hogy sajátkezűleg húzza majd föl a gramofont, — rám — faragatlan tuskóra — úgyszem lehet ilyesmit rábízni, mert előbb-utóbb leverném mindkét készüléket.

Elsőnek Karlinca libegett be magassarkú cipellőben, rövid bundácskában. Pezdir mély meghajlással, mesterkélt hangon, ünnepélyesen köszöntötte:

— Kimondhatatlanul boldog vagyok, mélyen tisztelt hölgyem, hogy ily bájos állapotban láthatom.

Karlinca — miközben válaszolt — rám mosolygott.

— Nagyrabecsült uram, Lúcia egy-kettőre itt lesz. Számára tartogassa legszebb virágait!

Pezdir csak hüledezett.

— Nézd a fálfuvalkodott hanyáját! Olyan éles a nyelve, mintha külön ma estére megköszöriiltette volna.

Közben betompant Jeglics is. A sofört vonszolta maga után. Lovró most is bő zubbonyát viselte és alig állt a lábán.

— Csak előrrre, Laurrrrenciusz eltárrrrs — dadogott, berregett Jeglics — csak előrrre. édes fiam, a páncélosokat fönntárrrtott hely várrrrja. Nemde. Pezdirrrr urrrram?

— Idő előtt bekáfoltatok — állapította meg Pezdir rosszallólag. — Mi nek kellett annyira sietnetek?

— Urrrrram, — kurrogott újfent Jeglics és gyűrött orccal egy aggszúz vonásait igyekezett fölvenni, — a páncélosok kivételes emberrrrrek. Laurrrrenciusz eltárrrrs harrrrckocsivezető volt, még ezt sem tudja? A harrrrckocsinak viszont sokkal de sokkal több berrrrrzinrrrrre van szük-szükk-szükk-sége, mint egy autónak, kocsinak, avagy egy trrrragacsnak.

— Tragacsnak? — ámult el Pezdir. — Milyen tragacsnak?

— Olyannak, mint ön, urrrram! — folytatta részeg makacssággal Jeglics, és mialatt velem együtt keresztülcipelte a küszöbön a testes sofört,

— Trrrragacs, trrrragacs, mint ön, urrrram. Amin csak csigggggbiggszűntelenül szónokolt:

ggát lehet fuvarrrozni, gyenge jérrrcét vagy rrrreumás kandurrrrt. Ahogy mondom kandurrrram: harrrrckocsi, harrrrckocsi...

Karlinca közbeszölt:

— Na jól van, elég lesz már — csipogta. — De mondd, Lovró, nem történt semmi bajod? Nem gázoltál el valakit?

A sofőr közben lehuppant az első székre, és tétova tekintetét ide-oda sétáltatta Karlinca és Jeglics között.

— Hát ez a liba kicsoda? — kérdezte nehezen forgó nyelvvel és Karlincára mutatott.

— Karrrrlinca, hát Karrrrlinca — berregett Jeglics és a palackokat kezdte mustrálni.

— Tényleg! Ó az! — álméllkodott a sofőr. — Olyan kócos a hajad, mint a koflós püspökfalatja alatt a toll. Jé, és gyöngyosor is van a nyakadon! Ha jól megnézel, hát a bisztriciai szüzanyára formázol. El vagy fuserálva, Karlinca, mondom, el vagy fuserálva. Becsszavamra, még sose láttalak ilyen randának...

— Látsz te egyáltalán valamit a milicistákon és a közlekedési jeleken kívül? — harapott vissza Karlinca.

— Persze, hogy látok! Hogyne látnék? — vigyorgott el boldogan Lovró. — Teméntelen borostüveget látok, meg tengernyi bort. Megöntözzük vele ezt a csúszó-mászó világot. Különben el kellene árasztani. El-á-rasz-ta-ni. Érted?

Megérkezett Jurij a feleségével, egy házsártos, zsörtölődő teremtéssel, aki sokat szenvedett epekövei, féltékenysége és vallásos meggyőződése miatt. Utánuk Marjetta érkezett meg Albinca társaságában. Marjetta egész úton arról beszélt, mennyi baja volt a gyerekekkel, míg lefektette őket. Albinca kényszeredetten, unatkozva hallgatta. Ezután Lúcia és Magdaléna érkezett, együtt, mintha azzal a szándékkal társultak volna, hogy Magdaléna vékonypénzű termete hangsúlyozza, kiemelje Lúcia sugárzó, húsos fiatalságát.

— Olyan vagy mint egy frissen nyílt bimbó! — hajolt meg előtte Pezdír, majd Magdalénán sétáltatta végig tekintetét: — Ez igen! Csudára kihúztad magad! Csak így tovább, máskor is!

Lúcia halkán odaszólt neki:

— Mindjárt itt lesz az osztályfőnök. A nyomunkban jön.

Pezdír összereszt, hirtelen a nyakkendőjéhez kapott, egy mozdulattal megigazította a selyemcsomót és a lépcsőfölgjáró felé sietett.

Az osztályfőnök kövérkés, negyvenes férfi volt, minden külső és belső jellegzetesség nélkül. Ahhoz az emberfajta-hoz tartozott, amely inkább engedelmes, mintsem akaratos és se ideje, se idege nincs azok számára, akik nem tartoznak szűkebb ismerettségű köréhez. Pezdír azt tartotta róla, hogy határozott ember, de semmit sem siet el, Jurij viszont egész más véleményt alkotott róla: puhánynak tudta, aki semmit el nem dönt, amíg más véleményét ki nem puhatolta. Karlinca úgy vélte, hogy minden ok nélkül rátart, fölfuvalkodott, más szemében a szállkát is meglátja, a magáiban azonban a gerendát sem veszi észre. Lovró, aki gyakran vitte kociján, s valószínűleg mindannyiunk közül a legjobban ismerte, csupán azt tudta róla, hogy igazán csak a vadászat, meg a diplomácia története érdekli.

Felesége jóval fiatalabb és alacsonyabb termetű, aprócsontú bájos aszsonyka volt, olyan, mintha skatulyából vették volna ki. Mindig férje közelebbe húzódott és mindig a kezét fogta. Ha beszélt vele, szinte hozzásimult és közvetlen közletről nézett férje apró, szürke szemébe. A rossz nyelvek szerint aggodalmaskodva féltette urát, s ezek a rossz nyelvek arról is tudtak, hogy nem ok nélkül.

Az osztályfőnök szeme a sofőrön állapodott meg. Lovró az asztalra borulva aludt.

— Adta lomha medvéje, már alszik! — csóválta meg a fejét. — Én meg várom, hogy értem jöjjön. Biztosan rábízta a bor fejtését.

— Hiszen tetszik tudni, hogy van ez! — jelentkezett Jeglics és közben megingott. — Egy-kettőrrre fejébe száll a borrrr. Felhőrrrrpint egy pohárrrrkával és márrrris pity-pity-pityókos. Fejlővést kapott a háborrrrúban, meg miegymás...

— Persze, persze, — bólogatott az osztályfőnök, — én is tudok róla. Gerinclovése volt, ha nem tévedek. Ennek viszont — hogy úgy mondjam — semmi hatása sincsen a fejben lévő szervekre. Annak idején hős volt és fegyvelmezett, azóta azonban elromlott. Igazi anarchista lett belőle. Ami pedig a fejét illeti: egy kis szűzike meg akarta fogni magának, de mert meddő volt, a fiatalúr olajralépett, hahahaha!

Teli szájjal nevetett. Vele kacagott Pezdir is, még a könnyei is potyogtak a nagy igyekezetben.

Észrevettem, hogy az osztályfőnök felesége leplezetlen csodálkozással figyelte a sofőrt. Volt is mit nézni rajta! Lovró testvérek között is nyomott vagy 95 kilót.

Közben újabb meg újabb vendégek érkeztek, s a szoba lassanként megtelt. A lámpa alatt egyre sűrűbben gomolyodott a dohány kékes füstje. A rádió népdalokat harsogott és Pepca főlszolgált a bort. Engem Jurij a sarokba ültetett. Egyik oldalamon Évica ült, egy aprótermetű lány, aki mindössze 14 napja dolgozott nálunk, s olyan félénken és riadtan tekintett, mint valami őzike. Másik asztalszomszédnóm Karlinca volt. Ezen az éjszakán hihetetlenül rosszmájúskodott, mintha csak méregbe mártotta volna a nyelvét. Szakadatlanul pletykált, sorra a szájára vett mindenkit, ügyet sem vetve Jurij öldöklő pillantásaira, s mit sem törődve az osztályfőnök jelenlétével. Jurij közben beszédet intézett a megjelentekhez, s megállapította, hogy a szakszervezeti vezetőség által összeállított műsor ezzel úgyszólván már ki is merült. Főlszólította a vendégeket, ismerkedjenek össze, barátkozzanak meg egymással és mulassanak jól. Szocialista államban nem tilos, nem is káros a szórakozás. Nem bizony! Éppen ellenkezőleg: a szocializmus — mondhatni — az evilági mulatozásért van, azért, hogy az emberek minél jobban szórakozzanak. Természetesen nem oly méltatlan módon, ahogyan ezt a kapitalista világban teszik (Jurij e tekintetben igen jól volt tájékozódva, mert több ízben volt — hivatalos küldetésben — Triesztben), hanem emberhez méltón és nevelő célzattal, jómodorú polgárokhoz illően. Exet ittak a szocializmusra, fenéig ürítették a poharat »mindnyájuk egészségére«, s a szobában egyik pillanatról a másikra vidám hangulat, élénkség lett úrrá. Töltögetni kezdtem magamnak, amilyen gyorsan csak tudtam, hogy minél kevesebbet törődjek Évicával, aki jócskán unatkozott és néhány-szor bátoratlanul megpróbált beszédbe elegyedni velem. Jobb is volt, hogy ittam, mert könnyebben forgott a szemem, Lúcia felé. Valóban elbűvölő volt ezen az estén sötét, zizegő taftruhájában, élénkpiros nemeskorál!al hófehér nyakán és nagy fehér virággal bogárfekete hajában. Pezdir mellett ült és egész idő alatt nevetett, csak nevetett, s mialatt Pezdir buzgón töltögetett, kézzel, arcjátékkal egyre csak biztatta a férfit, hogy igyék. Engem meg elfogott a lúbanat, égni kezdett a szemem. Amikor Évica megkérdezte, hogy táncolok-e, azt hazudtam, hogy csak a kólót tudom járni. Később ő is kijelentette, hogy egyáltalán nem táncol, amin egy ideig erősen csodálkoztam. Aztán egyszerre se láttam, se hallottam. Fejem a tenyerembe konyult és a szemem előtt a már ismert violaszín körök kezdtek táncolni.

Megint úgy éreztem, mint akkor, hogy a felhőkön lebegek. Mindaddig, amíg magamhoz nem tértem és rá nem jöttem, hogy két összekötözött völgyfadorongon fekszem, s meg nem hallottam a hordágyvivők lihegését. Mind a négyen nehezen kapkodták a lélegzetet, mialatt fölfelé nyomakodtak a hegyoldalba, és nagyokat káromkodtak.

— Nehéz, az anyja mindenit! — szitkozódott az első. — Mintha egy kövér gránátot kapott volna be, s nem géppisztolysorozatot.

— Büdös is, szegény, mint a dög! — sziszegte a másik a foga között. Kövére híztak a férgek a rongyai alatt.

A harmadik a negyediket kérdezte:

— No? Bírod még?

Letettek, hogy szusszantsanak egyet. Amikor látták, hogy magamhoz tértem, az első megszólított:

— Kemény gyerek vagy, meg kell hagyni. Mennyi ideig feküdtél a bokor alatt? Mi? Hat napig? És aszaltkörtét ettél, meg füvet legeltél? S a fehérgárdisták, az ördög tegye őket akárhová, ott keringtek körülötted?

— Ót éjszaka és hat nap... — ismételtem és már mosolyogtam, mert nagy megkönnyebbülés volt kiszabadulni a völgy júliusi poklából, s mert tudtam, hogy rövid idő múlva kórházba kerülök, s ott összefoltoznak és meggyógyítanak.

— Vigyázz, nehogy telizabáld magad ilyen kiéhezetten! — figyelmeztetett a másik. — Könnyen kipukkadhat a gyomrod!

A harmadik így érdeklődött:

— És hol szerezted az aszaltkörtét?

Mind a négyen nagyot nyeltek, mialatt a válaszra vártak.

— A tarisznyámban volt. Beosztottam. Minden nap hét darabot ettem meg. Nem is voltam éhes. A szomjúság azonban úgy gyötört, hogy száz ördög sem tudna különben. Hajnalonként a földről nyaltam a harmatot, mint a kutya.

— Magam is így valahogy képzeltem — bölintott szavaimra az első.

A negyedik egész idő alatt hallgatott, és a lábát kötözgette. Kótszerongyai már egészen feketék voltak a vértől, arca sápadt és borostás.

Később megint a vállukra emeltek, szitkozódtak, lihegtek és — a kórház nem volt sehol. Csak mindegyre a sűrűség és a mind rosszabb út. A nap itt-ott keresztültört a dús lombok között, és változatos mintát festett a mohaszőnyegre. Legyek zümmögtek. Az útról egy nyúl ugrott föl, a következő pillanatban meg egy mókust vettem észre. Minket figyelt egy ferdére nőtt fenyő csúcsáról. Később egy másik nyúl keresztezte utunkat. Mintha csak tudta volna, hogy egyikünk sem ló rá. Már későre járhatott az idő, amikor irányt változtattunk és végülis ráakadtunk a kórházra. Alig tettek le egy sátorba, máris jött az ápolónő. Szinte még gyerek volt. Lovaglónadrág volt rajta, lábán csizma. Sípkaája rásímulott sötét fűrtjeire. Apró egérfogai vidáman, bizakodva nevettek. Alighogy a sátorba lépett, fölsikoltott és két ujjával befogta az orrát.

— De hiszen... te már rohadsz, testvér! — mondta, s továbbra is megőrizve vidámságát, letekerte a kezemet és a lábamat borító rongyokat. Ezután még csak annyit mondott: »Kukacok!« — néha még megkérdezte: »Fáj?« — és szorgos kézzel dolgozott. Én meg csak hallgattam és lehúnytam a szemem. Forróság öntött el és egyre rosszabbul éreztem magam. Mikor észrevette, hogy nem mozdulok, fölkiáltott:

— Húha! A fiú rosszul van!

Vizért futott, meg az orvost hívta. Jóságos öregember volt a doktor, sokkalta jobban félt a tetvektől, mint a haláltól.

— Hat napig feküdt egy bokor alján, beásva — jelentette csöndben az ápolónő, mialatt a friss vízbe mártotta zsebkendőjét. Hűvösség borult a

homlokomra, de nem élvezhettem sokáig, hamarosan semmit sem tudtam mindarról, ami velem történik. Csak az orvos hangját hallottam nagy szeszességből: »A keze... a lába... a keze...« Azután az ápolónővér hangja jutott el hozzám:

— Kemény gyerekek, megúszta...

Ezután egy egész örökkévalóságig se láttam, se hallottam, míg meg nem pillantottam a violaszín karikákat, amelyek vad táncot roptak a szemem előtt. Valaki teljes erővel rázott. Kinyitottam a szemem: az egérfogú ápolónő cibált. Könnyes szemmel mosolygott rám, úgy suttogetta a fülembe:

— Tarts ki, ne csüggedj. Te megéred a szabadságot... Mí, egészségesek — ki tudja?

Ezúttal azonban Karlinca rázogatótt.

— Hallod, mit mondok? — suttogetta egészen közelhajolva. — Nem illik az asztalnál aludni.

Én azonban nem őt hallgattam, hanem saját magamat, mert ekkor már önmagammal társalógtam és másra nem voltam kíváncsi.

— Azok négyen nem válogatták a szavaikat, — mondtam magamban, — de becsületesen gondolkoztak. Itt viszont finoman beszélnek, de ocsmányul éreznek. Amikor az ápolónő úgy szólított, hogy: *te szerencsétlen*, valahogy egészen másképpen hangzott, mint amikor Pezdir *öcsém*-nek nevez. Miért kell nekem éppen itt, a cementosztályon lennem, ahol olyan vagyok, mint a kakuktojás az idegen fészekben?

— Nem hallod, mit mondok? — seppogte újra Karlinca. — Nem illik az asztalnál aludni!

Fölrezzentem. Zsivaj és zeneszó bántotta a fületem, s kemény világosság szúrt a szemembe. A nyitott ajtón keresztül, a táncterem vörös fényében megpillantottam Pezdir, aki éppen akkor perdült táncra Luciával. Az asztalnál, pontosan velem szemközt, Elza ült és valahová a semmibe bámult. Lovró és Jeglics a két szoba között, a küszöbön, törökülésben kuporogtak, s egymás arcába meredve, hársány fahangon énekeltek: »Kimentem a rétre, nem bírtam kaszálni...« A szoba tulsó felén Jurij és az osztályfőnök álltak. Az osztályfőnök már magára öltötte kabátját, s élénken magyarázott.

— Elvben teljesen egyetérték önnel — hallatszott az osztályfőnök hangja. — Labdarúgásunk valóban nem áll azon a magaslaton, amely megilletné.

Ebben a pillanatban jutott eszembe, hogy Lúcia egy táncot ígért nekem. Föltámaszkodtam és imbolvogva a táncterembe mentem. A zene éppen elhallgatott. Lúcia az aitonál állt, cigaretta a szájában. Pezdir a maga paraszáról adott neki tüzet, de úgy, hogy a cigarettát nem vette ki a szájából. Néhány pillanatig álldogáltam, majd feléjük indultam. De közben egyre töprengtem, Lúcia? De vajon Lúcia volt-e? Hátha tévedtem? Hátha már megfedekezett rólam. Amikor adoértem, dörmögtem valamit, mert jól láttam, hogy Pezdir arcát harag öntötte el, Lúcia szeme meg dühösen villogott.

— Részeg vagy! — förmedt rám. — Hordd el magad! Menj aludni!

— Vigyázz magadra, megjáród! — fenyegetőzött Pezdir is.

Csak néztem rájuk és egy tapodtat sem mozdultam.

— Gyerünk! Gyerünk! — kergetett Pezdir és meglökött.

Az anyád mindenségit! — gondoltam magamban. — Eleget nyeltem már tőled. Egyre csak hallgattam, túrtam, tétováztam. De most aztán lehúzókat egyet, bal kézről, a pofádra! Villámgyorsan fölemeltem a kezem és összeszorított ököllel a két szeme közé ütöttem. Lúcia fölsikoltott. Egy pil-

lanat alatt elhalt minden zaj. A nők körénk sereglettek és a zsidongás újraéledt, de most egészen más színezete volt.

— Részeg. Vigyétek ki! — kiáltotta Albinca és izgalomban a keblére szorította öklét.

— Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon! — süvítette Jeglics.

— Ellátnám a baját, csak ne lenne rokkant — kakaskodott Pezdir lihegve és dühösen törölgette könnyes szemét.

— Mit izgatjátok? — fordult Jurij a körülállókhoz és meg akart fogni. Mikor azonban rávettem tekintetemet, elhallgatott és nem nyúlt hozzám.

— Egy szép napon megérjük, hogy géppisztollyal jön közénk és szítává lö bennünket! — sivitott Albinca az izgalomtól szokatlanul magas hangon.

— Bárcsak megtenné! — szólalt meg Lovró és megpróbált talpraállni.

Az osztályfőnök a középre tolakodott és vállonragadott.

— Nem szégyelled magad? — sziszegte. — Addig csinálod, míg meg nem járod. Akkor aztán mindenki más lesz a hibás, csak te nem.

Ismét elfogott a vágy, hogy odasózzak egyet. Gondolkoztam, töprengtem. Szép is volna, legalább szívből megútnám. Mit is szólhatna? Biztosan nem volna neki mindegy. Még egy pillanatig tétováztam, matattam az emlékezetemben, aztán egyenesen a szemébe mondtam:

— Hadd tudja mindenki: gyáva kukac vagy!

Kimeresztette a szemét és eltátotta a száját. Ebben a pillanatban valaki hátulról átolelt — Karlinca. Megfordultam, ránéztem, Mosolyogva hívott magával.

— Gyere, — szólított, — megígérted, hogy segítesz kávét főzni.

Anélkül, hogy valakire is ránéztem volna, megindultam a nyomában.

A fürdőszobában víz forrt a gázlángon. A sarokban üres flaskók álltak. A mosdónál Marjetta pancsolt a hideg vízben. A kertre nyíló ablak kitért szárnyai bebocsátották a csillagos ég négyszögletes darabjának derült fényét.

— Reggelre megfagy — jegyezte meg Karlinca és leült az alacsony számolyná, szemben a gázforralóval.

— Hm — dörmögtem. Minden idegszálam megfeszült, izgatott, nyugtalan voltam. Körülnéztem és csak akkor vettem észre, hogy a kádban mozog valami. Ugyanakkor fojtott zokogást hallottam.

— Ne törődj vele. Hagyjad! — súgta Karlinca. — Magdaléna. Megártott neki és most picsog. Pokrócot tettem a kád fenekére és ráültettem. Hadd pihenje ki magát, szegényke. Fene bört vett ez a Jurij! Észre se veszed, máris a fejedbe száll és a lábodba szalad. Magdaléna meg mindjárt sírvafakad, ha bört kóstol. A gyerekek miatt, tudod.

A szobából megint a »Kimentem a rétre, nem bírtam kaszálni« hangjai hallatszottak.

— Derekasan becsicscentettek — állapította meg Karlinca, és a forró vízbe szórta a kávét, majd lefödte a fazekat. — De azért stramm fiúk.

— Hm — helyesltem és ködös fejjel egyre azon évődtem, tulajdonképpen miért is sirdogál ez a Magdaléna. Mulatságra megy és itatja az egereket. Egyre arrafelé néztem, de semmit sem láttam, mert mély volt a kád, Magdaléna meg mindenestől se nyomott ötven kilót. Marjetta közben megmosdott, megtörölközött és szó nélkül kiment. Karlinca csak ült és a forralóra bámult. A kékes gázláng szaporán öltögette nyelvét a fazék alatt. Karlinca csendesen mosolygott.

Jobban az arcába néztem és így szóltam magamban:

— Szerény kis teremtés ez a Karlinca. — Aztán tovább füztem a gondolatot: — Az ő ágját sem rózsaszíromból vetették.

Karlinca mintha megérezte volna tekintetemet, fölemelte a fejét és különös hangon megszólalt:

— Magas lóra ült ma éjjel ez a Lúcia. Nem gondolod?

Nem értettem, mi jár az eszében.

— Fönn hordja az orrát Pezdir miatt. Meg van róla győződve, hogy elveszi és naccsága lesz. De átkozottul téved, az ostoba libája.

Még mindig hallgattam.

— Pezdir is nagyot fog nézni! Azt hiszi, hogy ő lesz az első. Pedig... május elsején egy milicista hempergett vele. Hamar túladott azonban rajta! Az osztályfőnök is kipróbálta már.

— Mi a fene? — csodálkoztam.

— Csak nem dőlél be neki te is? Lehetne annyi sütnivalód, hogy átláss rajta és ne hídd el, hogy ő maga a megtestesült ártatlanság.

— Biz ezt nem tudtam — dűnnyögtem és keserű szájjal tovább hallgattam. A torkom is kiszáradt.

— Szomjas vagyok — panaszkodtam nem sokkal azután és az ajtó felé indultam.

— Várj! — ugrott föl ültéből Karlinca. Kisietett a fürdőszobából és hamarosan egy üveg borral meg poharakkal tért vissza. Töltött, fölemelte poharát és rámnézett.

— Igyál egyszer az én egészségemre is, kurír. Ma vagyok harmincéves. Isten veled, fiatalság!

Meglepetten néztem a szemébe. Szomorúság bújócskázott benne a jókedvvel.

— Egészségedre!

Megfogtam a poharat, csordultig töltöttem és egyhajtásra kiittam.

— Nemsokára én is annyi leszek — szólaltam meg, amint levegőhöz jutottam, majd ismét a gondolataimmal társalogtam. — Tulajdonképpen szomorú dolog, hogy énvelem iszik. Biztosan egy élő lélek sem akad a világon, aki koccintana vele.

Összefűzte két kezét a térdén, s formás lábait kislányos pózzal egymás mellé helyezte.

— Miért vagy ilyen barátságtalan, kurír?

Nem értettem meg mindjárt. Karlinca pedig teli szájjal fölmevetett:

— Buta liba vagyok — mondta, s a hangjában még mindig kacagás bujkált. — Egyszerűen csak kibököm, ami eszembe jut. Pedig ez nem jó.

— Miért ne lenne jó? — kérdeztem és arra gondoltam, hogy azt sem tudom, mi jár az eszemben. — Legjobb, ha az ember egyből kimondja, ami a szívét nyomja.

Karlinca elengedte a térdét és megfogta a kezemet.

— Hallgass ide, kurír! — suttogta.

Nem mertem ráemelni a tekintetem. Csak a kezét néztem, ezt a csöppnyi, barnabőrű kezét, amely ott nyugodott az én csontos lapátkezemen.

— Figyelj csak rám, kurír! Veled még sosem fordult elő, hogy magad se tudod, sírhatnál-e vagy pedig nevetnél?

Ó, hát erről van szó? Egészen földerültem és éreztem, hogy kezéből jóleső meleg árad felém.

— De bizony előfordult — feleltem. — Magam se tudom, hogyan, de előfordult. Lehet, hogy azért, mert olyan gyerekes lettem.

— Na látod — folytatta Karlinca. — Pont így érzek én is. Holnap aztán

Jože Ciuha szövegrajza

nevetek magamon. Néha azonban beszélnem kell arról, ami bennem motoszkál.

— Úgy van ez, — vágtam közbe gyorsan —, mint amikor fáj a jobb kezem, pedig hát már régen nincs meg. Tudod, hogy sokszor fáj?

Azt akartam mondani, hogy olyan ez, mint a félbeszakadt álom, a ki nem hevert első szerelem: elmondhatatlan. De nem tudtam erről szólni, valami szorította a torkomat és különben sem tudok elvont dolgokról beszélni.

— Igazad van — bólintott Karlinca mosolyogva. — Valam iilyesmi lehet a dologban.

Újra csönd lett közöttünk. A fazékban a kávé zsuborgott és az ablakon keresztül friss éjszakai levegő tódult be. Amikor a kávé elkészült, Karlinca fölállt és kiment. Csészéket hozott. Először nekem öntött azután a többi bögrét töltötte tele. Marjetta egy lapos tálca-ra sorakoztatta a kávécsészéket és bevitte a rakományát a szobába.

Bort loccsantottam a poharamba és a fürdőszoba kitárt ajtaján át benéztem a szobába. Hirtelen úgy éreztem, mintha egy másik világból szemlélném ezt a képet. Nyugodtan és józanul, mintha az egész nem érdekelne, s egy csöppnyi közöm se volna hozzá.

Jeglics, Lovró, a rádió meg a gramfon szünet nélkül harsogtak. Láttam madame Elzát, amint magára öltve kabátját, unatkozó arccal hazakészült. Azután a fürdőszoba ajtajának keretében jelent meg vöröshajú feje, s megkérdezte, hazaviszem-e holnap a gramfont. Persze, hogy hazaviszem. Láttam azonban a szeméből, hogy nem hiszi amit mondok. Pezdir az asztalnál ült, Lúcia az ölében. Pezdir szeme már zavarosan nézett a világba, keze — az asztal alá láttam — az ölében matatott Jurij nem volt részeg, mert sok időt töltött az osztályfőnök társaságában. S most, hogy beteges feleségét hazaküldte, mindenáron meg akarta csókolni Évicát. A

kislány undorodva védekezett és két kézzel tolta távol magától a férfi hájas nyakát.

A füstből Magdaléna arca emelkedett föl, tétován körülnézett, mintha holdkóros volna és kifelé indult. Vörössel szegett szemét dörzsölgetve, hallgatagon ment ki a folyosóra. Karlinca utánaszólt valamit, majd tovább öntögette a kávé.

Albinca közben az asztalra kapaszkodott, fölemelte szoknyáját — látam a harisnyakötőjét — s rugdalózni kezdett, mintha szteppelne. Váratlanul Lovró tűnt föl a szoba közepén, botladozó léptekkel az asztalhoz támolygott, félkézzel derékonkapta a lányt és keményen a padlóra állította.

— Csizma az asztalon! — dűnyögte dühösen.

Albinca ijedten sikított egyet, mire megjelent az ajtóban Jeglics.

— Adj nekik, örrrreg páncélos! — harsogta. — Mondd meg a talpnyaló kígyóknak!

Lovró ránézett, mindkét szemével hunyorított és szinte reménykedve kérdezte:

— Mondjam?

— Mondd — visszhangozta Jeglics tyúkmellét döngetve. Lovró fölkászolódott az asztalra, s ott bizonytalanul lábbaállt.

— Ti, ti, ti...

— Fogd be! — ugrott talpra Jurij és megragadta Lovró kezét. A sofőr azonban olyat rúgott rajta, hogy puffanva vágódott a falnak. — Ti, ti, ti... burzsuj banda!

— Mondd meg nekik! — süvítette közbe Jeglics.

— Csak evésen, iváson jár az eszetek, meg azon, hogyan hemperegjete az asszonyokkal. De a keservit!...

— Amarchista! — rikoltotta Pezdír a méregtől vörös arccal, s intett Jurijnak, hogy ne merészkedjen a söfőr közelébe. Lovró zavartalanul folytatta:

— Törödtök is ti a szocializmussal! Bárcsak száz évvel később születtem volna, hogy ne is lássalak benneteket...

Még egyszer, merev halszemekkel körülnézett, aztán váratlanul fölhorkant:

— Most megmondtam! A gyűléseken nem engedtek szóhoz jutni. No de most kimondtam, mit gondolok rólatok. De ez még csak a bevezető volt, eztán jön a java! — szólt és lekecmergett az asztalról. Átölelte Jeglics nyakát és mindketten rázendítettek:

— Vörös bort ittam az este...

Karlinca fölállt és dühösen becsapta az ajtót. Pislogni kezdtem, mint amikor a moziban elszakad a film, majd ránéztem.

— Tisztára megkergültek — mondta Karlinca szomorúan. — S ezt mulatságnak nevezik. Tudod mit, kurír? — fogta suttogóra a szót. — Mi ketten majd másképp szervezzük meg a dolgot. Harmincadik születésem napjára...

Átölelte a nyakamat, nyugtalanul hullámzó keblére vont a fejemet és a fülembe súgta:

— Hidd el nekem, mi, nők inkább szókimondók vagyunk, mint óvatosak. Nálatok, férfiaknál, másképp áll a dolog.

Nem voltam vele tisztában, vajon az egérfogú ápolónő vagy Lúcia fekszik-e mellettem. Csak a vérem hullámzását éreztem és az erek lüktetését. Minden lélegzetvételnél kellemes meleg áradt el bennem, s valami

jóleső fáradtság. Soká, soká szerettem volna így feküdni. Éreztem a női hajfürtök lágy érintését, amint homlokomat, arcomat simogatták. Meleg, lihegő, meztelen keblek simultak hozzám. Sápadni kezdtem, — éreztem és lassan átjárt a hideg. Újra megjelent előttem a sűrűségbe rejtett, sziklák közé dugott sátrak képe, hallottam a feketehajú, sapkás ápolónővér hangját: *Hát te már rothadsz testvér!* Ebben a pillanatban Lúciához hasonlított. Megint láttam világos szemét, amely mozdulatlanul meredt rám, mialatt *huszonegytől* kezdve számolni kezdtem. Egy szempillantás múlva a kocsmában voltam és a felszemű Miskával beszélgettem. Beszéltünk, beszélgettünk és semmit sem beszéltünk meg. Hogy hogy nem tudtunk összebeszélni? S máris Pezdir állt Miska helyén. Szeme könnyes volt az ütéstől és Lúciát az ölében tartotta. Kezét a szoknyája alá fúrta, Lúcia meg csiklandósan nevetett. Az asztalon — mint maga Mózes — Lovró állt kitárt karokkal. »Banda! Banda vagytok!« Ezután Jegliccsal együtt dalolni kezdett: »Vörös bort ittam az este...« A gramofon mindaddig harsogott, míg a tű az utolsó vastagabb vátatba nem siklott. Azután még többször is hallottam: Gardeoffizier! »Gardeoffizier!« Félíg-meddig vagy egészen elfelejtett események tódultak vad gyorsasággal szemem elé az álom és az emlékezés mély örvényéből. Úgy láttam magam, mintha a mozi vásznán volnék: idő előtt megöregedett rokkant, a takarítóeszközök között, a szekrényben kuporogva sírok, zokogok a gramofon, az emberek miatt. Én, aki segítettem fölzsabadítani Európát, akinek része van abban, hogy sikerült a világot talpraállítani — reszketek egy gramofon miatt! Egyszerre menekülni szerettem volna, torokom szakadtából üvöltözni. Se puská, se pisztoly nem segíthet rajtam. Semmi sem segíthet. Más emberekre van szükség, hogy forradalmat csináljanak. Nem rokkantokra, aki írni is alig tud. Nem rokkantokra, akinek *gátlásai* vannak, és csak azt tudja, mi az a *rokkantsági bizonylat*.

Addig vergődtem így, míg föl nem ébredtem.

Sejtelmem sem volt, hol vagyok. Valami dermesztően hideg, kemény tárgyba ütköztem. Hát persze... a kádban fekszem. Ott meg az ablak. Minden arra mutat, hogy kint már meg is virradt. Nappal van. Ködös nappal a csillagfényes éjszaka után.

Fölültem és óvatosan kiléptem a kádból, nehogy Karlincát fölébresszem.

De hogy a szöszbe kerültünk a kádba? Persze... Karlincának támadt ez a bolondos ötlete.

Othton nincs egy talpalatnyi hely se — magyarázta, mert férje halála után egy seregnyi ember költözött a lakásába. Nekem meg édesmindegy volt. Miért ne feküdnék kádba, hiszen hevertem én már árokban, trágárdombon, szalmakazalban, sziklák között, sátorban, hordágyon — az ördög tudja hol, merre.

Karlínca fölhúzott lábbal aludt, feje alatt az ülőpárna és álmában mosolygott. Szépet álmodhat! — gondoltam és magam is mosolyogni kezdtem. Fogtam a kabátját és jól betakartam, mert lerúgta magáról, a fürdőszobában meg bizony hideg volt.

A padlón egy teli borosflaskó állt. Kortyintottam egyet. Elfintorodott az arcom és a savanyú lőrét a mosdóba köptem. Felöltöztem, kinyitottam az ajtót és óvatosan kikukkantottam a folyosóra. Sehol egy élő lélek. A muri tehát már véget ért. Mindenütt csipős dohányfüst szaga és a bor savanyú büze. Bementem a szobába, lecsuktam a gramofon dobozát és odaállítottam a bejárati ajtó elé. Lebujjhegyen tipegetem vissza a fürdőszobába. Karlínca még mindig aludt és változatlanul mosolygott. Önkéntelenül is feléje nyújtottam a kezem és megérintettem sötét haját. Akár a selyem! — gondoltam és csendesen kióvakodtam a fürdőszobából.

Kinyitottam az ajtót, fogtam a gramofont és lementem a lépcsőn.

Mikor az utcára értem, úgy éreztem, hogy jó soká nem lát engem ez a hivatal, hosszú idő telik el, amíg bárkinek is alkalma lesz így szólni hozzám: *Kurír, vidd haza a gramofont!* Elégedetlen gondoltam magamban: kőd van és Elza aggódik a gramofonért és retteg a reumája miatt.

Felöltözve feküdtem a bevetett ágyon. A lámpa égett, mert a szobán nem volt ablak. Az ágyal szemközti álló kis szekrényen állt a gramofon és recsegve forgott rajta a lemez. A sarokban szekrény, szembe vele egy asztal, rajta váza — de virág nélkül. A falon géppisztoly lógott, tusát én cifráztam ki, kisebb-nagyobb csillagokat véstem bele. Valahol még két szék is volt.

Mozdulatlanul meredtem a mennyezetre és hallgattam a gramofont, amint ezt csikorogta: »Csak csöndesen, csak csöndesen...«

Valaki kopogtatott. Nem szóltam egy hangot sem. Az ajtó azonban kinyílt, a küszöbön Karlinca állt. Úgy nézett körül a szobában, mintha keresne valakit. Aztán közelebb lépett és megkérdezte:

— Hát veled mi van? Allítsd már meg ezt a vackot! — tette hozzá türelmetlenül, s leemelte a tüt a lemezről, majd leült az ágy szélére.

Az arcomat nézte, amely — éreztem — szokatlanul sápadt lehetett. Viszont teljesen nyugodt voltam.

— Beteg vagy?

Legyintettem.

— Nem. Egyáltalán nem vagyok beteg.

— Hát a gramofon?

— Az enyém — feleltem halkán és mosolyogva néztem csodálkozó szemébe.

Karlinca rándított egyet a vállán, majd ő is elmosolyodott.

— Tréfálsz.

— Az enyém, ha mondom — ismételtem. — Elza ideadta. Lehet, hogy később eladja...

Karlinca csodálkozva csapta össze kezét.

— S most egyre nyekergeted?

— Nyekergetem.

— És a hivatal? — faggatott. — Amióta gramofonod van, nem jársz hivatalba?

— Milyen hivatalba? — csodálkoztam.

Az eszemet járatom — ilyesvalamit gondolt rólam. A szemén láttam. Megfogta a kezem és közelebb húzódott.

— Milyen hivatalba? Hát a miénkbe!

— Persze, persze! — válaszoltam. — Hova is mehetnék különben?

Karlinca elnevette magát és megveregette a kezemet.

— Pezdirtól félsz?

— Egy szemernyit se.

— Hát akkor miért nem voltál bent?

— Azért, mert vasárnap van.

— Ó, te, te! Vasárnap! Már régesrég hétfő van. Aggódtam miattad, ezért ugrottam föl hozzád, te meg átaludtad a vasárnapot, te álomszuszék!

— Nem én! — csóváltam a fejem. — Szó sincs róla. Le se húnytam a szemem. Amióta Elzától hazajöttem, szüntelenül gramofonozok. Ámbár, — tettem hozzá meglepetten, — az is lehet, hogy mégsem verkliztem egész éjjel és még ma reggel is... egészen eddig.

— Persze, hogy nem. Nem is lehet igaz — mosolygott Karlinca, aztán mintha elvágták volna jókedvét, furcsa félelem csillant meg a szemében. Gyors pillantást vetett a falon lógó géppisztolyra, majd rámnézett.

Éz a szemjáték világosan elmondta nekem, mit gondol. Megszólam hát:

— Nem megyek többé a hivatalba. Eszem ágában sincs. Ilyen állásban úgysem tudok megmaradni. Eddig is tévedés volt tőlem az egész. Érted? Té-ve-dés! Egy szót sem akarok többé hallani róla!

Az izgalomtól forró pirosság öntötte el az arcom.

Karlinca újra mosolygott.

— És... mi a szándékod?

Én is mosolyogtam.

— Az én falumban, hallgasd csak meg, élt egy plébános, akinek volt egy gramofonja — kezdtem. — Régimódi gramofon volt, hatalmas hangtölcsérrrel, nagyon olyan volt, mint egy nagy, lármás virág. Karácsonykor, szentesten, mindig kitette a parókia ablakába, a szakácsnő fölhúzta és az egész falu zengett: »Csöndes éj, szentséges éj...« Akkortájt leginkább mezítláb, lenvászon nadrágban éltem a világom. Hó volt, csikorgó hideg, de én csak ki-kiszaladtam a meleg szobából, hogy a küszöbön megállva halljam a gramofonszót. Volt benne valami megrázó, ahogy a sötét, csilagtalan éjszakában zsongott.

Nyugodtan álltam Karlinca riadt tekintetét.

— Miért meséled ezt nekem? — kérdezte.

— Miért? Összeszedek egy halom lemezt, — magyaráztam sietve, — és hazamegyek. Messze van az én falum, az isten háta mögött, ahogy mondani szokás. S ott nincs gramofon. Az a plébános már régen elhamvadt a gramofonjával, szakácsnőjével, parókiájával együtt. Leégett a plébánia. Legeltetem majd a teheneket, mint azelőtt. Néha-néha, ha szép az este, kiteszem a gramofont a hambár tetejére — és az egész falu hallgatja majd az én dalaimat.

— A te dalaidat?

— Hát a mi dalainkat.

Karlinca csak a fejét rázta és kövér könnycseppeket potyogtatott.

— Álomkép! — kiáltott föl végül. — Hát valóban azt hiszed, hogy odahaza mennyország vár rád?

— Paraszt vagyok — mondtam a mennyezetre bámulva. — És nincs kezem. Így nem tudok élni. Vagy itálra adnám magam, vagy pedig egy szép napon — nem tudom, valóban szép lenne-e — főbelöném magam. Vissza kell térnem a magamfajta emberek közé.

Megfogtam a kezét és keményen megszorítottam.

— Hiszel nekem, Karlinca?

— Hiszek — mondta és rábólintott.

— Örülök neki. Mások biztosan azt mondják majd: könnyű neki, kapja a rokkantsegélyt, s nem fülük már a foga a munkához.

Egy ideig hallgattunk. Néztük egymást. Én törtem meg a csendet.

— Így van ez.

Rövid hallgatás után hozzátettem:

— Sose volt még dolgom ilyen emberekkel. Soha. S mégis közéjük keveredtem, én, a félkezű. Mintha egy fejetlen embert állítottak volna a brigádunk élére.

— Szektás vagy! — nevette el magát Karlinca.

— Lehet — feleltem. — De nem szeretnék letörni, érted, ezért akarok visszamenni a falumba, a magamfajtájúak közé.

— Te csináltad a forradalmat, — felelte Karlinca, — nem én. De túl

sok ábrándot is csináltál magadnak, túl sokat és túl nagyokat.

— Ó nem! Szó sincs illúziókról — vitatkoztam. — A paraszt nem fut ábrándképek után. Jobb dolgom lesz, mintsem gondolnád.

Karlinca az órára nézett. Ijedten kiáltott föl:

— Mennem kell!

— Maradj még — kérleltem.

— Mennem kell, magad is tudhatod. Mit szólnak a többiek, ha nem megyek vissza?

— Maradj — mondtam most már határozottabban.

— Nem tehetem — szabadkozott. — Valóban nem maradhatok.

— Hát akkor csak menj — haragudtam meg végül is.

— És te? Nem jössz ide, hozzám?

— Nem. Semmi keresnivalóm nálad.

— S mikor indulsz?

— Minél előbb. Inkább ma, mint holnap.

— Látjuk még egymást?

— Hová sietsz olyan nagyon? — tört ki belőlem ismét. — Mondtam, hogy maradj még.

— Nem maradhatok — sóhajtott, vagy talán sírta. — Jól tudod, hogy nem tehetem.

— Hát akkor: ahogy akarod.

Karlinca megfordult és lábujjhegyen elindult. A küszöbről még visszaneézett, úgy suttogta:

— Látogass meg, mielőtt elmennél. Hallod?

Hirtelen Lúcia jutott eszembe. Az is más valakinél van — hasított belém a gondolat, s ezért nem feleltem Karlincának.

Ahogy elment, csodálatos erő áradt belém. Fölkeltem, hideg vizet töltöttem a mosdótálba — és szombat óta először — alaposan megmosakodtam.

Bodrics István fordítása

Vers fekete tintával

Gál László

*Fekete tintából fekete könnyet,
hol van immár Bellák tanító?
a betűt adta és a könyvet,
felbűjtő volt, ügyvéd és bíró,
e garnizállóban a portás.
Vajon mi történt a kétszerkettővel,
hol a léniája és nádpálcája,
hol vészett el, melyik Mohácsnál,
fölénye, gőgje, tudománya?
Es hol a régi dobogó-igazság,
amelyre törpék garral állnak,
rég szememből hol esett ki
a csodálkozás és alázat?*

*Reggel nyolctól a harangszóig
kis életemben a tudás fája,
s ha sose érek már dobogóig,
hát hogyne, hogyne, hogyne fájna.
Kopasz fején néhány szál sörte,
én kicsi lettem és ő is törpe,
én minden-minden oly parányi,
a ház játékkockákból épült,
a messzi kék szürkére révült,
az ég, a föld, a lány, a csók is,
minden megvénült.*

*Ó, hol van immár Bellák tanító?
pedig én olyan kicsi voltam,
én akkor mindig mindent hittem,
én akkor mindent megtanultam.
Hát mért nem szólt, hogy minden mindegy,
hogy minden talmi, hogy jó megállni,
mert nem örök a kétszerkettő
és semmi e piroslámpás szép világban,
amely magyar királyi.*

Hát mért nem szólt, hogy ő is árva,
családja van és tüdővése,
Azurparton szeretne élni
és száz korona a fizetése.
Hát mért nem szólt, hogy nem világít,
csak nadrágján a fakult ülep,
hogy ordíthat itt akár az isten,
a kispolgár jól alszik és süket,
s ha fölébred, csak egyet fordul.

Hát mért nem mondta, hogy Kánaánban
a tej és méz csak módjával folyik,
hát mért nem szólt, hogy ő is, ő is, ő is
csak éheznek és csak utálkozik?
Már késő minden és minden hiába,
ő már csak gallér, kézelő és pálca,
csak rossz emlék, csak rossz ízű hazugság,
ez az igazság.

És bújok most már két deci boromba,
pedig istenné énekeltem volna
Bellák tanítót, s első iskolámat.
De csak dobogót énekelek, fekete táblát,
és krétát, és hogy pálca volt a kezében.
Vert, mert verték és mert verték, aki verte,
ez volt a Rend és istene a Pálca,
a Kánaánba, a Kánaánba.

A kiserdőben, a Ferencváros szélén,
föld alá vájták életüket éhes magyarok,
keserű munkanélküliek, vézna gyerekek,
és egyre-egyre várandós anyák.
Se fürdőszobájuk, se karosszékük nem volt,
és szappanuk, mint Afrikában a zuluknak.
Csak boldog hazájuk volt, ezeréves.

Csak árpádcsakós rendőreik, rendőrkapitányuk,
se folyóvíz, se villany, se petróleumlámpa.
De övéké volt a mennyek országa
s a tömjénfüst, a templomsarokban,
mert az első padokban pékek ültek és hentesek
és a városatyák.

— Olvasta? — sápította egy vénasszony a kávéházban,
(haboskávét ivott, tejszínnel és kuglóffal)
egy részeg munkás megölte a feleségét,
két ártatlan gyermekét... Rettenetes!
Mert ezek szombaton elisszák fizetésüket,
és akkor, persze, nincsen kenyerük,
se új ruhájuk, se autójuk, se kétszoba, összkomfort.
Most felakasztják, biztosan felakasztják!
Bali Mihály kell nekik! Híhihi...
És Blériot már átrepült a La Manche-csatornán.

Isten képére teremtettek engem,
a rendőrt és a rendőrkapitányt,
az öregasszonyt és Vilmos császárt,
a földbevájt viskók lakóit,
gróf Tisza Istvánt, Bellák tanítót,
a koronás cédát az utcán és Ferenc Józsefet,

*Damjanich táborkot, akit felakasztottak,
(az iskolám a Damjanich-utcában volt)
a részeg munkást, a családirót
és Bali Mihály állami ítéletvégrehajtót.*

*Vers ez, fekete tintával,
szólj, szólj fekete versem.
És ha majd kiöntöm fekete tintám,
zöld és pirossal. énekeljeteek engem.
Zöld tintával a mégis tavaszt
és pirossal az arany életet.
De hol lesz akkor már Bellák tanító?*

Acs József szövegrajza

Dísznövények közt egy kalap, teli pénzzel

Deák Ferenc

Agyerek pénzdarabokat szorongatott mocskos kis kezében. Tekintete végigjárt a csarnokon és megpihent a dísznövényeken.
Téli késődélután volt.

A gyerek a tejeskantin kirakatának belső párkányán üldögélt. Közte és az üveglap között sok dísznövény zöldellett. Majd fél méternyi vájat volt ez, teli szép fekete földdel. Szép kis medence volt, a gyerek a belső párká-

nyán ült. Körülötte zajgott a tömeg, csörömpöltek a tányérok, csészék. Ő meg csak üldögélt és a tenyerén tartotta az aprópénzt. A párkányon is volt néhány kupac, szépen összerakva. A gyerek kalapja a dísznövények között hevert. Kint süvöltött a szél, kavarta a havat. A kalapot akkor dobta a dísznövények közé, amikor leült a párkányra.

Egy ideig úgy ült, mozdulatlanul, aztán valami dalocskát kezdett dudolni. Csak ő hallotta a dalt, senki más. Az aprópénzt két tenyerébe zárta és a dal ütemére csörgött vele. A gyomra korgott. Kint a szél mind erősebben kavarta a havat. A gyerek nem gondolt arra, hogy kimenjen. Az összekoldult pénz ott sorakozott előtte a párkányon és ott pihent a kezében. Talán tizenkét-tizenhárom éves lehetett. Nem messze tőle egy fűtőtest árasztotta a meleget. A ruhája sallangos, piszkos és hiányos volt.

Egyszer csak abbahagyta a dudorászást. Előhuzta kalapját és beledobta a pénzt. Két mocskos kezét összezárta és erősen térdéhez verte. Ahogy így játszadozott, felfigyelt a két kis összezárt marka közül előkerülő hangokra.

— Ni... Milyen érdekes, — mondta és még jobban hozzáverte kezét megvörösödött, fájduló térdéhez. »Olyasmi ez, mint a pénzcsörgés«, gondolta, »mintha pénz csörögne«, dűnnyögte és már hitte is a kis legényke, hogy pénz csörög a kezében. Játszadozott és álmodozni kezdett, s már szentül hitte, ha kinyitja a kezét, aranypénz gurul szerte a markából.

Néha, amikor a nyíló ajtón betóduló hideg levegő megcsapta testét, egy kicsit megborzongott és egy pillanatra elvesztette ábrándjának fonálát, de azután megint hitegetni kezdte magát, mert ez jólesett neki.

»Ez a legszebb játék... nem tudja senki, hogy van-e a kezemben pénz, vagy nincs... és csörög... jobban csörög, mint ez az aluminium... úgy csörög, mint az arany. Mélyen, szépen csörög«, mondogatta magában a legényke, közben egyre rázta a kezét. Nem gondolt arra, hogy kimenjen. Hisz ez a pénz nem csörögne most sehol a világon, csak itt. Ezeknek az aranyoknak nincs sehol ennyi értékük, mint itt, a teleskantinban, éppen most. Mindenütt hideg van és mindenhol fúj a szél. Egy könnycsepp gördült végig arcán.

»Senki sem hiszi el, hogy az én két kezem most tele van pénzzel... még azt sem hinné el, hogy ebből az aluminium dinárocskákból van egy maroknyi. Pedig van belőle majdnem egy kalappal...« és végiggördült arcán egy könnycsepp. Ekkor megfogta a kalapját és a pénzzel együtt be-dobta megint a dísznövények közé. Háta megett zajgott a nép. Nem messze tőle melegített a fűtőtest. Egy-két kései hivatalnok tekintete rátéved a gyerekre: ez még mindig itt van... reggel óta itt van. — Lám, milyennek is ezek a kolduslegényké!... mikor jóllaknak, mikor elköltötték a pénzüket, akkor lusták még arra is, hogy újból kezdjék a kéregetést. — Aztán nem néz feléje senki. Nem törődik vele senki.

A kis szurtos legényke még mindig ott ült a párkányon, és egyre csörgette az aranyait. Jól tudta, hogy ezek a pénzek sokkal kedvesebbek, mint az aluminium dinárcák ott a kalapban. Többet érnek ezek. Nemcsak azért, mert ezt nem koldulta össze, hanem azért is, mert ezt nem lehet elkölteni... Itt bent meleg van, kint hideg van, és mindenhol hideg van. Nincs még egy hely a világon, ahol ilyen meleg, kellemes levegő lenne, mint itt. Pirostra verte már mindkét kezefejét és a térde is sajgott már, abbahagyta hát a csörgetést. Az emberek két ajtón jártak ki-be. Amikor a fűtőtesten túl az ajtó kinyílott, akkor a melegáram megcsapta testét..., amikor a mellette lévő ajtó nyílt, akkor a hideg, kinti levegő csapta meg és megborzongott.

Most azzal szórakozott, hogy a jégvirágos kirakat üvegén keresztül nézegette a figurákat, ahogyan erre meg arra döcögnek. A teremben ki-gyulladtak a neoncsövek, ő pedig elkezdte találgatni, hogy melyik árny

nyit be az egyik ajtón és melyik a másikon. Eszébe se jutott kimenni, volt itt mit csinálnia. Kis idő eltelte után megunt a találgatást és tekintete rátévedt a kalapra. Mellette melegített a fűtőtést, a gyomra meg korgott, korgott. És egy könnycsepp gördült végig az arcán. Azon kezdett gondolkodni, hogy milyen borzasztó dolog lenne most elkölteni ezeket a dinárokat. Attól nem félt, hogy megint rámorognak a kasszájánál, attól sem, hogy háromszor is átszámolják a pénzt, és egy dinár mindig hiányzik egy dinár a két csésze kávé és négy kifli árából. Arra már nem volt ereje, hogy kikoldulja. Attól félt borzasztóan, hogy ha elköltené a pénzt, akkor kész lenne minden, akkor ki kellene mennie. Akkor nem lenne többé oka, hogy itt üldögéljen a márvány párkányon. Viszont záróráig biztos még egy kávéravalót sem tudna összeszedni.

Ölébe vette a kalapot és egyenként rakta ki a dinárosokat és két-dinárosokat a párkányra. Szépen különválasztotta és rendezte őket, nézegette, hogy egyenes-e a kis pénztorony. Eszébe se jutott, hogy kimenjen. Mikor mind összerakta, megdöbbsent: mit tegyen most? Most már nincs mit csinálni. Aztán megint támadt egy ötlete, felvett egy kétdinárosot és peregve feldobta a levegőbe. Kitartott tenyerébe hullott. Ekkor elkezdte találgatni (nagyon korgott a gyomra), hogy melyik oldala került felülről: írás, mondta, és megnézte. Ismét feldobta (feje felett az egyik neoncsó pislákolni kezdett, azután kialudt), de ügyetlen volt és a pénz elgurult. Nem mozdult utána, nem ment érte. »Feldobok egy kétdinárosot, ha eltalálok, fej-e vagy írás, akkor elmegyek érte.« Nem találta el. A pénzcsekék gurultak szanaszét, ő meg játszadozott. Az emberek táncoló, ideges árnyékában játszadozott a kis, szurtos legényke. Néha nagyot kacagott, néha végiggördült egy könnycsepp az arcán. Kint zúgott a szél. A kis legényke játszadozott és arra gondolt, hogy neki csak találgatásra jó a pénz. Feldob egyet, gondol valamit, és elkapja. Feldob még egyet... gondol valamit... és kacag. Feldobja... elkapja... és sír. Ilyen kis legényke csak így veheti hasznát a pénznek. Időt vásárol vele. Időt. Olyant, amilyen neki tetszik.

És pergett a pénz, gurult szanaszét az emberek táncoló ideges árnyéka között, az emberek lábai alatt, akik mást is hittek és tudtak, a pénzről és a melegről.

Mérczi Józsefnek nem ízlik a húsleves

Kolozsi Tibor

A mikor asztalhoz ült, már ott párolgott a tányérban a húsleves. Így szerette, forrón, nagyon forrón. Ha langyos, nincs is meg az íze, zamatja. Sokszor bizonygatta élete párjának, akivel immár harmincvalahány esztendeje rója együtt az élet útjait: »Tudod, Erzsikém, a sőr csak úgy jó, ha jégről veszik le, a leves meg csak akkor ízletes, ha egyenesen a tűzről kerül az asztalra.«

Mondom, ott párolgott már előtte a forró húsleves. Teteje olyan arany-sárga, amilyen csak tyúkhúsból lehet, és benne csigatészta, jó sok csigatészta. Mert a leves legyen forró és sűrű. Sűrű, akár a főzelék. Az az, tésztafőzelék, — mosolygott. — Így ugratta valamikor Erzsike, amikor még csak kóstolgatta, hogyan is kell főzni a férjje cseperedett legénynek, ő meg ugyanolyan évődéssel bólogatott vissza: »Úgy ám, úgy igaz.«

Erzsike persze hamar megszokta a főzeléklevest, nem kellett már külön kérni bele a tészta-repetét. Volt abban elég most is. Még hozzá csigatészta. És Mérczi József, — immár nyugalmazott tanító, — jól megszórt borssal, hogy csak úgy feketélt a teteje, aztán nyelvével csetintve nyúlt a kanál után, hogy belemerítse, és akkor... Nos, nem történt semmi különös, csak a kanál egy kicsit a késhez koccant. És a kés megcsendült tőle, egy kicsit, csak egy ici-picikét. De néha egy ilyen kis csörrenés is elég ahhoz, hogy mélyen bűgő hangok szavát keltse életre.

Mikor is volt csak? Az, az, tegnap este, amikor az iskolabizottságnak az ifjúsági szervezettel tartott, a késői órákba nyúlt üléséről bandukoltak hazafelé. Akkor vetette oda váratlanul Kézdi Dezső a kérdést:

— Mondja csak, Józsi bátyám, de igazán, nem csintalanzkodott maga soha gyermekkorában a csengőkkel? Már úgy értem, ment haza az iskolából, aztán egy kapu mellett csak úgy odavonzódott a keze a fényes rézgombjához, jól megrángatta, aztán futott, mint a nyúl...

Ennek a Kézdi Dezsőnek mindig vannak ilyen furcsa kérdései. Hogy azt mondja: »Ejnye, Józsi bátyám, maga tán jobban szereti az összeaszalódott sárga horsót, mint a frissen szedett zöldet?« Vagy hogy: »Mit gon-

dol, meg lehet győzni a sárgarigót, hogy ne füttyüljön az ablak alatt, mert fölébreszti az alvó kisbabát?»

Hej, Kézdi Dezső, Kézdi Dezső, de csavaros az eszed! Tán ott az esztergapad mellett csavarosodott meg ennyire? Még hogy én... gyerekkoromban... rakoncátlanokdram a csengőkkel... Hát...

— Csak azért kértem, mert hogy én a múltkor nagyon megdühödtem egy kis kamaszra. Az ebéd mellől ugrasztott föl, s istenuccse, ha elkapom, hát kitekerem a nyakát, vagy legalábbis nem ússza meg egy kiadós pofon nélkül. Hát azért mondom.

— Hány éves is maga, Dezső?

— Hát, vagy negyvenöt...

— Nó, akkor maga sem egészen mai gyerek már.

— Hát, biz szaladnak azok a fránya évek.

— És maga?... Maga szokott a csöngővel... csintalankodni?... Már úgy értem, hogy gyerek korában.

És Dezső nevetett. Úgy nevetett mint azok a csöngők, melyeket meg-ráncigálnak a gyerekek, és valósággal vonaglanak a drót végén nagy viháncolásukban.

— En?... Hogy én szoktam-e?... Hát volt olyan gyerek, aki nem szokott?...

— No, látja, és most mégis ki akarta tekerni a nyakát...

— Hát hiszen azért mondom, éppen azért...

Mérczi József végre belemerítette kanálát a sűrű tyúklevesbe. De mintha nem is a zamatos leves áradt volna el a szájában, mintha nem is a bors csiklandozta volna ínyét. Egészen más ízeket érzett. Olyanokat, amelyenek nem is találhatók meg az ízek tudományos listáján: fiatalság, öregség, okoskodás, megértés, gúnyoros mosoly, harsanó nevetés, de ki is tudná mind felsorolni, mikor olyan megnevezhetetlenek!

Tegnap este olyan szépen beszélt ott az iskolában... Mint az iskolabizottság tagjai. Mint egykori tanító a leendő tanítóknak. Sokszor úgy érezte, már nem is a gyerekeknek beszél, akik ott ülnek a padokban, és néznek rá, néha értetlenül, néha legyintve, néha összeségva, néha tán egy kicsit gúnyorosan is... Nem, nem értik... Hát miért nem értik?...

Dezső később azt mondta: »Hát hogyan is értenék, mikor ők ott ülnek a padokban, Józsi bátyám meg egy széken, szemben velük.«

És ő beszélt, érezte, nagyon szépen beszél, szívből, érzésből... Nem is nekik, oda a padosorokba, hanem inkább magának, ide a székre. És szinte szárnyakat kapott minden szó: vitte magával vissza a múltba, a rég-múltba, egy kis falusi iskolába, ahol először lépett tanítói minőségében az összefaricskált, nagy fekete tábla elé, hogy megmagyarázza a nebulóknak a kétszerkettő örök nagy tudományát. És vitte, vitte még tovább, egy másik régi-régi iskolába, ahol ő tanult valamikor, ahol ő készült a nagy életre úgy negyven esztendővel ezelőtt.

— Tudjátok, gyerekek, úgy szólok hozzátok mint egy öreg, tapasztalt ember, mint egy öreg, tapasztalt tanító. Szeretni kell ezt a hivatást, nagyon szeretni. És tanulni kell, sokat tanulni. Akkor, régen, nem is mondom meg, hány év előtt, ott az intézetben úgy el voltunk zárva a világtól, de úgy... Hová is mehettünk volna ott, abban a kisvároskában. Legfeljebb egy kis sétácska estefelé. De mozi?... Tánc?... Hol volt az tőlünk!... Most meg, hallom, itt együtt andalognak esténként fiúk, lányok. Este, nyolc után... Meg mozi, meg kávéház, meg színház, meg mit tudom én, még micsoda... És azt mondjátok, nincs időtök tanulni... Nem jól van ez így! Lám, mi tanultunk, sokat tanultunk. És emberek lettünk. Tanítók lettünk...

— Igen, igen, kedves, régimódi tanítók.

Nem is tudta bizonyosan, hogy elhangzott-e valóban ez az odavetett megjegyzés, vagy tán csak a füle csendült. Egy kicsit fölkapta a fejét, oldalra nézett. Igen, igen, Kézdi Dezső ült mellette, s mintha egy kicsit még mozgott volna a szája. Hát ő? Ő szólt? Fejében egy kicsit összezavaródtak a gondolatok. Ugyan, mit ért (egy esztengályos) a tanító szent hivatásához?! Mit tudja, mit tudhatja ő, mit jelent az, ott állni a katedrán, a tábla mellett, és tölcserrel tölteni a tudományt az ostoba kis nebulók fejébe?!

Mondom, megzavarodott egy kicsit, és gyorsan pontot tett a szép beszéd végére. Aztán egy kicsit sértődötten maga alá húzta a lábát és hallgatott. Nem, nem szól ő többet egy szót sem. Beszéljenek csak azok, akik tán jobban értenek hozzá! Beszéljenek a Kézdi Dezsők, és a többiek, akiket beültettek ide az iskolabizottságba, mintha egy szemernyit is konyítanának az iskolaügyekhez, mintha halvány dunsztjuk is volna a tanítói hivatáshoz!

És akkor Dezső még a kezét nyújtogatta, hogy ő akar szólni. Nem is hallgatta, nem is akarta hallgatni. Ha iménti szavai elhaltak is, a képzeletbeli szárnyak azért vitték, röptették tovább. Akármennyire fejlődött is a modern tudomány, annyira még nem jutott, hogy megszerkessze az időrakétát, amellyel nemcsak térbeli, de időbeli távolságokat is át lehet hidalni. Erre csak a gondolat képes, a szárnyas gondolat. Erre csak az emlékezés képes, melyben egy síkba olvad tér és idő.

Egy fiatal tanítócska áll egy fehérre meszelt falusi házikó előtt. Éppen kilincsre tette a kezét, hogy kinyissa a kaput. Az udvarban kert, orgonabokrokkal, rózsafákkal és színes gömbökkel a virágágásokban. Egy fiatalasszony lép ki a konyhából, haja piropöttyes kendővel hátrakötve, de azért kivillog alóla ragyogószőke haja. Kék szemében meg pajkos nevetés bújkál.

— Nos, Józsikám, jól viselkedtek a gyerekek?

— Az ám, az ám, itt volt a tanfelügyelő úr... Ment minden, mint a karikacsapás... Még meg is dícsért.

És most Kézdi Dezső beszél. Valami olyasmit hebeg, hogy rég volt az, rég volt. És nem szabad semmit idealizálni. Negyven esztendő az negyven esztendő, azóta messze járunk, másképp nézünk a világra és punktum. Hát ezért, csak ezért mondja, bár nincs szándékában megsérteni Mérczi Józsi bátyját, de hadd tudja az ifjúság is, hogy az iskolabizottság tán nem egészen ért egyet vele.

Hát lehet ezt hallgatni? És lehet így beszélni? Még csak meg sem repednek az iskolafalak?

Tizenhat-tizennyolc éves nebulók ülnek a padokban: fiúk és lányok vegyesen. Tán kuncognak is, tán bökdösik is egymás oldalát a nagy gyönyörűségtől. Hát lehet, hát szabad ezek előtt azt mondani, hogy egy komoly felnőttnek, egy becsülettel nyugdíjba vonult tanítónak nincs igaza? Ugyan, mit ér ez a munkában töltött élet, ha ilyen egyszerűen föl lehet rúgni, mint a semmit: »Tanító bácsi, nem tudja a leckét, elbukott a vizsgán!«

Lovat adnak alájuk, ... lovat adnak... Ahelyett, hogy megmagyaráznák, hogy nincs igazuk. Hogy nekik soha sincs igazuk, soha sem lehet igazuk egy tanárral, egy tanítóval, egy felnőttel szemben.

De csak elcsitult a nagy vita is. Az a hirtelenszőke kislány ott a második padban bizonyára önelégülten tetszeleg most társai előtt, hogy meg merte mondani: »A történelemből túlságosan sok évszámot kell bevágnunk, a történések mélyebb okairól azonban nem kapunk elég magyarázatot.«

Ó, hát csak nem ti mondjátok meg, hogy mit akartok tanulni! Szépen is volna!... Amikor én diák voltam, úgy kellett fújni az évszámokat mint

a vízfolyás: a mohácsi vész 1526-ban, a kiegyezés 1867-ben, ... de ki is emlékezne már ennyi esztendő után pontosan mindegyükre!

Kint az utcán Kézdi Dezső lépett mellé:

— Jön hazafelé, Józsi bátyám?

Ránézett, mint aki nem is ismeri. Ki vagy te? Még meg is szólítasz mindezek után?

Nem szólt, csak elindult a latyakos utcán hazafelé, és Kézdi Dezső mellette. Egy utcában laknak, no. Alig három ház választja el őket egymástól.

Fuj, csúnya ez a latyakos idő! Még a cipőbe is beférkőzik a sár. Szinte csicseg a harisnyája. Jó meleg lábvizet kell majd venni ... Igazán rendbehozhatnák már ezt a csúf utcát, hogy ne kelljen minden kis eső után pocsoltyákat gázolni.

— No, holnap alhatunk egy kicsit tovább, vasárnap lesz ...

— Én már minden nap alhatok ...

Egy kicsit kurtán, sértődötten hangzott a válasz:

— Tán csak nem haragszik. Józsi bátyám?

Haragudni? ... Ki tudja? Talán éppen csak fáj, sajog valami itt belül egy kicsit. Hej, de kegyetlenek is vagytok, emberek, még a kort, a munkában töltött éveket sem tisztelitek.

És akkor kérdezte meg Dezső:

— Mondja csak, Józsi bátyám, de igazán, nem csintalankodott maga soha gyerek korában a csengőkkel?

Kanalazza a levest. Olyan, éppen olyan, amilyenek szereti: arany-sárga, forró, telidesteli csigatésztával és teteje feketéllik a borstól. Valahogy mégsem érzi az ízét. Más ízek kavarnak a szájában, nem is tudná megmondani, milyenek. Kesernyések és mégsem keserűek, savanykásak és mégsem savanyúk, édeskésék és mégsem édesek. Furcsa, megnevezhetetlen ízek, tán új szavakat kellene kitalálni rájuk. Manapság úgymint olyan sok minden újat kitalálnak ...

Békesség!

Dóró Sándor

*Ma békésen lefektettem az alkonyt,
a színesedő, barnuló földeket
betakartam puha, okos gondolattal,
s a bogarakat elküldtem a levelek
csendje alá, hogy pihenjenek...
Az égen bóbiskoló csillagokat
elfújtam, hogy aludhass!...
És a csendet csendre intettem,
hogy álmodból fel ne rezzenj!...
Lépteim álmodba szőttem, hogy
álmod szebbé tegyem,
s ha felkelsz: mosolyomban
tisztára fürödhess, s felébresztem
a hajnalt, hogy örömed fényes legyen!*

Az utolsó bárka

Dóró Sándor

*Anyám halakat tisztít,
s pattogó pikkely hullik
a szívemből,
(mit vétettek nekem
ezek a halak??)
Tudom — emberek —
mi felfaljuk egymást!*

*S két fényes acélmadár:
a szemeimben hullatja tollait,
és a levegőben
szaporodik a bombafüst!...*

*Az iszapban sírnak a halak —
és én utolsó noéi bárkámba
szedem őket...*

„Milida tájó”

Dóró Sándor

*A lány felnézett, s átszúrta szemével
a kék-karton-eget...
Beszélni csak némán tudtunk:
ő mongol, s én magyar.
s egy szavunk közös: „milida tájó...”
S érzem, hogy bambusz-színű bőre arcomhoz
ég, s mondjuk önmagunkban:
„milida tájó” — gyönyörű hold...
De a hold elmozdul és a teste rándul:
tudom, már többé sose simul hozzám...*

*Kis halászhajók úsznak a szemeink
kristály-vizén: messzi keletről jönnek —
és közénk áll a távolság!
Tudod-e, hogy a hold nem értünk fénylik,
és hogy a halászhajók halál-hajók
a Csendes-óceánról...*

Mennyei osztag

Djordje Lebović és
Aleksandar Obrenović

A Mennyei osztag első díjat nyert a „Ste-rjino Pozorje”-n, a második jugoszláv szí-ni fesztiválon, 1957-ben. Saffer Pál fordított belőle egy részletet, s ezt az érthetőség kedvéért a szintén általa készített összefog-lalóval együtt közöljük.

PROLÓGUS:

A-12750, a náci haláltáborok egykori foglya elmeséli, hogyan rendel-ték ki néhányadmagával a hitleri uralom végnapjaiban a hírhedt krema-tóriumok leszerelésére, hogy ne maradjon nyoma a rémségeknek. A kre-matórium feletti kis padlásszobában találkozott 33142-vel, az utolsó »meny-nyi osztag« tizenöt megmaradt tagjának egyikével. Megbarátkoztak és együtt töltötték a napokat. Egy reggel, amikor munkára mentek, nem találta többé barátját. Mind a tizenötüket állítólag az udvar végében temet-ték el, de sírjuknak nem maradt nyoma a fagyos szilíziai földön. Az ő meséit eleveníti fel az A-12750-es, a szemlélhetőség kedvéért. — szinpadon.

I.

Zuhogó esőben, éjszaka, fogolycsoportot terelnek a krematórium udva-rába. A parancsnok megmagyarázza a jövevényeknek, hogy mi lesz a fel-adatuk: »... A maguk kötelessége lesz megölni és elégetni ellenségeinket. Három hónapig végzik ezt a munkát, azután kivégezzük magukat és helyükbe új csoportot hozunk...« Aki nem hajlandó ezt a munkát végezni, jelentkezzen. Azonnal főbelövik. — Akad egy jelentkező. A géppisztoly felkattog, azután a megmaradtakat szétvezetik a szobákba. Az egyik ilyen szobában hét ember találkozik: ZÖLD — negyven év körüli német csirke-tolvaj, a bűnügyi foglyok zöld háromszögét viseli; az 58964-es, szerb, kabát-ján a politikai foglyok piros háromszöge; MUSELMANN, az olasz vidéki írnok, katonaszökevény, szintén piros háromszöget visel; PROMINENS, egykori lengyel diplomata; SAPKÁS EMBER, magyarországi zsidó órá-s, kabátján sárga háromszög; SEBESÜLT, 27 év körüli, francia, a fején pisz-kos kötés. Szökni akart Majdanekből; S. K., görög szobrász, kabátján elől-hátul diszeleg ez a két betű, a Strafkommando (büntetőosztag) rövi-tése.

Az újoncok között harc kezdődik a fekhelyért. A szobában ugyanis cső halad végig, amelynek közelében elviselhetetlen a forróság. A cső

melletti ágyra végül is a leggyengébb, a legtehetetlenebb, MUSELMANN kerül. Belép egy ÖREG ember, a krematórium portása, szintén fogoly, egykori irodalomtanár, aki már másfél éve végzi ezt a furcsa szolgálatot: ezeket enged be a kapun, de senkit sem látott még közülük kimenni. A kíváncsi kérdésekre az öreg elmondja, hogy mi lesz a kötelességük: néhányan Ciklon-gázbombákat dobznak majd a »fürdőbe« terelt embe-
rekre. »... Senki sem él örökké — mondja. — Ott lenn az örökkévalóság legfeljebb csak öt percig tart...« A többiek majd a krematóriumi kemencékben égetik el a kivégzetteket. Amikor az ÖREG kimegy, PROMINENS, aki szentül hiszi, hogy a szobában valahol mikrofont rejtettek el, hangosan védeni kezdi a fasisztákat. Még reméli, hogy bárki is törődik vele és a véleményével. Még hisz befolyásos német barátainak. A többiek rárontának, de ismét bejön az ÖREG, hogy kijelölje a csoport ká pó-ját (vezetőjét). S. K.-t választja. A görög tiltakozik, de a pióca-veremmel való fenyegetés után megtörik. Első feladatuk az új ká pó-nak ki kell jelöl-
nie azokat, akik majd a gázbombákat dobják és azokat, akik a kemencék-
nél dolgoznak. Ismét ellenkezik, s végül sorshúzással döntenek. A döntés után a feszültség enyhül. ZÖLD egy becsépé szett szájharmonikát vesz elő és játszani kezdi az internáltak dalát. S. K. eredménytelenül kéri, hogy hagyja abba. Végül megparancsolja, ő a ká pó. ZÖLD engedelmeskedik. A zene elnémul.

II.

Napok múltak el. A foglyok már szobájukat is úgy ahogy berendez-
ték, élelmük van bőven, az arcuk kezd kikerekedni. Az eddig szótlan
SAPKÁS EMBER megszólal, az addig kapzsi ZÖLD borral kínálja a töb-
bieket, egyszóval kezdenek emberekhez hasonlítani. Arra, amit tesznek,
igyekeznek nem gondolni, mert lámint mondják, »segíteni úgysem tud-
nak«. Beszélgetés közben MUSELMANN kimondja azt, amire valameny-
nyien gondolnak — szö k ni kellene. PROMINENS, aki német barátai köz-
benjárását várja, nem akar részt venni a szökésben. Meg akarják ölni, de
ZÖLD jobb módot talál. Leszedi a PROMINENS ágya fölé akasztott fény-
képeket. Hátlapjukon pontos adatok és tervrajzok vannak a krematóri-
umról. Ez elegendő ahhoz, hogy tulajdonosukat azonnal kivégezzék. PRO-
MINENS megtörik. A veszekedés közepette észrevétlenül belép az ÖREG.
Miután a sebesültben a fiát véli felismerni (zavarodott agya minden cso-
portban kereste és megtalálta a fiát), vállalja, hogy segít nekik és velük
együtt szö k ik. Szerinte van egy lehetőség a szökésre — a mocsáron át.
Meg kell vizsgálni. Valakinek el kell jutnia a Brzezinkába. A németek
önkénteseket keresnek munkára a mocsárba. Ez rossz jel. Azt jelenti, hogy
ott még szörnyűbb munka vár rájuk. PROMINENS végül megmondja a hírt:
hallotta, hogy ott hatalmas gödröt ástak, amelyekben élöket égetnek el —
azokat, akik nem képesek saját lábukon a »fürdőbe« menni; betegeket,
öregeket és gyermekeket. Az önkénteseknek az a feladatuk, hogy a gödörbe
lökjék őket. Mindegy, menni kell. ZÖLD szerez löpört, SAPKÁS vállalja,
hogy használt ciklon-bombákból kézigránátot gyárt. Közben bejön S. K., a
ká pó. Faggatja őket, hogy miért idegenkednek tőle. Faggatása eredmé-
nytelen marad, erre bosszúból csoportcserét rendel el. A kemencénél dolgozók
helyet cserélnek a kivégzőkkel. 58964 megtagadja az engedelmességet, s a
ká pó először használja hatalma jelét, a gumibotot.

III.

Amíg a többiek alszanak, S. K. a faliórá t javítgató SAPKÁST kérdez-
geti elfogatása előtti életéről és végül visszatér ahhoz, ami bántja: miért
kerülik, miért idegenkednek tőle? Miután a sapkásnak bántatlanságot ígér,
az egy bibliai idézettel válaszol: »... az ember, aki puha és gyengéd volt

közöttetek, rossz lesz fivéreikhez és...» S. K. feldühödik és egy órával munkaidő előtt felkelti az egész társaságot, hogy sűröljék fel a szobát. PROMINENST vízért zavarja és vele megy MUSELMANN, aki sorsolás alapján önkéntesként a mocsárban járt és a látottaktól megőrült. S. K. erőszakkal ágyat cserél a SAPKÁSSAL, azután kimegy. A SAPKÁS tovább dolgozik, mintha mi sem történt volna, azután felkiált: az óra működik. Míg a többiek sűrölnek, az órás újabb munkába fog: menórát készít. ZÖLD faggatja a SAPKÁST, hogy milyen gyertyatartó az. SAPKÁS hallgat és helyette SEBESÜLT válaszol, elmondja a menóra történetét. SAPKÁS rájön, hogy SEBESÜLT zsidó és mint istentagadót, elátkozza. A többiek megjegyzéseire, hogy miért nem bocsát meg SEBESÜLT-nek, ha megbocsátott az áruló S. K.-nak, akit meg akartak ölni, így válaszol: »A görög embereket árult el, ez az átkozott pedig elárulta istenét...«

58964 furcsán viselkedik. Hallgatag, magába mélyed.

58964: (Abbahagyja a munkát. Egy ideig nézi a vidám társaságot, azután undorral a hangjában, odaszól): Odalenn új tránzsport várakozik. (Senki sem hallja. Hangosabban megismétli): Odalenn új tránzsport várakozik.

Zöld: No és?

58964: Hagyjátok abba az üvöltözést.

Zöld: Nem az első tránzsport ez sem, az utolsó! Nekünk most vidámi muzsáj! (Tovább játszik. A többiek ismét dalolni kezdenek)

58964: (Hirtelen Zöldhöz lép, elveszi tőle a szájharmonikát és a sarokba dobja)

Muselman: (Gyorsan felkapja az eldobott harmonikát)

Zöld: (Fenyegetően feláll)

58964: Részeges disznók!

Sebesült: (Nyugodtan hozzálép és így szól): Meghibbantál egy kicsit?

58964: Ti hibbantatok meg. Odalenn az emberek a halálra várnak, ti meg itt daloltok. A végén majd tánra is kerekedtek.

Óreg: Hja, kedvesem „So wie so Krematorium, so wie so Brzezinka” Akár dalolunk, akár nem. Egyremegy.

58964: Nekem nem mindegy!

Zöld: No nézd csak. Pedig nemrég még tudtál dalolni. Most egyszerre így elérzékenyedté!

Prominens: Jó lesz, ha egy kicsit vigyázol az idegeidre. Ez most különösen fontos.

58964: Lenn a fürdő előtt varsói lengyel nők várnak. Te meg itt prédikálsz nekem.

Prominens: Nem segíthetünk rajtuk.

58964: De legalább tapintatosabbak lehetnének irántuk.

Prominens: Abból csak kárunk le-

hetne. Nem szabad azokra gondolnunk ott lenn. Mindenáron meg kell őriznünk az idegeinket

Zöld: (Elveszi Muselmanntól a harmonikát)

Sebesült: (Ráförmed) Ne muzsikálj!

Zöld: Jó, jó!

58964: Ész nélkül vedelitek a pálinkát, aztán bebeszélitek magatoknak, hogy erősek az idegeitek. Polen, hogy ámíthatod így magad? Beteg vagy, tudod, hogy az ital megrövidíti az életedet, mégis minden nap leiszod magad. Miért? Így akarsz az idegeidet erősíteni?

Prominens: Vége az ivásnak. Két nap múlva indulunk a Brzezinkába. Ha ott megroppannak az idegeink — akkor végünk van.

58964: Én nem megyek a Brzezinkába.

Prominens: Mit mondasz?

58964: Hallottad. Nem megyek a Brzezinkába.

Zöld: Na jó, jó... Feküdj le. Pihenj egy kicsit, majd megnyugodsz. Nem muzsikálok többet.

Sapkás ember: Rosszul vagy. Van idegcsillapító tablettád. Akarsz?

58964: Mi ez? Bolonddád akartok nyilvánítani? Nem, köszönöm, egészen jól érzem magam. Egészségesebb vagyok akármelyikötöknél. Nem akarok menni. Nem akarok szökní. Értitek?

Prominens: Mégis, fekédj le és pihen ki magad.

58964: Nem fekszem le. Én csak azt mondom, hogy nem akarok szökní és kész.

Prominens: Tudja maga, hogy mit beszél?

58964: Teljesen tudatában vagyok an-

nak, amit mondok. Nem megyek — ez az utolsó szavam.

Öreg: Hogy-hogy nem mész? Hogy gondolod ezt. Hát nincs minden jól megszervezve?

Sebesült: Honnan ez a váratlan változás?

58964: Váratlan? Gondolkozom én erről már az első naptól kezdve, már amióta beléptünk ebbe a szobába. Éjjel, nappal szüntelenül.

Prominens: Miért titkoltad ezt eddig előttünk?

58964: Önmagam előtt titkoltam, nem elöttetek.

Zöld: Majd ha egy kicsit kifújta magad, beszélgetünk erről. Most fekédj le.

Prominens: Ezt most azonnal tisztáznunk kell. Öreg, menjen ki és ügyeljen, hogy a kápo meg ne lépjen bennünket.

Öreg: Én is szeretném hallani.

Sebesült: Majd később elmesélünk mindent. Menj ki.

Öreg: Csak ne sokat veszekedjete. *(Kimegy. Néhány pillanatig valamennyien szóltanul néznek 58964-re)*

58964: *(Felfortyan)* Mit bámultok rám? No gyerünk, kezdjétek.

Gyerünk hát, kérdezzetek, faggassatok, mire vártok?

Zöld: Nem akarsz szökni?

58964: Nem akarok.

Zöld: Gondold meg jól.

58964: Már meggondoltam.

Prominens: Figyelmeztetek, hogy erre ráfizethetsz.

58964: Köszönöm.

Zöld: Önfejű vagy. Tudod-e, hogy mi vár rád, ha nem engedsz?

58964: Tudom.

Zöld: Mégis, ugye... nem gondolod komolyan? Csak nem akarsz a kéményen átmenni?

58964: Nem akarok szökni. Érdekel még valami benneteket?

Sebesült: Beleegyeztél, hogy velünk szoksz.

58964: Sok mindenbe beleegyeztem, pedig nem kellett volna.

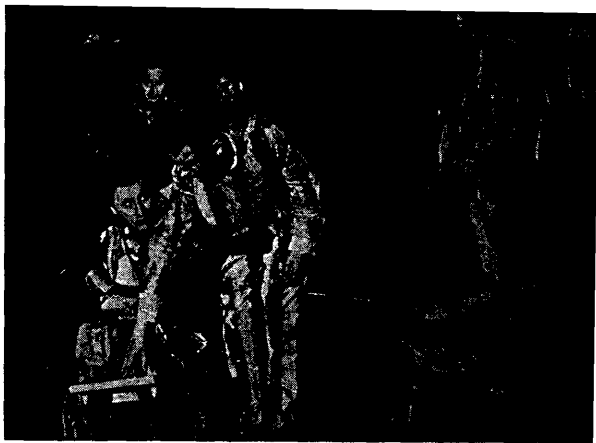
Prominens: Előbb kellett volna ezt meggondolni.

58964: Előbb vagy utóbb — mindegy. Én megfontoltam és ez a lényeg.

Sebesült: Egész idő alatt ámitottál bennünket. Ez megfontolt árulás!

58964: Ti árultatok el engem. Ti ámitottatok engem! És magatokat is!

Szökést ígértetek a szabadságba. Hát mondjátok meg, hol... hol van az a ti szabadságotok? Hol?

Jelenetek a Mennyei osztagból, a noviszádi Szerb Népszínház bemutatóján

Sebesült: Mindenütt. Ezenkívül — mindenütt.

Prominens: Ezt mindegyikünk tudja. Ezt még Giuseppe is tudja.

58964: Hát csakugyan olyan agyálgyultak vagytok, hogy elhiszitek ezt? Számunkra nincs többé szabadság. Elmehetnénk akár a Marsra is, ott sem lennénk szabadok. Hát nem értitek?

Zöld: Sohase szerettem a bölcsekedéseidet. Hej, kiskomám, mihelyt civilrongyokat rántok magamra és nem érzem a nyakamon az SS-ek tekintetét, mihelyt újra szoknyákat emelgethetek, bizony szabad leszek én, mesélhetsz, amit akarsz!

58964: Nem fogják megengedni, hogy megtegyed. És ha már nem lesznek SS-ek, akkor is üldözni fognak, el-

fognak és bíróság elé állítanak. Számonkérjük majd téled ezt itt.

Prominens: Senkinek sincs joga ítélkezni fölöttünk. Azok közül a hivatásos bírák közül egy se élte át azt, amit mi itt átélünk. Ilyesmíról nincs szó egyetlen törvénykönyvben sem. Csak mi, akik ebben a füstben és bűzben fulladozunk, csak mi ítélkezhetünk magunk fölött! Minket kényszerítenek arra, amit teszünk. Én szavatolok magamért és mindannyiunktól, hogy ártatlanok vagyunk. Ebben a szobában az egyetlen bűnös a kápó. A parancsolóinál is ocsmányabb bűnös lett. A ládája tele van aranyfogakkal. Azért zárja lakattal...

58964: Ha nem irmered el a bíróság jogát, hogy ítélkezzék fölötted, akkor miért készíted magadnak a visszavonulást?

Prominens: Nem értem.

58964: Majd érthetőbben is megmondom: Miért vezetsz naplót a krematóriumról? Ez mentésglevél, visszavonulás, nem?

Prominens: Nem. Ez csak elővigyázatosság. Biztosítani akarom magam, mert nem hiszek a bírák jóindulatában. Mit tudhat az én kínlódásaimról valami agyalágyult bíró, mondjuk a krakkói Pán Jarošzláv Makusinszky, aki egészen bizonyosan meleg plédbe takarózva a könyvtárban töltötte azt az időt, amit én internálótáborban szenvedtem végig. Pán Jarošzláv mégis azt hiszi majd, hogy joga van ítélkezni fölöttem és ítélkezni is fog, még hozzá nagyon szigorúan. Ezért vezeték én naplót. Hogy igazoljam magam. Hogy titeket is igazoljanak vele.

Sebesült: Semilyen hivatásos bíró nem fog ítélkezni felettünk. Mi áldozatok vagyunk. Ezt tudni fogja mindenki. Felettünk csak az emberiség ítélkezhet. Ha az elítél, nem fogok ellenkezni, mert hiszem, hogy pártatlan és igazságos döntést hoz.

Prominens: Hogy maradhatott benned ennyi naivitás? Emberiség? Közönséges üres szólam. Az „Emberiség bíróságának”, amiről te álmodsz, mégis csak Pán Jarošzláv, Mőszjő Santen és Miszter Higinsz lesznek a tagjai... Ők pedig sohasem érthetnek meg téged, és bizony megrövidítenek egy fejjel, ha megtudják, hol voltál.

Sebesült: De megértene majd. Őszintén elmondok nekik mindent.

58964: Nem hagynak rá időt. Halott

leszel, még mielőtt a szádát kinyitnád.

Zöld: Te, Franszé, mafla vagy. Egész bizonyosan megnyúznának, mihelyt a kezük közé kerülnél. Istenemre, én többé nem hagyom magam elfogatni. Engem többé semmilyen hatóság nem dug a sitibe. Erre szavamat adom. Végeredményben pedig, senki sem bizonyíthatja be, hogy a Himmelkommandóban dolgoztam.

Sapkás Ember: Emberi bíróságról vitáztok? Minek? Adonáj már ügyis ítélkezett mindenek fölött.

58964: Mondjuk, hogy megmenekülünk a társadalom ítéletétől. De hogyan menekülünk meg önmagunktól, a lelkiismeretünkötől? Szabadítsatok meg a lelkiismeret ítéletétől, tegyétek lehetővé, hogy ismét gondtalanul vezethessem a mozdonyomat, és veletek megyek.

Prominens: Ezt saját magadnak kell megtenned! Úgy, mint én. Az én lelkiismeretem teljesen nyugodt. Tudom, hogy ártatlan vagyok és nekem ez elegendő.

58964: Hazugság az egész. Dehogy nyugodt a lelkiismereted! Egyikünké se nyugodt. Nem lehet megszökni előle. Zöld, mondd meg te, nincs-e igazam.

Zöld: Nem gondolkoztam még felőle, de nem is akarok. Nekem csak az a fontos, hogy meg tudjak innen lőgni. Azután ha valaha meglátogatna az a te lelkiismereted... hát majd úgy nézem, hogy kiegyezzek vele. De most fejezzük be minél előbb ezt az okoskodást, mert mindjárt csengetnek.

58964: Úgy! Nem kínoz benneteket a lelkiismeret? Akkor hát miért gyöntök álmotokban? Minden nap hallom. Ti is hallottatok engem. Itt van ez a próféta. Szünet nélkül fabrikál valamit. Feledni akar. No és, sikerült neki? Sikerült egyikünknek is megszökni? Nem. Senkinek, egy percre sem. Tudom, hogy soha többé nem tudok jól mozdonyt vezetni. Azt akarjátok, hogy egész életemben a lelkiismeret-furdalással viaskodjam, hogy ne tudjak aludni, hogy ujjal mutogassanak rám, hogy leköpjenek és fenyegeessenek?

Sebesült: Ezek szerint tehát maradjunk itt és a még hátralévő néhány nap alatt öljünk meg még száz és százezer ártatlant?

58964: Nem tudom! Nem tudom! Csak azt tudom, hogy jól tették azok akik nem voltak hajlandók itt dolgozni.

Sebesült: Azok gyávák voltak! Gyávák! Nem mertek szembenézni a ha-

- lállal. Megtorpantak az első lépésnél.
- 58964: Megtiltom, hogy így beszélj ró-
luk. Ha mindannyian olyanok lettünk
volna, mint ők, akkor a fasiszták
kénytelenek lennének maguk ölni.
Nem mondhatnák, hogy köpedék va-
gyunk. Mi voltunk a gyávák!
- Zöld: Hát meg kell az embernek dög-
leni, hogy hős legyen belőle?
- Sebesült: Azok hiába haltak meg.
Annyi az ember a táborokban, hogy
mindig akad közöttük, aki hajlandó a
Himmelkommandóban dolgozni.
- Prominens: Még ha senki, végleg
senki se vállalná ezt a munkát, akkor
sem változna itt semmi. Csupán az
áldozatok száma növekednek. Ezek at-
tól sem riadnának vissza, hogy a tá-
borok valamennyi lakóját kiirtsák.
- 58964: Akkor kénytelenek lennének e-
zeket a disznóságokat maguk csinálni.
- Zöld: Szerbe, azt akarod, hogy a vi-
lág sohasse tudja meg ezeket a disznó-
ságokat?
- 58964: Nem.
- Zöld: És hogyan tudja meg, ha nem
leszünk mi – a szemtanúk. Nekünk
meg kell szöknünk innen.
- Prominens: Ezért is vezetek nap-
lót. A fasiszták semmilyen nyomot
sem fognak maguk után hagyni. El-
pusztítanak mindent és soha senki
sem fogja megtudni...
- 58964: Ezt az egész mesét kitaláltatok.
Nem ezért vállaltátok ti ezt a mun-
kát. Ismerjétek be! Igazolni akarjátok
magatokat. Abban a pillanatban, ami-
kor ott álltunk lenn az esőben és a-
mikor a Kommandóführer felszólított,
hogy mondjunk igent, vagy nemet,
valamennyien arra gondoltunk, mi-
lyen jó, ha az embernek tovább do-
bog a szíve, még ha beteg is, mint a
tied. Polen. Ez volt akkor a döntő,
nem holmi aggodalom az emberisé-
gért.
- Prominens: No és?
- 58964: No és, elmeséled-e majd a föl-
dieknek, a gyerekeidnek, hogy öltél
ezzel a két kezeddal, csak azért, hogy
néhány nappal tovább szagolhasd ezt
a bűdös levegőt? Elmeséled-e majd
te, Fraszé? Te, Zöld, elmeséled-e
majd Grélinek a szénapajtában, hogy
hány embert ciklonizáltál? Azt hi-
szed, hogy azután hajlandó lesz még
hálni veled? Azt hiszed, hogy egész
életeden át hallgatni tudsz majd er-
ről? Órásmester. hogy nézel majd a
fajtestvéreid szemébe? Hallgattok,
ugye? Mert látjátok, hogy nincs me-
nekvés. Ettől nem lehet megszaba-
dulni...
- Zöld: Nem tudom és nem akarom
tudni. Lehet, hogy igazad van, de ne-
kem meg kell innen szöknöm. Nem
akarok második Giuseppe lenni. Ha
itt maradunk, mindannyiunkra ez a
sors vár.
- 58964: No jó, és hová mész?
- Zöld: Tudom én, hogy hova.
- 58964: Te tudod. És te, Fraszé?
- Sebesült: Még nincs vége a hábo-
rúnak.
- 58964: Hát te, istenes ember, te hova
mész?
- Sapkás ember *hosszabb hallgatás
után így szól*: Nem tudom.
- Prominens: Akad számodra is hely.
Sapkás ember *(tagadóan int a fe-
jével)*.
- Zöld: Eh! Nagy a világ.
- Sapkás ember: Az én világom már
nem nagy.
- Zöld: Csak nem akarsz te is...
- Sapkás ember: Itt még a madarak
sem maradhatnak. Elűzi őket a füst.
- 58964: Ha madár volnék, én se lennék
itt.
- Sebesült: Én is ember vagyok. De
hiszen ez éppen elegendő ok arra,
hogy meneküljünk innen.
- 58964: *(kiabálni kezd)*: Menjetek, a-
hova akartok. Eredjétek és hagyjatok
békén. Nekem nincs hova mennem.
Menjetek!
- Zöld: Velem jössz! Együtt járjuk
majd a vásárokat.
- 58964: Nem. Én nem merek innen el-
menni.
- Zöld: Miért? Te sem vagy semmivel
se bűnösebb, mint mi. Majd meglá-
tod, milyen szép a csavargóélet...
Tetszeni fog neked. Ne félj, boldogu-
lunk!
- 58964: *(nem vitázik már olyan tüzesen,
mint az előbb Egyszerre halk lett és
erőtlen)*: Nem bírok. Nagyon szép tő-
led... de nem bírok.
- Prominens: Miért?
- 58964: Csak úgy.
- Sebesült: Mi tart vissza?
- 58964: Ne faggassatok tovább... nem
bírok.
- Zöld: Félsz?
- 58964: Igen.
- Zöld: Mi is félünk. De meg kell koc-
kázatni.
- 58964: Nem attól félek.
- Zöld: Hanem mitől?
- 58964: Önmagamtól!
- Zöld: A Krisztusát! Aztán miért?
- 58964: Megint nem fogom kibírni.
- Prominens: Miről beszélsz?
- 58964: Egyszer már volt, hogy nem
birtam ki.

Sebesült: Mit nem bírtál ki?

58964: A verést. Úgy éreztem, hogy minden csontomat összetörték... Nem bírtam tovább...

Zöld: És?

58964: Elmondtam mindent... A neveket... minden nevet... Mire felfogtam, hogy mit tettem, már késő volt. Elfogták őket és fölakasztották... Akkor azt követelték tőlem, hogy szolgáljak nekik tovább... megtagadtam.

Sebesült: Attól félsz, hogy megismétlődik?

58964: Igen.

Zöld: De hiszen már csak két napról van szó... Addig nem jönnek rá. Jól elő van készítve minden.

58964: De ha verni találnak más miatt... esetleg azért, mert lassan dolgozom... Félek, hogy mindent elmondok...

Sebesült: Miért nem mondtad ezt meg előbb?... A fejünkkel játszottál.

58964: Reméltem, hogy kibírom. Napo kig igyekeztem magam meggyőzni, hogy ki fogom bírni... hiába... menjetek!

Zöld: Akkor...

(E szó után halálos csend támad)

Nos akkor?...

Sebesült: Nincs más választásunk.
Prominens: Úgyesen kell csinálni, mert ha idő előtt fölfedezik...

Sapkás ember: Én nem akarom beszennyezni a kezem.

Zöld: Sajnálom, hogy így történt. Krisztusomra, sajnálom!

58964: Nem kell senkinek a részvéte. Én már mindent tisztáztam magammal nincs rajtam mit sajnálnatok.

Prominens: Itt egyszer se volt még áramszünet?

(Valamennyien csodálkozva néznek rá.)

Nem volt? Oszvijencimben gyakran megszakadt az áram. Egyik másik fogoly nekilődült, kiment az éjszakába, azután egyszerre sötét lett. Csak rövid időre, természetesen.

Zöld: Igen. Ilyesmi gyakran előfordult.

Sebesült: Majdanekben volt velünk egy belga fiú. Piplnek neveztük. A kápó állandóan nyaggatta. Pipl eleinte ellenkezett, de aztán... Két hétig élt a kápóval. Tovább nem bírta. Egy éjszaka kiment a szobából. Reggel, amikor munkára mentünk, a dróton lógott. Kicsi volt mint egy pólyás és teljesen fekete.

Zöld: Igen, a drótokban magasfeszül-

ségű áram kering... egy pillanat az egész.

Öreg: *(Gyorsan bejön)* Jön! Készen vagytok?

Prominens: Azt hiszem, igen.

S. K.: *(Széttérpesztett lábakkal megjelenik az ajtóban):*

Mi az, disznók, miért nem száraz még a padló? Ha arra vártok, hogy feltöröltessem veletek, akkor a feneketekkel töröltek fel.

(Amint S. K. bejön a szobába és sétálni kezd.)

Muselman n: *az üres vödörrel kifelé indul)*

S. K.: Sok vizet hozzá, gyorsan... Lódítsd a padlóra, ne sajnáld... feltörlik ezek a te barmaid egy-kettőre.

Muselman n: *(Megrettenve kimegy)*

S. K.: *(58964-hez fordul)* Te miért nem dolgozol? Síkálj!

58964: *(Csak ránéz, azután lassan, nyugodtan fekhelyéhez megy. A párnája alól dohányszobozt vesz elő.)*

S. K.: Hé, nagyságos úr, hozzád szoltam. Miért nem dolgozol?

58964: Nincs kedvem.

S. K.: *(Elordítja magát)* Mi? Ellenkezel? A nyelveddel fogod a padlót feltörölni.

58964: *(Nem törődik a fenyegetéssel. Sorra járja a többieket és osztja a dohánnyt.)* Nesze. Nem dohányszom többet.

Zöld: Én sehogy se tudok leszokni róla.

58964: Nesze, vegyél.

Prominens: Nem dohányszom.

58964: Hátha egyszer mégis rá akarsz gyujtani. Legyen kéznél. Franszé, nesze neked is.

S. K.: Mi ez? Lázadás? Raportra viszem az egész társaságot.

Öreg: Hagyd őket, hadd pihenjenek egy kicsit. Ne fontoskodj.

S. K.: Ne avatkozz bele, itt én parancsolok.

Öreg: Azt mondtam, hogy hagyd őket békén. Állj vigyázzba, ha velem beszélsz. Sapkát le!

S. K.: *(Szót fogad)*

58964: *(Sapkás emberhez lép)*

Ha egyszer talán eszedbe jutna rágyujtani... Nesze, fogjad.

Sapkás ember: Nem foglak elfelejteni.

58964: Nesze neked is, öreg. Lemondtam a dohányszásról.

Öreg: Dícséretes dolog. Jó legalább?

58964: Kóstold meg. Ízleni fog.

(Egy pillanatra úgy látszik, hogy kápónak is ad, de meggondolja magát és saját magának csavar egy cigarett-

tát. Meggyújtja és a kijárat felé indul.)

S. K.: (Felkiált) Hová mégy?

58964: Ne kiabálj! Megyek és kiöntöm a szemetet (mondja és fogja a szemetesvödört)

S. K.: Ezt majd akkor teszed, ha én parancsolom. Most azt parancsolom, hogy maradj itt, ahol vagy.

58964: Én pedig most fogom kiönteni.

(Kimegy anélkül, hogy megfordulna)

S. K.: Majd itt tartalak én! Összeverlek! (mondja és utána indul)

Öreg: Itt maradsz! Állj vigyázzba!

S. K.: (Vigyázzba merevedik)

Öreg: Így maradsz mindaddig, amíg nem megyünk munkára. Különből erről még majd beszélgetünk. Dolgozások, legények. Csak leadom a jelentést, azután visszajövök. (kimegy)

S. K.: (Nem mozdul, csak fenyegetőzik): Majd megmutatom én nektek, banditák! Megemlegetitek ti még ezt a napot. Sikáljatok! Erősebben! Nyomd rá azt a kefé!

(Mindannyian igyekeznek dolgozni, de a feszült várakozás miatt alig mozognak. Közben észrevétlenül besötétedik. Belép):

Muselmann: (a vízzel telt vödörrel. Senki sem szól)

S. K.: (Kiabálni kezd): Beszéljete, nyomorultak! (Nem hallgatnak rá. Kikapja Muselmann kezéből a vödört és földhöz vágja. A vödör felborul, de a foglyok nem moccannak.)

Hirtelen kialszik a fény és felüvölt a sziréna. Néhány pillanat múlva a vilány ismét kigyullad. A sötétség idején senki sem mozdult el helyéről, csak a tekintetük mered most az ajtóra.

S. K.: Senki se próbáljon kimenni. Még a folyosóra se! (kiáltja és kirohan. Amint bevágta maga mögött az ajtót)

Muselmann: (a vödörhöz megy, legguggol melléje, mintha vissza akar-

ná rakni a vödörből kiömlött vizet, de nem tudná magát rászánni.)

Sapkás ember: (Imádkozni kezd)

„Áldott a pihenés az erény árnyékában, a szentek és tiszták között, akik mennyei boldogságtól ragyognak, ott az örök hazában a csillagok fölött. A megbocsátás illatos virága nyílik ott azoknak, akik vétkeztek.

Távol van onnan a vétek és közel oda az üdvözülés. Az Úrnál a kegyelem, az ő kezében van az örök élet.

Nemes atyáinknak és imádtott anyáinknak, hűséges férjeinknek és szeretett asszonyainknak, kedves fivéreinknek és gyengéd nővéreinknek, tisztelt rokonainknak és fennkölt barátainknak legyen részük az örök fényben és üdvözülésben és nyugodjanak örök békébe. Az Úr szelleme vezesse őket az üdvösségre. Az Úr kegyelme öröködjék felettük, az Isteni jószág pedig borítsa rájuk szárnyait, hogy örömük teljék az Úrban. Mennyei útjukon kísérje őket béke, sírjaik fölött öröködjék a béke, ahogy írva vagyon:

„Eljövend a béke és mindörökké gondtalanul nyugszik majd, aki igaz vala.”

Nyugodjanak tehát sírjukban gondtalanul valamennyien, Ámen.

Sebesült: (Cigarettát sodor a kapott dohányból, meggyújtja és füstjébe bámul)

Prominens: (Egy kis dobozba teszi a dohányt)

Zöld: (Sokáig nézi őket, azután gyorsan odamegy az ágyhoz, ahol azelőtt 58964 feküdt, leveszi róla a párnát és saját ágyára viszi. Tekintete azonban találkozik a többiekével, erre megváltoztatja elhatározását. Spárgát vesz elő és úgy átköti a párnát, hogy bábuhoz hasonlítson. Muselmannhoz lép és így szól): Nesze, itt egy baba — Emilio.

Muselmann: (Örömmel kap a baba után).

Saffer Pál fordítása

IV.

A szökés ideje. Valamennyien az ÖREG-et keresik, aki eltűnt. Kimennek. S. K. jön és a bolonddal beszélget, faggatja, hogy miért idegenkedik tőle, azután elmeséli neki nagy tervét: azért lopkodja a kivégzettek aranyfogaikat, mert aranszobrot akar készíteni, Lédát, kezében a hattyú letépett

fejével. Megérkeznek a többiek. S. K. kártyázni hívja őket, de senki sem hajlandó leülni vele. Dühösen elmegy. Megérkezik ÖREG és különféle kifogásokkal igyekeznek lebeszélni őket a szökésről. Végül kijelenti, hogy ő és a »fia« (SEBESÜLT) nem mennek. Látja, hogy meg akarják ölni, segítségért kiált, de késő: ZÖLD végez vele. A hullát az ágy alá rejtik. S. K. jön és ZÖLD-től kést kér. Ládájából sonkát vesz elő, falatozik, azután bejelenti, hogy ma este nem mennek a mocsárba, mert a másik káppal váltást cserélt. Kimegy és a kést magával viszi. A bennmaradók gyanúja egyre fokozódik. S. K. ládájából kilopják az aranyat, meg akarják vele vesztegetni a másik kápot, hogy vonja vissza a váltás-cserét. Indulnak, de abban a pillanatban odakünn felüvöltöttek a szirénák.

KOZJÁTÉK:

A Kommandoführer szobájában gyengébben hallatszik a szirénák üvöltése. Az Oberstrumbannführer urat hordágyon hozzák. A Sturmführer szerint egy kápot, »... valami görög disznó...«, kést döfött a mellébe, amikor felügyelő körútját végezte a kemencéknél. Hiábavaló minden fáradozás. Az sem segít, hogy a kápot a helyszínen szitává lötték. Az Oberstrumbannführer halott. A Sturmführer kijelenti, hogy hajnalban kivégzik. Azután tisztelegnek a halott előtt.

V.

A szobában maradtak nem tudják, mi történt és miért üvöltöttek a szirénák. Azt hiszik, hogy S. K. megtudta a szökés tervét és mindent elárult. Utolsó pillanataikat várják. PROMINENS levelet ír. Tudja, hogy a levelek sohasem jutnak a címzetthez, de — amint mondja — »így könnyebb«. SAPKÁS imádkozik. Az apja mondta neki valamikor, hogy ez az egyetlen, amit az ember a gyűlölet, a szenvedés és a rettegés ellen tehet. ZÖLD idegesen sétált fel-alá, azután SAPKÁST árulással kezdi gyanúsítani. PROMINENS védi SAPKÁST és ZÖLD-et gyanúsítja, ez viszonzozza a gyanúsítást. A folyosón katonák lépte közeleg, valamennyien feszülten figyelnek. A léptek elhalnak. Arról beszélnek, hogyan akasztják majd fel őket hajnalban példaként a többiek előtt. Ekkor félősen megszületik az ellenállás eszméje. A bombákhoz, amelyeket SAPKÁS készített, most nem férhetnek hozzá. Nem marad számukra más egyéb fegyver, mint a szék. Ismét lépések közelednek, és ők támadó állásba helyezkednek. ZÖLD gyávasága kitör. Könyörög, hogy ne álljanak ellen, még élni szeretne... Talán mégis megkönnyülnek a fasiszták... talán csak meg akarják őket ijeszteni. A lépések eltávolodnak. Órségváltás volt. PROMINENS és SEBESÜLT ZÖLD-re vetik magukat: áruló, meg kell ölni. SAPKÁS szavára élve hagyják. Nem a halál, hanem a halálvárás nehéz. Megparancsolják neki, hogy vegye elő a szájharmonikáját és játsszon. ZÖLD előbb remegve tiltakozik, de a halálos fenyegetésre előbb akadozva, azután mind hangsúlyosabban játszani kezd. SAPKÁS otthagyja őket és folytatja az imádságot. MUSELMANN-nak végre sikerült tornyot építenie a játékkockáiból. SAP-

KÁS abbahagyja az imádkozást, eloltja a menórát, a sötétben az ablakhoz megy és leszedi róla a pokrócot. Kinéz és így szól:

Telihold van...

A szobán végigpásztáz a reflektorsugár. Azután csak a hold világít be, majd az is eltűnik. »Felhők...« szólal meg ismét a SAPKÁS. ZÖLD egyre halkabban játszik a szájharmónikán, a muzsika lassan elhal. A falon kiméletlenül, konokul ketyeg az óra.

Tenger, ajándék

Debreczeni József

*Fenn kert, lenn kert
És mindenütt tenger;
Veri eső a tengert.*

*Ó be jó, hogy erre jártam
Szép lettem a tenger által.*

*Szép lettem és ifjú ismét
Itt a nagy lét nagyon kis tét.*

*Nincs nagyobb tér, mint a tenger,
Mint a tenger, aki lent ver.*

*Végzet pásztora: tenger
Tenger bárányai: kövek
Legszebb virágom: köszönet
Be jó lesz visszajövet!*

Nekrológ

Debreczeni József

*Délben a kávéházban
Az idő vélem ősült,
A szívemen s a tálcán
Feketekávé-gőz ült.*

Ekkor jutott eszembe,
Ki tudja, miért, mivégből,
Talán a dárdá tette,
Mely akkor hullt az égből

És ott fénylett törötten
A szomszéd templom tornyán
Akár a repülőgép,
Melyen eltört a kormány.

Talán a kávégőzben
Volt ott valami vegyszer
S italodba keverte
Hogy meghalsz te is egyszer...

Hát így jutott eszembe
Minden, mit el nem végzek,
Mi marad énutánam,
Ha elkoppant a végzet?

Ha elkoppant a végzet
Számban cibere-izzel?
Dirib-darab papírok
Flaskó, szikkaát csirizzel.

Néhány nagy terv fakultan,
Pár foszlott szélű fénykép...
Dehogyanis zúgolódom
Csak elfogadom tényként.

Egy rossz köntös, mely mindig
Az ágyam mellett lógott;
De könnyű lesz majd rólam
Írni a nekrológot.

Tavaszi spektrum

/Tárgytalan prózavers színekről/

Debreczeni József

KÉK az ég késő délután és séta után este, ha késése van az éjféli felhőnek. Kék a lányok szeme és a neonfény. Egy női szoknya és villanó selyemszalag pityergő kislány hajában. Kék a kökény és az égi csillag a Kalemegdán felett, szemben az ölelkező vizekkel. Kék a fájdalom, amit az elszaladt kedves után küldünk. Kék az ábrándozás és a halál.

PIROS a vér, a tűz, a könny és a kábulat. Piros a nótabeli csizma és a szerelem, Rómeó-módra. Az izgalom a várakozás, a törtetés és a szégyen. Piros a realitás és az élet. Piros a lázadás és a forradalom.

SÁRGA a rigó és a rettenet. Sárga az irigység, a keserűség, a düh és a betegség. Sárga a csikó és sárga a nyereg rajta. Sárga a halott levél és az ősz. Sárga a csömör és a csönd.

RÓZSASZÍN a rózsza, a rend és az elégedettség. Az optimizmus és az akarattalanság. A beletörődés és a béke. Rózsaszín az íny, a fény és a mámor. Rózsaszín a maszlag és a menny.

BARNA az öregség és a nyugalom. Az avar, az alázat és az apokalipszis. Barna a rom, a rozsdá és a révület.

ZÖLD a mérge, a kényszeredettség és a vihar. A tenger tekintete és a hegyek tógája. Zöld a föld, a fa és az örökzöld. Zöld az éretlenség és értetlenség.

SZÜRKE a mindennapi, a kabátunk és a szürkület. Szürke a szó és a szem. Szürke a por, a pör, a pátra és a posolya. Szürke a középszerűség.

FEHÉR a hó, a hab, a hűség és a hermelin. Fehér az ártatlanság és az álom. A messzeség és a mese. Fehér a haj, a mese hollója és a tisztaság. Fehér az ősz feje és a duzzadó felhő. Fehér a fény, az izzás és a mozdulatlanság. Fehér a kín.

FEKETE az éjszaka, az émelv és az ébredés. Fekete a gyász, a gyorsaság, a gyűlölet és a gyanakvás. Fekete a sár, a sír és a sírás. A tanácstalanság, a magány és a kétségbeesés. Fekete a betű.

Ókori kaland

Komáromi József Sándor

Délelőtt tizenegy tájban, két üzleti látogatás között, lelkendezve álltam meg a belgrádi Nemzeti Színház bejárata előtt.

Sophokles *Ödipus királyát* hirdette másnap estére a színlap s ez a híradás kissé megrészegített. Minthacsak ifjúkori szerelmesemmel találkoztam volna váratlanul. Ifjúkori szerelmesemmel, akinek édes arcát még fel tudom idézni a tovaszállt évek ködfelhőiben, de a nevét már elfeledtem. Valóban, az *Ödipus király* meséje még derengett emlékezetemben, de épp nemrégiben, Sophokles nevét már nem tudtam megmondani.

Két jegyet vettem, felajzva. Egyet magamnak s egyet kartársamnak, aki útrakelésem előtt megkért, hogy másnap estére, amikor ő is megérkezik, gondoskodjak valami jó szórakozásról. Ahogy ismét az utcára léptem, lelkesedésemet némi szorongás váltotta fel. Kartársamnak három milliméterrel kisebb a fizetése, kettővel kisebb a rangja s egy milliméterrel az irodalmi jártassága. Vajon jó szórakozás lesz számára is az *Ödipus király*?

– Mi a jelszó? – nézett rám másnap délután kartársam, ragyogó reménykedéssel.

- Vettem két színházjegyet.
- Nagyszerű! Mit játszanak?
- *Ödipus királyt*.
- Hű, az jó lehet! Shakespeare, ugye?

– Nem, Sophokles.

Kartársam arcáról azt véltem leolvashatni, hogy ő biz nem felejtette el Sophokles nevét, mert meg sem tanulta soha. Három vonalbéli, összesen kilenc milliméteres tekintélyem erősen kockán forgott.

– Nézze csak, öregem, vettem én egy másik jegyet is – mondtam nyájasan. – Van itt ma este valami *music-hall* szerű műsor, tánczene, énekszámokkal.

– Á, az nem érdekes. Ilyesmit hallok én, eleget, rádión.

– Várjon, de fellép egy párizsi csillag, argentin táncdalokkal, egy cseh sláger-trió, egy osztrák humorista, azonkívül a legjobb zágrábi és belgrádi jazz-trubadurok.

– És *Ödipus király*? Az mi a csuda?

– Biz az egy majd két és félezer éves görög sorstragédia.

– Kétezeröttszáz?! Nem lesz egy kicsit mégis túl avas dolog?

– Éppen attól tartok. Öszintén szólva, magam is inkább afféle irodalmi szellemidézésnek tekintem, mint valami fölséges szórakozásnak.

– No, akkor ide avval a *music-hall* jeggyel! Igazán nem ezért jöttem Belgrádba, hogy holmi kísértetjárásban gyönyörködjem...

Most sem akarom elvetni a súlykot, s ezért lemondok arról a gyönyörűségről, hogy Sophokles irodalomtörténeti

Jokasta királyné — Sava Severova — vigasztalja a kétségek között hányódó Ödipust.

Théba pestissel sújtott népe papjának vezetésével vonul Ödipusz király elé, segítséget kérni.

jelentőségének boncolgatásával úntásam az olvasót. Ehelyett inkább elmondom, dióhéjban, az egész *Ödipus-mondát*, amelyből Sophokles három drámá-

jának is merített mesét. S ezt annál bátrabban tehetem, mert az *Ödipus-monda* rémségeivel lepipálja a legvadabb western-filmet.

Théba királyát, Laiost, szörnyű átokkal sújtja az egyik megharagított görög isten. Nem szabad fiú utódot nemzenie, mert ha megteszi, az apjának gyilkosává és özvegy anyjának férjévé válik.

Laios feleségének, Iokastának, mégis fiú gyermeke születik s a királynő, hogy elkerülje az isteni átkot, egyik pásztorának adja magzatát, azzal a parancssal, vesse valamelyik hegyszakadékba. A pásztornak azonban megesik a szíve a tehetetlen csecsemőn s egy másik társának adja, ez viszont Polybos korinthis királynak ajándékozza a kicsit. Polybos, minthogy gyermektelen, édes fiaként neveli fel és elnevezi Ödipusnak.

Ödipus mit sem sejt származásáról, de egy ittas vendégnek eljár a szája a már felserdült ifjú előtt. Noha Polybos lehordja vendégét s tagadja, hogy Ödipus csak fogadott fia, a királyfi szívében éket ver a gyanú. Kétségek között hányódva Apolló jósaihoz fordul, meg tudni az igazságot származásáról. Kérdésére azonban nem választ, hanem iszonyú jóslatot kap: rövidesen apjának gyilkosa és anyjának férje lesz.

Az elrémült Ödipus vissza se mer térni többet vélt szüleihez, hanem világgá bujdosik. Útközben összeverekedik Laios királlyal és szolgálival s valamennyiüket agyonveri, anélkül hogy csak sejténé is: kiket s még kevésbé, hogy közöttük apját gyilkolta meg. Így ér Théba kapuja elé, ahol a várost sanyargató szfinx állja el útját. A lányfejű és oroszlántestű, szárnyas szörny találós kérdéseket ad fel s mindenkit elpusztít, aki nem tud megfelelni.

„Mi az, ami reggel négy lábon, délben kettőn, este háromon jár?” — kérdezi Ödipust.

„Az ember” — feleli a királyfi, mire a szfinx a mélységbe veti magát.

Théba megszabadítójaként ünnepli, a királyi trónnal és az özvegy királyné kezével jutalmazza meg Ödipust. Így telik be a jóslat. Ödipus apjának megölése után anyjának férjévé válik s házasságából két fiú és két lány születik. A haragvó istenek, hogy véget vessenek a vérfertőzésnek, pestissel sújtják Thébát. Ödipus ismét Apolló jósaihoz fordul tanácsért, s azt a választ kapja, hogy a vész csak akkor múlik el, ha Laios király gyilkosa elnyeri méltó bün-

tetését. Ödipus kutatni kezd és megtudja az iszonyatos valóságot. Iokasta szégyenében felakasztja magát, Ödipus kétségbeesett indulatában kiszúrja önön szemeit.

Ezzel azonban még nem fejeződnék be a monda szörnyűségei. Amikor két fia felserdül, világgá kergeti vak apját. Ödipus átokkal fizet: egymás kezétől pusztuljanak el fiai. Ez az átok is megfogán, a két fiú hadbaszáll Théba trónjáért, s a csaták során megöli egymást. Kreon, Iokasta királyné fivére, foglalja el a trónt, s Ödipus Thébát védő fiát hősként járó pompával temetteti el, a várost támadó Polyneikestől azonban megtagadja a végtisztesség jogát, s holttestét gyalázatul a madaraknak és ebeknek veti.

Polyneikes nővére, Antigone, a király szavánál hatalmasabb isteni parancsnak engedelmessé, titkon eltemeti meggyalázott fivére tetemét. A király erre Antigónét, noha fiának, Haimonnak menyasszonya, büntetésül élve eltemetteti. Haimon menyasszonya elvesztése miatt lesz öngyilkos, Kreon felesége, Eurydike királyné pedig fiának gyászos végzete feletti fájdalomában vet véget önkézevel életének.

A marcangoló önvádakkal vívódó Kreon sorsával zárul az *Ödipus-monda*.

A színháznak — és általában az irodalomnak — különös varázsa, hogy előadás közben magunkat képzeljük a hősök helyébe: utóbb már nem is annyira nézői, mint valósággal átélői vagyunk az eseményeknek. Ez az, amit újabb keletű műszóval *azonosulásnak* neveznek az esztéták, s ennek az *azonosulásnak* a hőfokától függ színházi élményünk teljessége.

Amennyire nagyszerű, éppannyira bonyolult dolog az irodalmi *azonosulás*.

Az ember élete végülis sivár egyhangúság: mindig ugyanazok a munkások vagy tisztviselők vagyunk, nap-nap után ugyanazt a kötelességet teljesítjük, örökké ugyanegy társasággal érintkezünk. Munkakörünknek félfoknyi elfordulása, rangunk és bérünk milliméteres emelkedése, egyetlen, nem is éppen érdekes új arcnak a felbukkanása — ezek életünk nagy eseményei.

Ha így átgondoljuk a dolgot, s hozzáadunk az *azonosulás* bűvöletét, akkor tudjuk csak igazán felbecsülni az irodalom értékét. Mennyivel nagyobb élményt nyújt akárcsak egyetlen rövid elbeszélés is, mint való életünknek

egész álló hónapja! Egy magyar író megjegyzi, hogy a szegény ember utazása az olvasás. Bátran hozzátehetjük, csaknem minden ember teljesebb élete sem más, mint az olvasás, a színház, a mozi.

Az *azonosulás* hőfoka azonban számtalan tényezőtől függ. Talán leginkább az író tehetségétől, azután a színészek és a rendező képességeitől s nem utolsósorban önmagunk műveltségétől és hajlamaitól. Sophokles *Ödipus királyának* előadása közben megértettem, hogy az elénk tárt világgép hitelessége az *azonosulás* egyik alapfeltétele. Lin Yu Tangot olvasva egészen jól elvagyunk kínai kimonóban is, az *Ödipus király* világgépének végtelen együgyűsége azonban lépten-nyomon kizökkenti a mai nézőt az *azonosulás* révületéből.

A tragédia azzal kezdődik, hogy a pestis sújtotta Théba népe papjának vezetésével segítségért könyörögve vonul a királyi palota elé. Ödipus megjelenik s bejelenti, hogy már is megtette a szükséges intézkedéseket: a jósokhoz fordult tanácsért. Ezt hallva, a mai ember vagy elvigyorodik, vagy ilyesmit dörmög bosszúsán: „Hagyja a jósokat, atyafi, hanem orvosokról meg oltószerekről gondoskodjék!”

Ámde, már jön is a király sógora, Kreon, s közli a jósdá válaszat: a pestis oka az, hogy nem bosszulták meg Laios király meggyilkolását. „Ez már döfi!” — csavar egyet nyakán a mai néző, s arra gondol, micsoda izgalmat keltene egy tüzetes értekezés az orvosi közlönyben efféle címmel: Az elmaradt bosszú, mint a pestis kórokozója.

Ödipus azonban nem veszi a dolgot tréfára, s nagy fogadkozások között bejelenti, előkeríti a gyilkost, akár a föld alól is! S miközben kellemes izgalommal várjuk, mikor bukkan fel Póiro mester zömök alakja — a király egy szakállas, vak jóst citál be a gyilkosság felderítésére!

Csöppet se csodálom, hogy az előttem lévő sorban egy bájos kislány egész előadás alatt a körmeit tisztogatta.

Az *Ödipus király* drámai magva feltett rengeteg vita dült az irodalom-esztéták között.

A régebbiek odanyilatkoztak, hogy Sophokles műve valójában sorstragédia: azt példázza, hőse mindhiába küzd emberi erejével az isteni elhatározás ellen. Sorra kimutatták, hogy Ödipus maga semmivel meg nem érdemelte

szörnyű sorsát, hisz Laios királyt, aki-
ben nem sejtette apját, pusztá önvéde-
lemből ölte meg, s Iokasta királynőről
sem tudhatta, hogy szülőanyját veszi
feleségül benne.

Az újabb irodalom-esztéták azon-
ban sanda rosszindulattal boncolgat-
ják a kérdést. Arra utalnak, hogy Ódi-
pus korántsem holmi ártatlan báránya-
ka. Igaz, az egyik szolga durván félre-
lökte, Laios király pedig botjával föbe
sujtotta — de azért még nem kellett
volna valamennyiüket meggyilkolnia!
Kárhoztatják Ódipus meggondolatlan-
ságát is. Akinek azt jósolták az iste-
nek, hogy szülőanyját veszi feleségül —
hogy köthetett házasságot az egy ma-
gánál sokkal idősebb asszonnyal?! Be-
vallom, ezt minden jóslat nélkül, rop-
pant hebehurgya lépésnek tekintem
magam is.

Méltatlan Freud, Adler és a többi
szexual-patológus részéről az *ödipus-
komplexum* elnevezés. Azt a betegsé-
get illetik evvel a névvel, amikor vala-
ki anyja iránt érez szerelmi gerjedel-
met s apja ellen gyilkos gyűlöletet.
Ódipusnak igazán nem volt semmiféle
ödipus-komplexuma: szemernyi gyűlö-
let nélkül, mondhatni csupán hősi vir-
tusból ölte meg apját és egész kísére-
tét s minden gerjedelem nélkül, inkább
csak a népakaratot betöltő hős rettent-
hetetlen bátorságával vette feleségül
anyját.

Mégcsak azt sajnálom, hogy Françoise
Sagan nem tért át az antik témák
feldolgozására: mennyire az ő tollára
kínálkozó mese pedig Ódipus történe-
te! De, persze, az ő feldolgozásában,
megtudván a meztelen igazságot, de-
hogy is szűrné ki önnön két látó sze-
mét a hős... „Igaz, megöltem apámat,
de miért bosszantott fel? Anyámat is
feleségül vettem, bár igazán nem sze-
relemből, hanem pusztá kíváncsiságból:
ugyan milyen is egy jóval idősebb nő-
vel hálni? S ha most a haragos istenek
pestissel sujtják Thébát — ezért csak
nem mondok le a trónról! Az embernek
meg kell védenie a boldogságát... De

néha, éji órán, amikor egyedül vagyok
és nem jön álom a szememre, ilyenkor
elfog egy különös érzés... Aggysten,
bánat!” Igen, így valahogy festene a
Sagan-változat.

Amde, nem mindenki így látja a dol-
gokat, ma sem. A mellettem ülő idő-
sebb hölgy, az előadás csúcspontján,
amikor végérvényesen bebizonyosodik,
hogy Ódipus az anyját vette feleségül,
elszörnyedve többször is felsóhajtott.

Rendben van — merül fel az elma-
radhatatlan kérdés — Sophokles két-
ezernégyszáz évvel ezelőtt nem festhe-
tt másféle világgépet, az is vitathatatl-
an, hogy korának egyik szellemóriása
volt: de miért játsszák drámáit a mai
színpadon? Pusztá kegyeletből, illetve
egy-egy színházi tekintély irodalmi
kultúrájának fitogtatására?

Nem, nem csupán ezért.

Az *Ódipus király*, leszámítva a mesz-
szi múltban gyökérző együgyűségeit,
ma is drámai remekmű. Nagysága ab-
ban a tragikumában van, amellyel Ódi-
pus önmaga elpusztítására tör. Ez épp-
olyan mélyen emberi és megrázó ma,
mint kétezernégyszáz évvel ezelőtt.

Sallangoktól levetkeztetett példázata
sem veszített időszerűségéből: a legha-
talmasabb és a legkülönb embert is ját-
szi könnyűséggel leteperheti és gyalá-
zatba taszíthatja az ellene támadó bal-
szerencse.

Az előadás után a *Papagájban* vár-
tam meg, feketét szürcsölgetve, kartár-
samat.

— No, hogy mulatott? — nézett rám
kíváncsian.

— Nem is olyan rosszul. Valahogy
úgy, mint aki az autóbusz korában egy
idejemúlt póstakocsira száll.

— Biz, akkor jobban járt, mint én!

— Miért? Gyenge volt a műsor?

— Eh! Az a párizsi csillag... Biz az
megvolt vagy ötven éves! — legyintett
savanyú fintorral kartársam.

Vers, palatáblán

Todor Manojlović

*Ó, ezek a langyos, lanyha esők, ősz végén, tél előtt –
Felhők siklanak, kúsznak a fekete tetőkön,
A nedves aszfalt néhol mégis ezüstbe játszik.
Zord kísértet a város: palából, sztaniolból.
Végtelen utcák nyújtóznak álmatag kedvvel,
A lompos ég merőlegesen zuhan alá a mélybe.*

*Most még a legszebb vasrácsok közül benézni
Halott lombok közé, az elhagyatott parkba;
A szökőkút nem ágaskodik, és meztelenek a nyírek,
Csak a kőpárkány szélén tapad meg kitartó kacccsal
A nyár elkésett tanuja: a repkény –
Virágzik és virágzik – nem érdekli a naptár.*

*Kelyhei mélyén megbúvik az a gyöngéd kékség,
Ami az égről eltűnt – egyik-másik meg piros éppen,
Piros, mint a legszebb száj, amit valaha illetett a csókom;
Gyönyörű kelyhek méltók, hogy pezsgő habozzon bennük
S nem ez a bájukat rontó, komor őszvégi eső.*

*A rontó eső eltíporja a hiszékeny virágot,
Az ég kékségét és a legszebb száj pirosát –
(Ó, a holt lomb közt mintha még susognának a csókok)
Az emlékek merőlegesen zuhannak alá a mélybe,
Az ég homorú palatábla, amelyre versemet írom –
Ó, az eső szürke spongyája hamar letörli azt is.*

Ács Károly fordítása

Verlaine

Todor Manojlović.

*Paul Verlaine, ugye,
Azok az órák és beszélgetések
Voltak legjava kincsiünk,
Ez volt minden, ami számunkra megmaradt
Ez életből.
Te lejegyezhetted őket,
Elkaphattad őket röptükben,
Ékes, ragyogó, bánatos alkonyi
Lebegésükben –
(Oh, gyönyörű éjjeli lepkék,
Látomások, fuvolák, dallamok!
Melyekben tündéri folytatást nyer
A te esendő, magasztos életed –)
Ez üdvözítő varázst
En meg nem tanultam, el nem lestem.
S az én látásaim, az én képzeletem
(Melyeknek mélyén olykor
Mégis megzendül az a titkos zene)
Elenyésznek visszavonhatatlan, örökre
Egy alig hallhatóan elszuttogott elköszönéssel.*

Fehér Ferenc fordítása

Godeau

/vagy: optimizmus/

Todor Manojlović

*Meglásd: eljön.
Jönnie kell, nem lehet, hogy ne jöjjön.
Megigérte.
Türelem, pajtás,
Meg kell, hogy várjuk,
Hisz megbeszéltük,
Hogy itt találkázunk.
Biztosan eljön!
Miért ne hinnénk neki?
Mert ma elmaradt? –*

De hát más dolga volt!
Nem jöhetett —
És nem szólhatsz semmit, megüzente,
Hogy majd holnap.
Csak türelem.
Fontos, nagy dolgokat
Nem üthetsz nyélbe csak úgy
Kutyafuttában!
Meg aztán, hogy is jöjjön az üzenettel,
Amíg ő maga se kapta meg.
Nem tesz semmit,
Hogy ma-e, vagy holnap,
Vagy akár holnapután!
Meg kell, hogy várjuk. —

Azt mondod, szorít a cipő,
És hogy a vidék sivár és borzalmas.
Dehát nem a cipő hibás, ha szorít,
Hanem a lábad.
S nem is olyan borzalmas a vidék:
Nézd csak ezt a fácskát,
Tegnap még kopasz volt,
Reggelre rügyet bontott.
Nézd csak meg jól
A finom, gyöngédzöld levélkéket,
Az első halvány tavaszi zöldet...
És te még azt akartad,
Hogy akasszuk fel magunkat erre az ágra!
Először is, el se bírná a terhünk,
Letörne alattunk.
És ez a madzag, ami a nadrágod tartja,
Elszakadna.
Minek akasszuk fel magunkat...
Eljön ő, nem lehet, hogy ne jöjjön,
Holnap, holnapután, még azután,
És ládd-e, milyen szépen múlik az idő,
Ha így elbeszélgetünk —
Csókolj meg, pajtás!...
Eljön, ígérte,
Meg kell, hogy várjuk.

Ács Károly fordítása

Budapesti jegyzetek

Bálint István

A Csigalépcső című új magyar film volt ismerkedésem nemcsak Budapesttel, hanem az újabb magyar filmgyártással is. Mert addig csak néhány Október előtt készült magyar filmet láttam, ez pedig már 1957-es termék. Egész jó film. Megérzik rajta a régi hagyomány, a felszabadulás előtti filmek hatása. Nemcsak a technikában, hanem a mondanivaló feldolgozásában is.

A keret: egy fiatalember rengeteg ambícióval, tettvágygal felkerül Budapestre. Itt nemcsak az idegen világ forogtága kapja el, hanem belekerül a bürokrácia toposómalmába is. A hivatalnok aprólékos, gépies munkáját végzi, és a régóta melengetett Nagy Terv, amivel ki akar emelkedni, amiért elhagyja a kisvárost, feleségét, családját, megfeneklik a minden újítástól, minden merészségtől visszariadó bürokrácián. El is bukna a hivatalnok, ha nem állna mellette valaki, aki nemcsak otthonosabbá teszi számára Pestet, nemcsak megszabadítja az idegenség, egyedüllét nyomasztó terhétől, hanem erőt ad a harchoz is. Végül győzedelmeskedik is a bürokrácián. Mert jellemző a magyar alkotásokra, (lásd erre vonatkozólag Veres Péter Almáskert című regényét is), hogy kiméretlenül élesen ábrázolják a bürokráciát, de miután bemutatták, hogy a bürokrácia milyen sivár, lehetetlen, kiúttalan helyzetet teremtett, valami deus ex machina segítségével, valamilyen felsőbb fórum közbelépésével megoldják a megoldhatatlannak bemutatott problémákat.

A szerelemben azonban már mer és tud tragédiát adni a film. A dráma: két nő, két szerelem összeütközése. Mindkettőnek joga van a férfire. Az egyiknek azért, mert felesége, anya, mert az eltűnt évek apró szálai fűzik hozzá, a másiknak meg azért, mert ő adta viszsza a férfit önmagának, és különben is neki is, mint mindenkinek joga van az életre, a boldogságra. A férfi felőrlddik a két igazság, a két egyformán erős jog között. Hiába győzi le a deus ex machina segítségével külsőleg a bürokráciát, ennek a harcnak belső logikája zátonyra viszi magánéletét. A filmet, amellett, hogy felszabadultabban nézi a világot, s felismeri, hogy a ma, a jelen problémáit nemcsak a napi politika leegyszerűsített megfogalmazásaiban lehet látni, épp a tragikus összeütközések ábrázolásának merészsége teszi értékessé.

.....

AZ ELSŐ SZABADNAP

Vasárnap van. Egy kis levegőhöz jutottam a mindennapi könyvtári munka után, és van időm átolvasni a lapokat. A még Szegeden vásárolt Tiszatáj januári számát és az Élet és Irodalom két legutóbbi számát olvasgatom. Megérzik ezeken a lapokon, hogy az októberi események után épp az irodalom találja meg legnehezebben a helyét. Talán azért, mert az Október okozta zűrzavar egybeesett az irodalom új útjainak kibontakozásával. Bizony hosszabb vizsgálat után is nehéz elválasz-

tani, mi az egyensúlyából kibillent irodalom terméke és mi az új utakat kereső irodalomé, mi a régi keretbe szervezés kísérlete és mi az új utakkal szemben való ellenállás. Ezért szorítok csak arra, ami a három lapból első pillantásra látszik. A magyar lapok általában még mindig sokat írnak Októberről, következményeiről, az általa felvetett problémákról. (Az Élet és Irodalom január 17-i száma is foglalkozik az egyetemi ifjúság problémáival, és annak okait próbálja kikutatni, hogy miért volt az egyetemi ifjúság Októberben a rendszer ellen.) Az irodalomban a kérdés úgy vetődik fel, hogy milyen irányban fejlődik tovább a magyar irodalom. Jellemző, hogy ebben a keretben ismét sokat beszélnek egy sokat emlegetett, de valószínűleg csak Timofejev irodalomelméletében tisztázott idealista és antidialektikus fogalomról, a szocialista realizmusról. Nemcsak a realizmus és modernizmus egész világot bejáró dilemmái jelentkeznek sajátos formában, hanem ezen felül van még egy jóval képtelenebb dilemmájuk is: szocialista realizmus vagy kritikai realizmus. (A Tiszatáj ezt írja: „Szocialista realizmus vagy kritikai realizmus? Ez az alternatíva még ma sem eldőntött.”) Az Élet és Irodalom „Fáklyaláng vagy lidercfény” című cikke még higdant és mértéktartó. Találón elemzi a megvalósult forradalom körülményei között felnőtt fiatal írónemzedék problémáját, a múlt nagyjai mechanikus utánzásának tarthatatlanságát, minden újjal szemben való ellenállással magyarázza a szocialista realizmus kibontakozásának lassúságát, majd üdvözli a fiatal írónemzedéket, amely figyelmét „elsősorban a közéleti kérdések felé fordítja, és a munkásparaszt hatalom melletti állásfoglalása önmagával szemben támasztott komoly művészi igényességgel párosul”. A Tiszatáj „Mai irodalmunk néhány kérdéséről” című cikkében már nyoma sincs ennek az egyensúlyát veszített irodalomban természetesen jelentkező kiút- és válaszkérésnek, hanem már, világosan ott van a folyóirat válasza a kérdésekre: „A szocialista realizmusról ma újra beszél kritikánk, de még mindig félve, bizonytalanul, holott nagyon is egyet lehet érteni Révay József elvtársal abban, hogy időszerűbb volna újra visszatérnünk a szocialista realizmushoz. A szocializmus építésének tervszerű munkáját az irodalomban is újra napirendre kell tűznünk. A spontaneitás a művészet

területén sem lehet munkánk irányító elve”. Márpedig ez nem más, mint visszatérés az állami irányítás és az irodalmi tervezés Rákosi-korszakból származó Révay-féle elvéhez.

Talán éppen ezeknek az elképzeléseknek, a szocialista realizmus erőltetésének, a minden eredeti, őszinte hangtól visszariadó kritikának köszönhető, hogy a magyar irodalom olyan nehezen találja meg helyét. Az Október utáni versek tagadhatatlanul nagyobb témagazdagságról tanuskodnak, de még mindig kísért a prózai szólamszerűség, és még ennél is szembetűnőbb jelenség az a nagyfokú tartalmi és formai megköltöttség, ami természetesen üressé tesz minden verset, akár napi politikáról, akár szerelemről szól.

A kritikán is megérzik a bátortalan tapogatózás. Csak két érdekes példát említenék. Mindkettőt nagyon rokonszenves írásnak tartom, de megérzik rajtuk, hogy nem tudják túltenni magukat a kaptafákon. Az egyik: Jovánovics Miklós az Élet és Irodalom 17-i számában Keszthelyi Zoltán költészetéről ír. Megállapítja, hogy központi jellemvonása a formai egyszerűség mögött rejlő összetettség, és nem tudja eldönteni, hogy erény-e ez vagy hiba: „Erénynek tűnik, amikor látjuk, hogy ez mentette meg annak idején a sematizmustól. Mert a sematizmus egyenesvonalúsága, primitív közvetlensége önmaga teljes megtagadását követelte volna a költőtől. Veszélyesnek tűnik, amikor a szocialista realizmus eszmei tisztaságának és egyértelműségének szemszögéből nézzük”. Végülis inkább hibának könyveli el, mert az abból eredő szimbólumokról már azt írja, hogy „idegen testként hatnak egy lényegében szocialista költészetben”. A másik: Bizám Lenke az Élet és Irodalom 24-i számában Szabó István novelláiról ír. Az ismertetésből ítélve eredeti és merész írások ezek. Kívánjuk, hogy valóban azok legyenek — nem tudtam a könyvkereskedésekben megtalálni. Bizám Lenke azt írja: „Néhány ecsetvonással ábrázolni tud, és sohasem képletet, mindig eleven embert állít történetének sodrába. Mégis: nem tudjuk biztosan a cigány megcsúfolói tegnapi vagy mai parasztemberek-e, és bár a tragédia tragédia marad, itt nem tudunk dönteni: anakronizmus vagy antagónizmus a rúgója”. Hát számít? Nem az-e a legfontosabb, hogy irodalom-e, hiszen abban már benne van az is, hogy igaz-e.

.....

KRLEZSA A NEMZETIBEN

A Glembay Ltd. ünnepi bemutatója a Nemzeti Színházban. Ez az első jugoszláv színmű 1948 óta a Nemzetiben, ezért egy kicsit a jugoszláv-magyar kultúrkapcsolatok ünnepe. Krlezsa méltán képviselte a jugoszláv irodalmat. Bojan Stupica rendezésében, olyan kiváló művészek tolmácsolásában, mint Major Tamás, Várkonyi Zoltán, Sinkó István, Tőkés Anna és Lukács Margit, nem is hatott idegenül a Nemzeti színpadán, s meghódította a pesti közönséget.

Nehéz veretű, súlyos mondanivalójú drámája igazi színészeket követel, akik a közönség elé tudják vinni, hogy alakjai valóságos megszállottjai a maguk igazának, egy eszme kényszerképzetként űzi őket, és mégis emberek maradnak, akik a maguk igazától áthatva keresik a boldogságot, hogy aztán az egymással szembekerülő emberi igazságok, emberi akaratok és szenvedélyek kirobbantsák a klasszikus tisztaságú tragédiát. És ilyen színészek elevenítették meg Krlezsa művét a pesti közönségnek. Major Tamás az öreg Glembay szerepében tényleg az az ember volt, akinek vérebe pénzhajhászó, semmitől vissza nem riadó ösök oltották atavisztikus mérgeiket, aki vérvé vált mohósággal halmozza a vagyont, hogy aztán egyetlen egy emberi gyengeség, egyetlen védtelen pont zátonyra vigye egész életét. Tőkés Anna, a második feleség, a félvilági nőből lett bárónő szerepében talán még megrázóbb erővel vitte színpadra a másik tragédiát: a nőét, akit az elmúlt évek nyomorúsága hajt fölfelé, aki egyetlen kincsével, a testével, fiatalságával váltja meg jogát arra, hogy kiszakadjon a szegénységből. És mindkettőjükkel szemben áll a fiatal Glembay, Leone (Várkonyi Zoltán), aki a benne egyesülő ellentétekkel, örület felé sodró Glembay vérrel és a Glembay világból való kiszakadtóságával végrehajtja az Erinniszkek boszuszuját. Körülöttük pedig ott van a szintén kiváló színészek játékból összetevődő légkör, a Glembay világ, amelyben jó és rossz emberi tulajdonságok együtt formálják a tragédiát.

Igazán megrázó emberi tragédia, jó rendezésben, elsődrendű színészek remek alakításában — ez volt a Krlezsa

bemutató. Nem csoda, hogy olyan áttűtő sikere volt.

.....

MAGYAR FILMEK

A tettes ismeretlen című új magyar film bemutatója a Puskin moziban, a Kossuth Lajos utcában. Erdemes és jellemző film ez. A magyar filmgyártás általában sajátos szakaszába érkezett. Eléggé változatos a témaköre. A legújabb filmek a Martinovics összeesküvéstől egész a disszidálás problémáig sok mindent feldolgoznak. Van azonban egy közös vonásuk: felszabadultabbak, merészebbek. Veres Péter azt mondja róluk, hogy felszíneseek. Lehetőséges. Nemcsak azért, mert a film közvetlen képszerűsége és a régi hagyományok egyaránt felületességre csábítanak, hanem azért is, mert a kaptafák lezárása épp az apró emberi dolgok, az élet apróságainak felfedezése irányában halad. Először azt kell megtanulni, hogy az élet a szocializmusban is hétköznapi, apróbetűs, egészen közönséges élet, mint mindenütt másutt, hogy a szocializmus nem állampolitika és jelszavak, csak aztán jöhet a következő lépés: ennek az életnek az igazi problémái. A magyar film, úgy látom, eddig csak az első lépést tette meg: felfedezte a hétköznapiakat. Ezt is sikernek kell elkönyvelni, mert nem is várhatunk többet. A szocializmus igazi problémáinak felfedezése nagyon összetett és nagyon nehéz feladat. A jugoszláv irodalomban is hosszú idő múlt el, amíg legalább részben meghódította a prózairodalmat, a film pedig gondolatilag anyagban természetszerűen mindig lemarad a prózairodalom mögött.

A hét új film közül, amit Pesten megnéztem, kettő foglalkozik a múlttal: „A császár parancsára” a Martinovics felkeléssel, és a „Láz” egy fiatal magyar mérnök küzdelmével a magyar bauxitért a német tőke ellen. A „Nehéz kesztyűk”-ben még van bizonyos különlegesség: a többszörös olimpiai boxbajnok életéről szól. A másik négyben már benne van, hogy a hétköznapiakat nem lehet korlátokkal elválasztani, a szocializmus nem valami újságikkal, beszédekkel és jelszavakkal légmentesen elzárt különlegesség, hanem maga a mindennapi élet. A szerelem túlságosan nagy helyet foglal el bennük, de ezekben a hétköznapiakban, úgy látszik, ezt a legkönnyebb meglátni. Ezért mozognak ezekben a keretekben a filmek

problémái is. A Csigalépcső-vel már foglalkoztunk. A „Dani” egyszerű emberek harca a hétköznapi boldogságért. Egy kisleányról szól, akit elhagy az anyja, és egy idegen nő neveli fel. Nincs is semmi baj, amíg a nő életében nem jelentkezik egy férfi, akinek teher az idegen gyerek. A két asszony, az igazi és a nevelőanya egymás ellen vívja harcát a boldogságért, de összebékül a megsebesült kisleány szállító mentőautóban.

„Éjféltkor”: egy színész házaspár élete, munka, szerelem, válás — amiben nincs semmi limonádésan felfújtt tragédia —, az októberi események, sorbaállítás, a lövöldözésre szétszaladó emberek hangulata és lelki válsága. Az asszony elmegy, a férfi azonban Magyarországon marad, mert táncolni lehet Bécsben is, de magyar színész csak Magyarországon érvényesülhet.

A legérdekesebb közülük a „Tettes ismeretlen”, mert jellemző a magyar filmgyártás mai helyzetére. Még megvan benne a múlt maradványa: mindenáron békepropagandát akar csinálni, de szerencsére ez már a filmtől függetlenül, odaragasztott, könnyen lefejtető sallang. Fontosabb benne az egyszerű emberek hétköznapi élete, s ennek az életnek apróságai kicsit neorealiztikusan, kicsit felvillanásszerűen megvilágítva. A központ egy kedves kisleány első szerelme és egy asszony, aki mindig dolgozó férjét elhagyja egy másikért, de kisleány végül visszaviszi hozzá. Igazán nincsenek benne nagy dolgok, de épp ez teszi kedvessé, közvetlenné.

Ezért szinte érthetetlen előttünk a magyar kritika magatartása e film iránt. A Magyar Nemzet kritikusa észrevette, hogy a film békepropagandája és tulajdonképpeni mondanivalója két különálló dolog, de ebből nem azt vonja le, ami logikus lenne, hogy miért kell a filmnek béke-propagandát csinálni. Az Élet és Irodalom kritikusa pedig valósággal ledorongolja a filmet, művészi zsákutcsról beszél, azzal az érveléssel, hogy nem tipikus, Magyarországon nem élnek ilyen emberek, mintha ott csupa nem tudom milyen különleges ember élne.

LÁTOGATÁS VERES PÉTERNÉL

Egy ködös szombat délután hosszú utazás után jutottam ki az istenhátamögé, a Gárdonyi Géza utra,

Veres Péter kis házikójába. Egész estig beszélgettünk mindenféléről, pontosabban, ő mesélt, én meg csak hallgattam, és néha-néha közbe szúrtam egy-egy kérdést. Sok mindenről szó esett. A népi írók problémájáról, a folyóirat hiányáról, az Október utáni magyar irodalom újjáéledéséről, arról, hogy jómaga és a többi népi író nem duzzog, nem vonul vissza, hanem igenis dolgozik. Aztán történelmi példákat mesélt egy problémáról, ami áthúzódik valamennyi alkotásán, s amit ő „magyar balogságnak” nevez, beszélte a magyar sorsszemléletről, az ő archimedesi pontjáról, ahonnan megragadja és ábrázolja a világot, arról a véleményéről, hogy egy kis nép nem engedheti meg magának a modern irodalom nihilizmusának fényűzését, stb.

Ez a látogatás mindenestre hozzájárult ahhoz, hogy jobban megismerjem Veres Pétert, aki mint ismert író és országgyűlési képviselő is megmaradt egyszerű parasztembernek, és megerősödött régebbi meggyőződésem: vitatkozhatunk az írók életszemléletéről, de igazi író csak az lehet, akinek megvan az archimedesi pontja, aki az egész világot az ő nézőpontjából szemléli, aki minden művében ezt az egységes szemléletet adja.

.....

A MÁSODIK SZABADNAP

Ismét vasárnap — a folyóiratolvasás nyugodt napja. Ez alkalommal a Kortárs és a Nagyvilág januári száma került sorra. A Kortárs Újévre címmel egy igen érdekes cikkben áttekintést ad a magyar irodalom jelenlegi helyzetéről. Abból indul ki, hogy válságba jutott az irodalom, a múlt hibái és Október zavarokat idézett elő. A cikk írója azonban nem választja külön azt, ami zűrzavar, attól, ami a fejlődés normális folyamata, ami a kaptafák lerázásának kísérlete. Elsősorban azért, mert nem akar teljesen szakítani az 1949–53-as évek irodalmával. Nem merev, vaskalapos módon, de azért át akarja menteni a szövegek fulladt évek irodalmát is: „Nem vagyunk olyan gazdagok, hogy azt, amit fáradságos munkával összegyűjtöttünk, a szocialista irodalom fejlesztésében elértünk, most könnyű kézzel kihajítsuk az ablakon. A jelzett időszakban történt valami fontos és elsikkaszthatatlan a magyar irodalomban, amiről nem óhajtottunk lemondani. Ekkor lett uralkodó

irányzat a szocialista realizmus". Ebben az utolsó mondatban már benne van a fent említett jelenség másik oka is — a szocialista realizmus előtérbe helyezése. „A kritika az irodalom iránytűje, és ennek az iránytűnek a szocialista realizmus felé kell mutatnia. Az előző évek torzításaitól megtisztítva vissza kell állítania korunk leghaladóbb művészi módszerének tekintélyét, hitelét és minél szélesebbkörű gyakorlatára megteremteni a feltételeket”. A cikk írója zűrzavart lát mindabban, ami szakítás az 1949–53-as évek irodalmával, ami nem fér a szocialista realizmus fogalmába, és a kiutat az irodalomnak a régi keretekbe szervezésében látja. Ezért érzik meg rajta, hogy két szemlélet között habozik: nem zárkózik el mereven a múlt sablonjainak lerázásától, de visszarriad mindattól, ami nem fér a régi keretekbe.

Az egyensúlyát kereső magyar irodalom egyik tipikus jelensége, hogy igen intenzíven jelentkeznek a kérdések tisztázásának kívánsága. A kívülálló szemlélőnek azonban néha már úgy tűnik, mintha a kérdések tisztázásában az lenne a legfontosabb feladat, hogy megcáfolyják Németh Lászlót. A Tiszatáj a cikk egyik felében irodalmi kérdésekről ír, a másikkban személyesen Németh Lászlóval vitatkozik. A Kortárs cikkírója pedig József Attiláról ír, és egyszerre csak Németh Lászlónál köt ki. De még ennél is jobban furcsállja a kívülálló azokat az írásokat, amelyekben nem a választ keresés általában rokonszenves jelenségét találja meg, hanem olyasmit, ami már szinte a kritika becsület kódexébe ütközik. Forgács László a Nagyvilág januári számában „Gondolatok a megszerkesztett harmóniáról” címmel Lukács Györgyről ír. Az eleve elítélés álláspontjáról közeledik feléje, egy kalap alá veszi a „revizionistákkal” — a jugoszláv Vidmárral és a lengyel lapokkal. Dogmatizmust vet Lukács szemére, de ugyanakkor fokozottabb dogmatizmust követel Lukács dogmatizmusának és a fokozottabb dogmatizmus szükségének érveit egyaránt felhasználja ellene.

A folyóiratban közölt versek önmagától értetődően értékesebbek, mint az Élet és Irodalom versei. Sokkal gazdagabb skálájúak, s jobban megérik rajtuk a kikíváncskozó mondanivaló. Van ebben a számban három figyelemre méltó elbeszélés is. Thurzó Gábor: Ammen, ammen című elbeszélését időszersége teszi azzá — az októberi na-

pokkal foglalkozik. Csurka István Lakók és ripacsok című elbeszélése érdekes kísérlet, de ezek értékein is meglátszanak a tartalmi bátortalanlás és a formai megkötöttség maradványai. A harmadik, Tatay Sándor írása, csak részlet, de ez is elárulja, hogy írója komoly értékek teremtésére képes.

Van még egy rokonszenves írás ebben a számban: Tolnai Gábor tanulmánya József Attiláról, mert szakít a szólamirodalom elméleti indokolásából keletkezett Révai-féle tétellel, hogy az íróknak inkább Petőfitől kell tanulniok.

EMLÉKEZÉS NAGY LAJOSRA

Veres Péternél véletlenül találkoztam Nagy Lajosnéval. Ennek két következménye lett: akaratlanul is fültanúja lettem néhány irodalmi pletykának, és eljutottam a Nagy Lajos születésének 75. évfordulója alkalmából rendezett emlékestre. Mintha utólag akarnák elfelejtetni a Rákosi-korszakban Nagy Lajost ért igazságtalanságokat. Az Élet és Irodalom február 7-i száma egész sereg író visszaemlékezését közölte, az emlékesten pedig Bölöni György megnyitó szavai után Parabás Tibor beszélt Nagy Lajosról. Lehet, hogy túlzás az az allitása, hogy a realista elbeszélésben Nagy Lajos közvetlenül Móricz mellett áll, de Nagy Lajosnak tagadhatatlanul megvannak a maga igen jelentős értékei, és a budapesti színészek előadó művészeite igen értékes alkotásokat tárt elénk. Lyukas harisnya című novellája például valószínűleg értékeléshez rövid idő az író halála óta elmúlt négy év, még sok irodalmon kívüli tényező vegyül bele, még túl élnek a személyes rokon- vagy el-lenszeny, az emlékest tehát inkább csak mint a múlt hibáival való nyílt szembenézés volt irodalmi esemény.

ÖNVALLOMÁS TORTÉNELMI DRÁMÁBAN

Megnéztem Németh László színművét, a Galileit, a Katona József színházban. Már akkor nagy alkotásnak tartottam, amikor olvastam. De Pesten kell látni, hogy az ember rájöjjön, mennyire időszerű volt ez keletkezése pillanatában; a pesti közönség felszisz-

szenéseiből ki lehet érezni, hogy itt tulajdonképpen egy alkotó ember vall önmaga, az egész ország, a világ nagy problémáiról, hogy aztán ebből a valomásból modern dráma, a klasszikus tragédián túlmenő problematika bontakozzon ki.

A központban ott áll az ember, aki ellen felsorakoznak a rendszer tehetségtelen hívei és rá akarják kényszeríteni az igazság megtagadását, mert vannak korok, vannak rendszerek, amelyekben minden igazság veszélyes, még ha ez valami egészen távoli dologra, mondjuk a Szaturnusz holdjára vonatkozik is. Ellenfelei tehetségtelen, nem gondolkozó emberek, de mögöttük áll a rendszer, amely nem engedi meg tagjainak azt a fényűzést, hogy a maguk fejével gondolkozzanak, amely azt hiszi, joga van ex cathedra nyilatkozni olyan kérdésekről, amelyekhez nem is ért. Így lesz az igazságnak és az igazságtól féltő rendszernek összeütközése Galilei tragédiájává, minden ember tragédiájává, aki a maga fejével gondolkodik olyan rendszerben, ahol minden felsőbb utasításra megy.

Galilei nem ellensége a rendszerben megtestesült eszmének, sőt épp attól tart, hogy az igazság megtagadásával évszázadokra megmérgezik az eszmét, elidegenítik a gondolkozó emberektől. De ez csak egyik forrása vívódásának, egyik eleme a lelki háborgásnak. Mert az eszmét féltő emberben ott él a lázadó ember is, aki nehezen tudja elviselni, hogy a hazugságot is szentesítő rendszerben mindenki a lelke mélyéig hazug és alattomos lesz, és ott él az öröme éhes ember, akiben felmerül a gondolat: átvirrasztott éjszakák, dolgok nappalok helyett nem kellett volna-e inkább élni, örülni az életnek, esetleg

apró, jelentéktelen dolgokkal foglalkozni, amikkel nem vonta volna magára a rendszer rosszallását. Az igazi lelkiismereti probléma azonban csak a megalkuvás után jelentkezik: hát érdemes volt ezért a néhány hátralévő évért, ezért a beteg testért megtagadni önmagát? Mert önámítás volt az a hite, hogy rá még szükség van, hogy van valami, amit csak ő adhat az emberiségnek: nincsenek nélkülözhetetlen emberek, a fejlődés, a tudomány, az irodalom nem egy emberen áll. Nem ért volna-e többet megalkuvás, önmaga megtagadása helyett feláldozni az igazságért ezt a különben is rövidesen véghezakadó életet?

A megalkuvásba kényszerített Rákosi-Magyarország, az önmaguk megtagadására rávett magyar írók, a napi kenyérért behódolt gondolkodók, és általában minden megalkuvásra kényszerített ember lelkiismeretének kétségbeesett sikolya ez: És ez teszi legértékesebbé Németh Lászlónak a nagyot, szépet akaró, s ezért környezetükkel összeütköző emberek problémáit boncolgató valamennyi történelmi drámája közül, — a legbensőségesebb önvallozás, a legközvetlenebb korhoztapadás. Ez teszi modern drámává, jóval túl a klasszikus tragédián és hősén, a gyerekeit megölő, öngyilkos lenni nem tudó Herkulesen, akiből a szenvedés csinál félistenből embert. Ez már nem a szenvedés közösségébe beolvadó szenvedő ember, hanem az igazságot, egyéniséget, őszinteséget megtagadó rundenható rendszerrel — akár Rákosi-Magyarország az, akár más — szembenálló kisember, akinél a közösségbe simulás, megalkuvás, önmaga megtagadása, és nem cél, megnyugvás, hanem maga a tragédia.

Harc a reményért

Dési Ábel

Dr. T. I-nek, aki vissza-
adta nekem a reményt

1.
*Csak tiz körmünk
maradjon a helyén,
hogy kiássuk
emberi arcodat,*

*csak a kezünk
tudjon még repülni,
hogy ölelhessünk
egy kis emberséget,*

*csak az ajkunk
maradjon a helyén,
hogy érezhessünk
belül is valamit,*

legyen lábunk
maradni s megállni,
a mindig közelgő
veszély peremén,

ne tépjen belül
ne üssön kívül
ne lépjen nyomunkba
a kín farkasa,

sikoltsál emberség,
légy nyelve a kinnak,
ragadd meg a szavát,
a múltó időnek,

emberi szavakból
nőjjenek kezek
vonagló ujjakból
dolgozó tenyerek,

hang a fülünkben,
fény a szemünkben
biztató szó
nyelvünk helyén,

emeld fel arcod,
két tenyerünk között,
s szólalj meg általunk
te maréknyi remény.

2.

Csak téged kell
megtalálni újra
valahol lenni
a dolgok mélyén,

keresni kell
megmeredt kezekkel,
futni érted
sánta lábbal,

színedet kutatni
színvak szemmel
hangodat hallani
bot-fülekkel

és mindenütt
ahol még élhetünk
téged kell keresni
emberi remény,

Kezeimet adnám érted
szemem fényét
a színedért,
hogyan láthassak

vedd a lábom
hogyan futhassak
vágd le kezem
hogyan öleljek

*általad vagyok,
általad leszek,
teérted születtem
te maréknyi remény*

*Te vagy a hitem,
te emberség
te vagy az elvem
remény elve.*

1958 február

Afrikai táj

Trópusi nap alatt

Ádám Tibor

A sivatag forró lehetősége, a fehérén izzó nap perzselő heve nem tudták elvenni jókedvemet: Afrika, a titokzatos, romantikus Afrika porát taposom. Velem párhuzamosan teve karaván baktat, koromfekete arcok mosolyognak.

A kikötőből induló végtelenbe nyúló út kétfelé ágazik. Vezetőm balra fordul. A távolban modern paloták meredeznek az ég felé. Port-Szudán, a nagyváros, a huszadik század tempójával, életmódjával. De mi az ott jobbra? Mint ijedt birkanyáj, úgy bújnak össze egy szomorú település barakkjai. Vezetőm elfogja tekintetemet.

— A bennszülött negyed, — mondja, — de az nem érdekes. Nincsenek barak, kivételek, fényes üzletek.

Óda megyünk mégis, mert vendéglők, szállodák, autóktól nyüzsgő sugárutak vannak Európában is.

De ezeket a kanyargós, fából! és pléh-dobozokból tácolt, barakkokkal övezett átjárókat vajon utcáimalk nevezhetem-e?

Száraz, forró, mozdulatlan levegő, kegyetlenül perzselő homok, szemvakító izzó napkorong és sehol árnyék, sehol egy üdítő zöld színfolt. És mégis, itt emberek élnek. Érző, gondolkodó, tevékenykedő emberek. A civilizáció szétverte, darabokra zúzta évezredek szokásait, életmódjukat, elkéngette őket,

vagy inkább kicsalta őket az őserdők mélyéről, de emberhez méltó életet nem nyújtott nekik. És ők most itt vannak a civilizáció küszöbén, minfőssze néhány mérföldnyire a zajos nagyvárostól, a forgalmas kikötőtől, majdnem olyan primitíven, mint valaha.

Ismét bajban vagyok a szavakkal, mert jobb szó híján kocsmának vagy kivételeknek kell neveznem egy szennyes, bűzös odút. Néhány asztalhoz hasonló alkalmatlanság, néhány rozoga pad és sok, sok, hosszú ingbe öltözött, tőrülkőző, lepedőmaradványába csavart fejű sötét bőrű ember. Gyanús színű meleg folyadékot szürcsölve, zsi bongva, lármázva kártyáznak. Senki nem sem hederít. Hozzászóltak már a felérek furcsa hóbortjaihoz, értelmetlenül sétálhoz.

Fényképezni készülök, megörökíteni a végtelenül érdekes látványt.

Vezetőm valamitől megijedhetett, alaposan megijedhetett, ment izgatottan hadart valamit. Nem értem, nem is igyekszem megérteni, most csak a látvány érdekel. A kártyázó csoport. De a csoport megszűnt vitatkozni, megszűnt italát szürcsölgetni. Kibálni kezdtek, hangosan, fenyegetőzve. Nem kellett a nyelvüket ismerni, hogy megértsem: tilos a fényképezés, szigorúan tilos! De hiszen... Majdnem magyaráz-

kodni kezdtem, de a barátságtalan, hogy ne mondjam fenyegető tekintetek gyorsan meggyőztek arról, hogy magyarázkodásnak itt nincs helye. Mégis szerettem volna megtudni, mi ennek a tilalomnak az oka. Vezetőm adta meg a magyarázatot.

Öserdők mélyén, a távoli idők homályában született meg a hiedelem: aki valakinek ártani akar, az türelmes munkával kiifaragja annak képmását és ezáltal hatalmába keríti. Ennek a hatalomnak a foka attól függött, hogy milyen élethű a képmás. Ez a hit mindmáig megmaradt. A fényképezőgép lencséje elé állni tehát igen veszélyes dolog, ment a modern technika révén láú képmáshoz juthat a fényképező, vagyis teljes hatalomhoz a fényképezett fölött.

Hát jó, mondtam, ha már embereket nem fényképezhetek, akkor legalább a lomhán ácsongó tevéket, a nővény hiányában papír-, bőr- és textilhulladékokkal táplálkozó fekete, nagyfülű kecskéket kapom ide. De ezt sem engedték.

Szomorúan álltam tovább és rövidesen meggyőződtem arról, hogy a civilizáció legalján, a nyomor feekén is vannak fokozatok, és hogy mincs olyan nyomor, olyan primitívizmus, amelynél nem lehetne még nagyobbat találni.

Visszhangzott a kivájt fatönk. Szólt a tam-tam, Afrika ritmusa. Sovány, koromfekete testek vonaglottak, rángatóztak. Daljam nélküli, egyhangú moraj. Az előbbiekekkel, a muzulmán szudánitákkal ellentétben ezek az ország belsőjéből idetelepedett törzsek fedetlen fővel járnak. Óriási, sűrű, avas faggyú bűzt árasztó göndör hajkoronájuk, amelyben villaszerű nagy fafésűk éktelenkednek, óvja őket a nap kábitó sugaraiból. Arcukat mély vágásoktól eredő barázdák csúfítják. Fülük cimpáját fa, csont és fém csecsebecsék díszítik.

Ünnepet ülték, vagy csak egyszerűen a maguk módján szórakoztak.

Néhány méterrel odébb, az úton egy elromlott teherautó vesztegel. A sofőr félmeztelenre vetkőzve kínlódik vele. Patákokban csurog alá olajos testéről a verejték. A kocsi végre ismét üzemképes. Elrobog, olajtócsát hagyva maga után a síma betonon. A táncolók egyike észreveszi. Odaszalad, kezét belemártja

a tócsába. Megszagolja. Érzy az olajat. Kibál. A tánc abbamarad. Jönnek, rohannak az emberek, tollakodnak a szennyes tócsa körül. Tenyerükkel merítenek belőle és kenik hajjukra, testükre.

— Olaj, — mondja a vezetőm — zsiradék. Ez pedig kell az embereknek, állatnak, kell a hajnak, a bőrnek. Éget a nap, perzsel, szárít. Zsiradék nélkül kicserepesedik a bőr, tönékennyé válnak a hajszálak.

Értem, hogyne érteném. Hiszen fejem a trópusi parafasisak alatt is kóvályog, arcom a vastag Nivea réteg alatt is ég. Értem, a Niveaért pénzt kell adni. Megteszi persze a faggyú is, de faggyú sincs, ahhoz is pénz kell. Pénz? Honnan a pénz a vadon fiainak. Az úton olajtócsa, csak utána kell nyúlni, nem kell hozzá pénz, nem baj, ha szennyes is.

Assab, Etiópia egyik kikötőjének egy eldugott negyede.

Két fekete poronty. Négy csodálkozó, tágrameredt szem.

— Szerbusztok gyerekek!

Időgen hangzású szavak egy félelmetes furcsa bácsinak szájából. Rémtület. Két göncsösen egymásba fogódzkodó mozdulatlan fekete poronty.

— Ne, ne féljete. Itt van, fogjátok. Csokoládé, finom tejsokoládé.

Nem kell? Igazatok van, azt, hogy a csokoládé finom, csak az tudhatja, aki kóstolta.

— Mit akarsz tőlük? — szóla meg mögöttem valaki.

Az összeasztott, fekete, sovány arcot piszkos, rendetlen, fénytelen, szürke hajzat keretezi. Öregasszony. Dédanya, nagyanya, de lehet, hogy anya. Ki tudja?

Beszél, beszél. Nem angol, nem is olasz nyelv, amin szól. Számítatlan nyelv keveréke. De én értem, minften ember megértem.

— Mit akarsz tőlük?

— Semmit, semmit sem akarok. Gyerekek, szeretem a gyerekeket... kedveskedni akarok nekik... csokoládé.

— Nem kell, nekik semmi sem kell. Nekem kell. Tüzes víz, vizki... adj! fényképezhetsz...

Fénytelen szemében mohó vágy.

— Vizkit, imi!...

— Nincs...

— Hozzál és viheted őket. A tied,

igen, viheted őket, van belőlük elég, sok is, túl sok.

A karomba kapaszkodók. Csontos, piszkos ujjai görcsösen markolásznak.

Az undornak vannak fokozatai. A béka undorító, a kígyó méginkább, az alkoholért gyermekét árusító anya leginkább.

— Mienj, hagyj!... Undorral fordulok el tőle.

A két csöppség áll megigézve. Szegény porontyok.

Most alábbhagyott a bénultság, a félelem kitör a kisebbikből. Bóg, ordít.

Nem láttam még kölykét védő orosz-lámt, de ilyennek képzelem. Itt termett előttem, léctem és a két csöppség között. Telt meztelen keble hullámszilk az izgalomból. Beszél, hadar kiabálva.

— Ne merj hozzájuk nyúlni!... Erősek a fogaim, körmeim is vannak. Takarodj!...

Lehet, hogy nem ezt mondja, lehet, hiszen egy szavát sem értem. Csak a felbőszült, kicsinyeit védő duhős nőtényt látom benne.

Az öregasszony eltűnt, elmenekült. A pálmakunyhó árnyékában két fekete poronty, az anya, a valódi anya, meg én.

— Csokoládé... én csak...

Nem, a magyarázkodás hiábavaló lenne. A homokba ejtem a csokoládét és lassan távozom.

A kísértés erősebb nálam, messziről visszamézek.

Ott áll magasan, erősen, egyik kezében a csokoládé, a másikkal a két porontyot öleli magához.

A kikötőből dallamitalan ének hallatszik. Szépnek tűnik, most először szép. Szépnek, mert kicsi a világ, kicsi ez a vén föld és az anya anya marad akár fehér, akár sárga, akár fekete.

B. P. Piros betűk fehér alapon. Ragyognak a napfényben a hatalmas ciszternák. Csövek, vezetékek bonnyolult halmaza, olajos hordók. A kőolaj birodalma. B. P. „British petrol“.

— Good morning, sir! — hajlong a motorcsónak vezetője.

— Jó reggelt, uram! — hajlong a pontás.

— Mély tiszteletem! — piros turbános, kék egyenruhásan hajlong az egész

B. P. A British petrol egész barnaképű kára.

Egy hajóról jövök, amely száztonna számra nyeli a kőolajat a B. P. kútjából.

A motorcsónakom két piros betű díszel. Két piros betű van hímezve a csónakvezető kék egyenruhájának zsebére is.

Piros turbán és kék egyenruha. Csupa barnaképű, uniformizált arab és mind hajlong.

Adent, a várost alkantam látni.

Szíveséget tettek, a partra szállítottak — és még ők hajlonganak.

Az utcán vagyok már. Aden polkolian forró utcáján. Kirakatok és autók, kereskedők és koldusok. Város. Keleti nagyváros.

— Bocsánat, jobbra vagy balra forduljak, a központba szeretnék jutni?

A túlzott udvariasság mindig zavarba hoz. A megállított burnuszos, méltóság-teljes, az Ezeregyjé valamelyik alakjához hasonló férfi meghajol. Mélyen, túl mélyen hajol meg.

Később megszoktam ezt is. Hajlong a kereskedő, a limonádéárús, mindenki hajlong. És mindenkinek barna a képe. A fehérek nem hajlongnak. Fehérrel nem is találkoztam. Angol mintha egy se volna. Pedig van elég. De nem bolondok süttetni magukat a trópusi nappal. Én se teszem szívesen és hiszem, hogy az arabok is csak kényszerből teszik.

Egy apróság, 7—8 éves kisember, nekem szaladt. Ó, semmi az egész. Véletlen, ártatlan, jelentéktelen kis eset. Koldustársait alkanta megelőzni, nekilódult hát, nem tudott megállni és nekifutott az idegennek.

Ismét egyenruha, ezúttal nem kék, hanem khaki (földszínű). Fekete, magas fez. Rendőr. A gumibotot helyettesítő bambuszpálca vészjóslóan suhog. Szegény barnaképű kis kölyök... Jajveszélve igyekszik menekülni.

— Bocsánat, ezer bocsánat... de én majd megtanítom a szemtelen kölyköt...

— Hagyja már azt a szegény gyereket! — tör ki belőlem.

— Ahogy parancsolja... de kiskorukban kell őket hozzászoktatni, hogy tiszteljék az urakat, a fehér urakat... — mondja a rendőr és barna arcából kivillannak fehér fogai. Hajlong, ő is hajlong.

Hát itt mindenki hajlong?

A koldúst megérintem, a kereskedőt is némiképpen. A B. P.-seknek muszáj,

Assabi felvételek

náluk szabály. De a rendőr? ... Hát igen: neki is muszaj.. Aki az arab Adenban, arab létére angol rendőr, annak muszaj. De hát rosszabb a koronás oroszlanpár a „British petrol“

kezdőbetűinél? Nem, egyáltalán nem rosszabb.

A hajók kikötnek Adenban, mert kőolaj nélkül nem lehet hajóközni, s mert Aden jó helyen van. A hajókon tengerészek vannak, a tengerészek vásárolnak, isznak, borralalót adnak. Sok pénzt hoz a hajlongás. Sokat a láthatatlan gazdának, de valamicskét a hajlongó bennszülötteknek is. Az adeniak nem mehetnek földet művelni, mert itt csak kopár szikla és sivatag van. És egyenruhás renjörmek mégis csak jobb lenni, mint tevehajcsárnak. Kis korukban megtanítják őket hajlongani. Mindenki hajlong. Mindenki, aki barna. A fehér meg mentha csak azért volna, hogy legyen ki előtt hajlongani. És én ezért Adenban nagyon szegyélttem, hogy fehér vagyok.

Víz. Kék is, sós is, meleg is. Tenger, de más, egészen más, mint az Adria. Kegyetlenebb, alattomosabb, félelmetesebb. Az indiai-óceán.

A hajó a névkallautz várta. Tonnás horgonya a titokzatos mélységben pihent. A távolban Madrasz fehérlett.

— Hej! — Messziről, a város felől jön a hang. Csónakok közelnek felelnek. Primítty tákolmányok, félig tutaj, félig csónak, törekeny lélekvesztők. Kettő, három, négy, — sok. Az evezőket helyettesítő deszkadarabok csapdossák a vizet. Miért ez a nagy sietség?

— Hej! — Vékonyka, remegő hang. Gyermekek. Fejletlen, vézna test. Kinyújtott kéz, sok sovány, apró, kinyújtott kéz. Vízkoldusok. Kettő egy csónakban. Egy nagyobb és egy kisebb.

Repül az aprópénz, a penny, az ana, a cent, a dinár, a frank, a lira. A tengerészek zsebében ott van fél világ pénze. Repül az aprópénz, megcsillan a napfényben, a hullámok felfogják, egymásnak adják lassan, játszalozva vele, mind lejjebb taszítják. Üvegek is repülnek, üres konzervdobozok is. És ez mind érték. Tolongnak a csónaktutajok, ug-rálnak a gyerekek. Úsznak eszeveszetteen versengve, mert aki gyorsabb, azé a pénz, az üveg, a konzervdoboz. Úsznak és a víz alá buknak béka-ügyességgel. Valóságos közelharc folyik. Habzik a víz, kavarog.

— Give me! — kiabálják kónusban a gyerekek, amikor a pénz és üvegeső megáll egy pillanatra. Funakodnak a csónakok, ágaskodnak az apró, fekete testek. Aztán ismét előkerül néhány

penny a zseb fenekéről, néhány pléh-doboz a konyhából és újra kezdődik a hajza, a zürzavar.

A víz felszínén nem messze, egy barázda, s előtte egy uszony. Cápá. Számtalant bújtat a mélység ezekből a szomjas, szörnyű fenevadakból.

Borzongva nézem a barázdát, kiabálok, de rám se hederítenek.

Kering a többmázsás szörny. Az Indiai óceán cápái, a tigris-cápák a legveszélyesebbek.

— Cápá! — ordítom.

Most már látják a tengerészek is, a gyerekek is.

Közel van, nagyon közel.

A pénzeső eláll. Mindenki a barázdát nézi.

Az egyik gyerek valamit kiabál. Sovány, nyurga, nincs több 14–15 évesnél. A tengerészekkel tárgyal.

Beleugrik a vízbe és úszik a cápa felé. Mind közelebb van.

A korlátot markolászom.

Csend. Csak a víz csobogása hallatszik.

A hegyes, lapos uszony vészjóslón szeli a vizet. Eltűnik. Egy hatalmas, fehér has megvillan. Támadás. Egy szempillantás. Sikolyt várok, vért. De se sikoly, se vér. A cápát sem látom többé. A gyerek ügyesebb volt, a csónakban van már. Liheg és nevet, mert egy egész cipőt, ropogós fehér cipőt keresett hajmeresztő mutatványával.

A szörnyű mutatvány jutalom repül a hajóról, de célt téveszt. Ott úszik fehéren a víz felszínén, csak egy lépésnyire a csónaktól, de senki sem nyúl utána. Fehér a kenyér, túl fehér. A fehér a cápának olyan, mint a piros a bikának. Én ezt nem tudtam, de a kis hindu igen. Nem nyúlt utána. És eltűnt a kenyér a víz színéről, eltűnt egy pillanat alatt. Lenyelte a cápa.

Jutalom nélkül maradt a kis hindu.

Mr. Hmaing modern üzletember.

Japán autógumit, kínai selymet, indiai vásznat vásárol; burmai kaucsukot és rizst árul, — hatalmas hajóvalalatokat képvisel. Irodáját a legkorszerűbb hőszabályozó hűti, két titkárnő sürgölődik körülötte. Leveleit Parker töltőtollal írja alá, drága idejét arany Omega méri. Sokat nevet, hangosan, magabiztosan, és számtalanszor, különös élvezettel ismételteti amerikai kollegáinak jelmondatát: »Business is business« és »time is money«. Politikával is foglalkozik, azt mondják róla, hogy igen nagy a befolyása a minisztériumban. Egyszóval a ma embere. Éppen üzleti levelet

diktál, amikor bekopogtatok az irodájába. Két nappal ezelőtt ismerkedtünk meg és most régi ismerősként üdvözölt. Hellyel kínál majd mentegőzve — a levél sürgösségére hivatkozva — folytatja a diktálást. Indiai szolgája jégbehűtött narancsszörpöt és amerikai cigarettát tesz elém. Tíz perc sem telik bele, és mr. Hmaing mellett ül, végtelenül drága idejét fecsereelve.

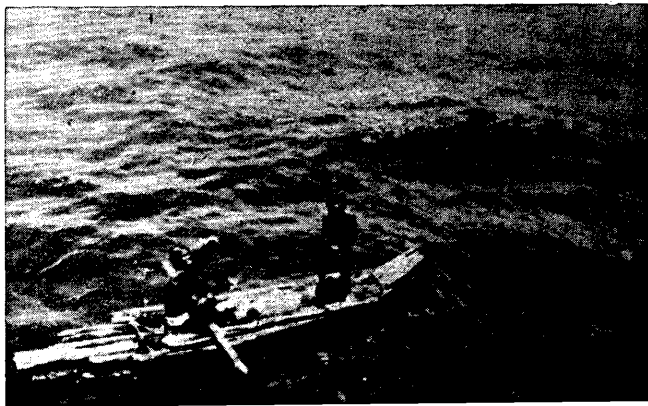
— Hát igen, az idej monszumok ezideig nem hoztak elég esőt, de reméljük, hogy a következő hetekben víz alá kerülnek a rizmezők...

Könnyedén cseveg és nekem egyszerre furcsa ötletem támad. Szeretem a meglepő ellentéteket. Egy modern üzletember és az évezredek pagoda, az arany Svedagon, a világ csodája, a buddhista világ büszkesége.

— Ó a Svedagon!... Mr. Hmaing arcára a legkomolyabb kifejezés ül... Építész? Nem, a Svedagonnak nincs építész, a Svedagon az isteni akarat, a Buddha csodatévő akaratának műve, amely előtt minden igazhitű buddhistának szíve megremegeg...

... Két és fél ezer évvel ezelőtt két tiszta lelkű kereskedő utazott Indiába. Dolguk végeztével elzarándokoltak a szent Bo hegységbe. Ott maga Buddha — kegye jeléül — nyolc hajaszálát ajánlódokozta nekik. A szent ereklyével hazaigyekvő kereskedők sok viszontagságon mentek át. A nyolc hajszálból: csak négyet sikerült hazavinnük. Okéában, így hívták valaha Rangoont, hetekig ünnepelték a négy szent hajszál érkezését. Aztán, az ereklyét tartalmazó dobozt felvitték a hegytetőre, de mielőtt egy sziklatömböt borítottak volna rá, hogy őrizze, a király még egyszer kinyitotta. És csodák csodája — a dobozban a nap sugarai alatt nyolc szent hajszál ragyogott a szírvány színeiben. Hálalmát rebegve borult térdre a sokaság, amikor a sziklatömbbel befődtek a szentséget. De a sziklatömb lángallobbant, és han-

Jutalom nélkül maradtak a kis vizikoldusok.

Rangooni képeslap

gos morajjal nőni kezdett. Hatalmas égbemenő aranykupolává formálódott. Megszületett a Svedagon, amely évezredekkel dacolva évről évre fényesebben és szebben hirdeti Buddha nagyságát...

Mr. Hmaing szavaiból az igazhívő hangja csendül. Az irodája előtt álló nyolchengeres Chevrolet, s az Underwood — villanyszárítógép, az atomrombolás mind nagy és tiszteletre méltó emberi találmány. De, hogy mindezt az emberek kiálalhatták, amögött Buddha szent akarata rejlik. Ezért borotválta simára fejét Mr. Hmaing 5 évvel ezelőtt, elhízott testét narancssánga lepelbe burkolta, bordó napernyőt vett hóna alá és mezítláb, koldulva vezekelt három hónapot. Buddhisták milliói cselekszenek így évezredek óta.

Mit szólhatok ehhez? Keleten va-

gyunk, Keleten, ahol a tűző nap alatt vagy a hetekig ömlő langyos esőben minden másképp fest, mint a racionális Nyugaton.

Térdig érő fű, pálmák, erdő. Sűrű járhatatlan őserdő. Bozotos futónövényes, tigrisekkel és kígyókkal teli dzsungel. Maláj.

Haragos zöld tájak, vérpiros virágok, mandulavágású koromfekete leányszemek. Itt mintha mindent eltűzött volna a természet. De nemcsak a természet. Túl élénkeek a színek, túl kicsik az igények és túl nagy a nyomor, mint általában mindenhol a Keleten.

Szvitnhám a kilkötő túl kicsi. Háza a palmaerdőkben bujnak meg elszórtan és az a néhány utcája mintha csak azért volna, hogy az üzletelnek, a báraknak legyen hol sorakozniok.

A nap süttött és ha a nap sütt, legyen a talpán, aki egy óránál többet kibír anélkül, hogy tető legyen a feje felett.

Báraknak hívják Szvitnhámban azokat a fészerszerű nyitott, pálmalevéllel fedett ivókat, melyek éjjel-nappal hívogatják az inni-enni és szónakozni vágyókat.

Szólt az automata-gramofon, szépen szól ez a raffinált amerikai jószág. Bömbölte a Johnny Guitart, az indonéz tangót, a maláji mamboot és a kínai operettet. Húsz centért szabadon lehet válogatni. Mindegyre húsz centért nemcsak kedvenc dalodban gyönyörködhetsz, hanem abban is, hogy kedvenc dalodat annak is hallgatnia kell, aki nem kedveli. No de ez engem mit sem zavart. Nem zavarta a vármórt se, aki unottan szürcsőgeitbe sörélt, a közömbös kulit sem, legkevésbé a fehér bajszos hindut. Szomjas voltam, a narancsszörp meg hideg volt, jeges és mindegyre öt centtel drágább a zeneszónál.

25 cent, a maláji dollár negyedrésze annyi, mint nálunk 25 dinár. Egy feketekávé kerül nálunk ennyibe, egy fekete és semmi több. Igaz, egy narancsszörp sem ér többet a feketénél. De itt zene is van, ha mindjárt a más kedvenc zenéje is. És még valami, amiért a párizsi Pigalle-on például jól megfogaszítják az embert.

Éppen Begum Pára, az indiai film sztár egzotikus dalát harsogta bele az automata-gramofon a füledt szvitnhámi délutánba, amikor a terembe — mondjuk így, ment fészert mégsem il-

lik mondani erre a bár feliratot viselő helyre, — szóval délután volt, amikor a terem közepére belibbent egy alak. Egy karcsú, barna, csillogó fekete szemű női alak.

Könnyű, rózsaszín sáljának vége a pincér markában. Egyet-kettőt perdült és a sál a földön hevert. Barna, tökéletesen formált teste megvillant egy pillanatra, majd a földről felkapott sál ismét eltakarta.

A gramofon tovább bömbölt. A vámőr még mindig unottan szűröcsögte sörét, a kuli közömbösen tömködté a szájába a rizst. Se taps, se megiepetés, se sóhaj, úgy látszik, csak én voltam meglepve és csak hozzám jött kinyújtott tenyérrel a jólfarmált idomait mutogató szépség. Csak hozzám, mert én voltam az egyetlen idegen, pénze pedig Malájban általában csak az idegeneknek van.

Millió reklám. A nap sugarai simogatják a fényes kirakatok üveglapjait. A szakállas, fehérturbános Szik vadász puskával őrzi a bank bejáratát. A kóroszlánokban senki sem bíz.

— Jó napot uram! — Legyen bizalommal, Li Csao becsületes ember. Furcsán hangzik Hong Kong és a becsület? Hát igen, ez a koronagyarmat, a délkinai tenger söpredékének gyülekező helye, a csempészek eldorádója, a prostitúció melegágya. Igaz, való igaz ez. De én, Li Csao, kínai vagyok. Kínai, uram és ez nagy szó. Igaz viszont az is, hogy ön, tiszteletreméltó Sir, nem ismeri a kínaiakat. Az amerikai bűnügyi filmekben a kínaiak alattomosak. De sajnós, bocsásson meg, én nem hiszem. Az európai előítéletekkel jön, csukott szemmel jár és előítéletekkel távozik. Ami távoli: az idegen, ami idegen: az furcsa, nehezen érthető,

különösen ebben a pokoli hőségben. Maradunk tehát az előítéleteknél...

— De... — Mentetgetőzni kezdtem, hogy hát én ismerem Kínát én olvastam Pearl Buckot... Én... én hallottam a kínai tisztaságról, igen a kínai mosodák... a kínai...

— A kínai micsoda?... — Li Csao megbocsátóan mosolyog.

Dühös vagyok. Az ember mindig dühös, ha rájön, hogy a másiknak van igaza.

— De kérem, én Lin Yu Tangot is olvastam, kínai népmeséket is...

— Próbált már semmiből megélni?...

— Nem, nem próbáltam. Adósságom ugyan van, de kezeseim is vannak, s minden elsején jön a fizetés, minden évben a fizetett szabadság. Szidom a társadalombiztosítást és gondtalanul élek. — Ezt mind csak gondoltam, átvillant az agyamon, de nem mondtam, de hogy mondtam. Majd bolond leszek egy Li Csonak, egy honkongi utcai kereskedés tulajdonosának vallomásokat tenni. Mert ki ez a Li Csao? Egy huncut kereskedő, egy...

— Bocsásson meg uram, ne haragudjon rám. Én csak egy kis jelentéktelen kínai kereskedő vagyok. Nincs jogomban leckéztetni, szándékomban sem volt...

Mi ez? Az emberi gondolatok sem hozzáférhetetlenek már? Ezt sem mondtam, a viláért sem mondtam volna.

... Az ön nadrágja túl nehéz a mi éghajlatunk alatt. Én csak egy habkönnyű dacron nadrágot akarok eladni 18 hong-kong dollárért, és biztosítani akarom arról, hogy a fényes China Emporiumban többet kérnek érte. Csak azt akarom bebizonyítani, hogy a kínai még Hong-Kongban sem alattomos gazember, és csak azért akarom ezt bebizonyítani, hogy eladhassak

Rangooni utcarészlet.

egy nadrágot, mert sok a nadrág, nagyon sok, és kevés a vevő, nagyon kevés. Semmiből meg nehéz, nagyon nehéz megélni...

Az ördög vigyen el, Li Csao. Ha becsületes ember volnál, nem ülnél itt Hong-Kongban, hanem hazamennél. A fenébe a portékáddal. De ezt megint csak gondoltam.

Nadrág. A „China Emporium” nadrág-osztályába beleférne mindkét noviszádi nagyáruház. De Li Csao dacron nadrágja itt 24-be kerül, — hat hongkong dollárral többbe.

Örülök, Sir, hogy viszontláthatom, örülök, hogy igyekezett a millió egyforma bódé közül felismerni az enyémet, örülök a nadrág miatt, az üzlet miatt. Ime, már csomagolom is. A 600 millió Kínában élő kínai pedig nemcsak elegendő ahhoz, hogy nagyhatalmat csináljon Kínából, hanem még sok is. Mi csak újabb fejfájást okoznánk nekik, ezt pedig nem akarjuk, higgye el nekem, nem akarjuk...

A hongkongi boltok falain nem csüng Mao képe, nem csünghet, de a bombay-i és rangooni kínai boltok falán ott láttam. És ezért hittem Li Csao-nak, ezért is, meg a nadrág miatt is. Millió reklám, millió autó, millió szorgoskodó kínai. A szakállas Szik vadászpuskával őrzi a bank bejáratát. Még mindig őrzi, mert Hong-Kong mégis csak Hong-Kong.

Egy maroknyi rizs.

A hindú pária nem kenyérért dolgozik, a rangooni kuli se kenyérért vonszolja terhét, nem kenyérré gondol a maláji erdőirtó, a szumatrai kaucsuk-ültetvény munkása, a japán prolektár és a kínai földműves sem. Nem, az ő eledelük nem a kenyér, hanem a rizs. Mi vagyunk kisebbségben, mi a kenyérevők.

Vampoóban kevés az utca, még kevesebb a ház. Vampoóban sok a rizsmező, még több a kunyhó és legtöbb az ember. A kikötőből sok út vezet a rizsmezőkre. Minden út odavezet. Minden út,

de nem úgy, mint Rómába, Vampóban nem egy rizsmező van, hanem számtalan. Egész Vampoó egyetlen nagy rizsmező, kikötő és rizsmező. Tehát minden út odavezet, csak oda vezethet, a rizsmezőre.

Egy maroknyi rizs. Egy száznak egy maroknyi, 600 millió száznak 600 millió maroknyi minden napra. Vízben terem a rizs, vízben és pocsoltyában. A bivaly szűgyig merül el benne, az ember térdig.

— Klip, klap...

Megy a bivaly, vonszolja a faekét. Megy az ember, tolja a faekét.

— Klip, klap...

Hátrahajlott a bivaly szarva és szomorú a szeme. Szalmakalap, hatalmas szalmakalap van az ember fején. A nap a pocsoltyába mosolyog. Micsoda felvétel! De csak lenne...

— No!

Ennyit a kínai is tud, és a jugoszláv is megért.

— No!... Meg ne próbáld. Nehogy fényképezni merj! Nem, nem engedem, hogy csúffá tégy, hogy Kínát faekésen, bivalyosan, sárbasüppedten mutogasd.

Pirulok a parafasisak alatt. Pirulok, mert ő térdig a pocsoltyában nem tudhatja, hogy barát vagyok, hogy nem hazája elleni propagandára akarom a képet felhasználni. Csak emléket akarok, egy egzotikus emléket.

Barátságatlanul néz. Tétovázik, majd felmutat a mögöttem lévő dombra.

Nem értem a nyelvét, sohasem fogom megérteni, de azért tudom, mit akar. Egyszerre megérttem.

A domb alatt házak épülnek, korszereűek, szépek. A rizsmezőt távvezeték szeli át. Értem, hogyne érteném.

Kína nemcsak az a pocsoltyában álló földműves. Kína ezek az új házak is, a távvezetékek is. Igen, menjek a dombtetőre, mert onnan tágabb a látóhatár, mert onnan nemcsak a tegnapi Kínája, hanem a máé, a holnapé is látszik és belefér a lencsébe.

Egy maroknyi rizs. Nem sok, de öntudata, büszkesége lehet annak is, aki ennyivel is beéri.

Színháték Párizsban

Steinitz Tibor

Mindössze egy szabad estém volt Párizsban. Két színházat javasoltak: nézsem meg Ionesco avangardista darabjait az Huchette színházban vagy a Théâtre de Poche-ban (Zsebszínházban) két finoman és korszerűen játszott egyfelvonásos Strindberg darabot. A kezdőbetűiről TNP-nek nevezett nemzeti-népi színházban ugyanis, mondták, Viard foglyává vált néhány évvel ezelőtt bevezetett művészi elképzelésének és csak ismétli önmagát. A Comédie Française finom, kiművelt, klasszikus színhátszásával szintén válságban van. Általában a színház válságáról beszélnek, arról, hogy zsákutcába jutott a francia színhátszás.

*

A válság okairól sokféle a vélemény. Az álláspontok összefoglalva a következők: a színház nem követi az élet fejlődését, különösen az utóbbi tizenöt-husz évben elmaradt, nem fejezi ki a kort, a jelent. Anyagi okokat is emlegetnek: a háromezer szervezett színészből alig háromszáz dolgozik állandóan; a merész művészi felfogással induló kis színházak egymásután bezárnak, mert a drága helyárok miatt nincs közönségük. Évente 130–140 darabot mutatnak be, de ennek legfeljebb 10 százaléka értékes; a darabokat túlságosan gyorsan, alig háromhetes próbával készítik elő, s nem dolgozzák ki. Irigylük Sztaniszlavszki alaposságát és a keletberlini Brecht-színház lehetőségeit, de

nem használják ki a korszerű színhátechnikát, mert nincs rá pénzük. Itt emlitem meg, hogy egy harmadik kis-színházra is felhívták a figyelmemet, ahol a nézőközönség körülüli a kerek színhádot, mint egykor a Lajosok idejében. Ez kétségtelenül új színhádi megoldásokat tesz lehetővé, illetve szükségessé.

Sokat vitáznak a közönségről is. A művelt és módos polgárság a könnyű Anouilh és szellemes Nontherlant darabokat élvezi. A nagyközönség inkább moziba jár, Párizsban is probléma tehát, hogyan neveljenek közönséget a színháznak, illetve, mások szerint, hogy a színház miképp teremtsen közönséget. Általában újabb, népi közönséget követelnek és olyan darabokat, amelyek az életet, a mai embert mutatják be.

Arthur Adamov, a színműíró és rendező a nagy témát keresi, amit marxizmus formulációjában így fejez ki: „az embert mint árút” kell bemutatni a francia világban. Nem a jó és a rossz ellentétére kívánja építeni a színhátszást, hanem új esztétikát követel.

A színházak este 9 órakor nyitnak; szitáló esőben ereszkedem Szent Mihály útján a Szajna felé. Az egymásba fonódó, tekergő kis középkori utcák egyikében van az Huchette színház, azonos nevű utcában. (Valaha a céhbe tömörülő pékmesterek utcája lehetett, legalábbis erre kell következtetni ne-

véből, mert huchette magyarul kenyeres ládikót jelent). Az ósdi épületek dűledezők, néhányat hatalmas szálfakkal támasztottak meg. Az utcában apró szórakozóhelyek sorakoznak, ahol az egyetemi ifjúság és a párizsi clochardok, — torzonborz koldusok, vagy, mások szerint, hivatásos munkakerülők — vannak többségben. A kis butikokban táncolnak. Az ablakokba kirakott és egymás mellé ragasztott fényképek bódult táncjeleneteket mutogatnak. Alhambra stílusú kopott kis helyiségekben keleti menüt és szórakozást kínálnak. A kirakatokon át belátni a keleti díszítésű kocsmákba, ahol egzotikusan öltözött zenészek játszanak. Színházformájú épületet hiába keres az ember, az Huchette sem több ósdi kopott kocsmahelyiségnél. Terjedelme alig több két nagyobb szobánál. Száz néző fér be, kényelmetlenül szorongva a nagyon kopott vörös bársonyszőnyegek. Rossz, elhanyagolt vidéki mozira emlékeztet.

A helyárak 500, 800 és 1200 frank. Ötszázast veszek. A pénztáros ráírja a jegyre: B-3. A székeken nincs számozás. Morcosan kértem a jegyszédőt, egy magas és választékos eleganciával öltözött hölgyet, van-e értelme a jegyen feltüntetett jelzésnek. — Van értelme — mondja nevetve, és leültet a második sorba. Mögöttem kapnak helyet, akik 1200 frankot fizettek. Ügylátszik ez is az avangardista színház meglepetései közé tartozik: megbontják a polgári társadalmi rend hierarchiáját, a szociális különbségeket igyekeznek helyrehozni a nézőtérben.

Két Ionesco darabot mutatnak be: A kopasz énekesnőt és A leckét. A román származású francia Ionesco néhány évvel ezelőtt még politikai gazdaságtanl foglalkozott, mint színműró hirtelen tűnt fel. A kopasz énekesnőt 1950-ben mutatták be először a Noctambule színházban. Megbukott, s vele együtt a színház is.

Hat évvel később Nicolas Bataille és Marcel Cuvelier rendező ismét műsorra tűzték, és most már harmadik éve fut minden este a száz főnyi közönség előtt.

Hogy miért Kopasz énekesnő a darab címe, nem lényeges. A darabban, valahol, különösebb összefüggés nélkül, elhangzik az egyik színész szájából. A darabnak egyébként sincs tartalma. Nincs cselekménye sem, s a drámai feszültség követelményeit is kigúnyolja az író: egy tűzoltó kapitányt vezet a színpadra, hogy elkiáltassa a ve: tűz van!

A darabnak nincs tartalma, értelme

azonban van. Ha azt mondjuk, hogy Smithné angol székben ül és angol fonalat tart angol kezében, egy angol délután angol csészében angol kanállal keveri az angol teát, akkor csupa értelmetlenséget halmozunk, ha ellenben ezt a színpad ismétli, akkor értelmet kap. A Kopasz énekesnő az angol polgári család mérhetetlenül unalmas légkörét mutatja be, ahol az óra huszonnégy óráig kondul, az idő jelentéktelenségét, értelmetlenségét jelezzve. Nincs tartalma a darabnak, a színészek néha úgyszólván összefüggéstelenül beszélnek. A magyar olvasóval talán Karinthy szellemes halandzsájára hivatkozva érzékeltethetjük a színpadról elhangzó szóáradatot. Az absztrakt festészet, az atonális és disszonáns muzsika, a csak hangzást és ritmust nyújtó költészet párja Ionesco színpada.

A múlt háború után keletkezett dadára emlékeztet, de más, mert más a kor is. Mélyebb értelme is van, alighanem a következő: a világ rettenetes, elviselhetetlen, de mert mégis élünk, éljük, ahogy lehet a mindennapokat.

Valóban örült az élet, mert amíg Indiában máglyára vetik magukat az elhunyt férj feleségei (Nehru kormánya nagy erőfeszítést tesz, felvilágosító hadjáratl akarja megszüntetni a test és a lélek rabszolgaságát), addig mester-séges holdak röppennek a magasba, és máról-holnapra a kozmosz polgáiraivá avatnak bennünket, viszont ugyanakkor hidrogénbombákkal megrakott repülőgépek szállnak Európa felett, és világgpusztulással fenyegetnek.

Ennek a meglátásában van a Ionesco darabok igazsága. Téves az a felfogás, hogy a francia írók elszakadtak az életől. Kevés irodalom van, amely szervezsebben — mondhatni szenvedélyesen — kapcsolódik a nemzet és a nép életéhez, mint a francia. De ilyen a francia élel, kétségbeejtő, mint a Ionesco darabok, úgyszólván egyenes úton megy a pusztulásnak, otthon is, Algériában is. S a francia Kommunista Pártnak még mindig nincs francia programja, pedig a fasiszta rém, fenyegeti őket. Mi sem volna borzalmasabb mindannyiunk számára, mint a francia kultúra pusztulása. A látszatra könnyed és szellemes francia rengeteg tanulóssal és tudással tette könnyeddé és egyben export-árúvá művészetét és esztétikáját; talán az európai kultúra pusztulását jelentené, ha a Louvreba harci méneket vagy harckocsikat kötnének.

Ionesco darabjai nem extravagáns

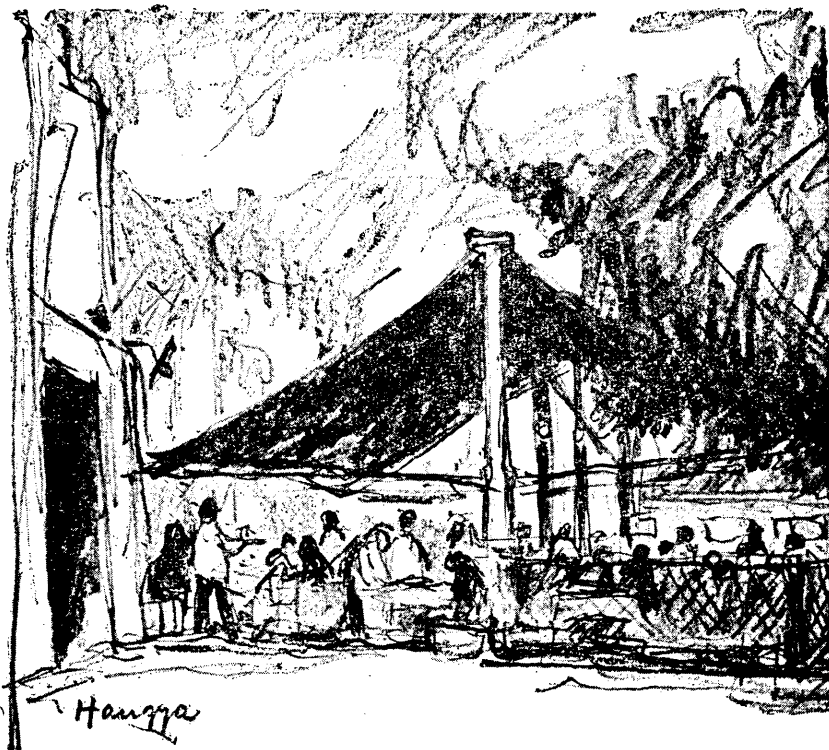
ötletből születtek, a színészek nem külön és egymástól függetlenül mondják el mondókájukat, és nem világosítók és diszlettologatók énekelnek operettárikát a színpadon. Az író nem drámai cselekményt mond el, hanem érzés, és gondolatvilágát tükrözteti a színjátszásban. A színészek teljesítménye pedig csupa ütem, csupa színpad, valódi színjátszás. Ionesco elmosza az idegekbe maródott felfogást a színjátszásról, de az emberi civilizációról is. Mégis humanista, mert darabjai talán szentimentálisan, de jajkiáltásként hatnak.

A második darab, A lecke a közoktatás értelmetlenségéről beszél. A finomkodó tanári hangtól a durva kifejezésig minden hangulatváltozást megjátszik a professzor, hogy fogfájós és érdektelen tanítványát néhány óra alatt megtanít-

sa minden bölcsességre, az egyszeregytől a „totális doktorátusig”. Minden a tudás, a tudomány, érzékeli a néző, de mirevaló az emberi akarás, ha minden mérhetetlen karikatúra csupán.

Ionesco világábrázolása a miénk is, mert ha másként nem, hát a kényszerűség koegzisztenciájával mi is benne élünk ebben a világban, és nem szakadhatunk ki bolygóként a világűrbe. De hisz nem is akarjuk kivonni magunkat, a bölcsesség köve mégis csak a világ megváltoztatása.

Az ólmos téli eső még éjfélkor is hullott. Az utcákon megcsappant, de még élénk a forgalom. A szerelmesek a kapualjakba vonultak, mert bármi szomarú is az idő, az élet nem áll meg, élük és csókolják tovább.

Bonyodalmak egy regény körül

Borisz Paszternák szovjet írónak egy délamerikai újságíró néhány kérdést tett fel két évvel ezelőtt, abból az alkalomból, hogy az író versei a délamerikai lapokban nagyobb teret kaptak, és líráját mindenütt elismeréssel és lelkesedéssel fogadták. Paszternák a levélre adott válaszában ezeket írta:

„Ezek mind apróságok. Az az érzésem, hogy új nagy korszak tört reánk, új feladatokkal és kívánságokkal. A magában álló és elszórt vers nem alkalmas eszköz arra, hogy ünnepélyes, mély és nagy horderejű dolgokon medítáljunk. Csak a próza és filozófia fegyverével kísérlelhetjük ezt meg. Ezért mindabból, amit eddigi életemben elvégezni sikerült, legfontosabbnak tartom új regényemet, a *Doktor Zsivago*-t. Röstellem azt a nagy hírverést, amely körülöttem eddigi munkáim kapcsán támadt, míg új regényemről nem eshet szó...”

A csendben, visszavonultan élő Paszternák tavaly átadta regényének kéziratát a Goszlitizdat kiadónak, a kézirat másodpéldányát pedig, a szerzői joggal együtt, Giangiacom Feltrinelli haladószellemű milánói kiadónak azzal, hogy az olasz fordítás az eredetivel egyidőben jelenik meg. A *Doktor Zsivago* azonban az év folyamán nem jelent meg oroszul, éppen ezért nagy feltűnést keltett a hír novemberben,

hogy a regény olasz fordításban megjelent, s hogy hamarosan angolul, franciául és németül is napvilágot lát.

Ez a hír aztán rengeteg találgatásra adott okot, s azok, akik hivatásszerűen szovjetellenes propagandával foglalkoznak, alaposan ki is aknázták. A sajtó és a rádió nagy hűhóval közölte, hogy a regényt a Szovjetunióban betiltották (holott valójában meg sem jelent), hogy Paszternákot száműzték s nem tudni, mi van vele, hogy a szovjet írók szövetségének titkára, Szurkov, külön azzal a céllal utazott Olaszországba, hogy a regény olasz nyelven való kiadását megakadályozza, sőt azt is írták a lapok, hogy az Olasz Kommunista Párt mindenképpen le akarta beszélni Feltrinellit a kiadásról. Továbbá hangoztatták, hogy a *Doktor Zsivago* a szovjet társadalmat gyökerében támadja meg, hogy ez a Szovjetunió legvérmesebb kritikája, ilyen kemény kritikát és ilyen vádat még nem írt soha senki. A fentiek bizonyítására a sajtó, az *Oggitól* a *Mondeig*, a *Spiegel*től a *Die Weltig*, az elferdítés és hamisítás minden lehetőségét megragadta. A szövegből önkényesen kiragadott és idézett bizonyos részleteket a szereplők monológjából, s talán mondani sem kell, hogy ez így, kiragadva egészen más-ként fest, másként hat, mint a regényben.

Az Associazione per la libertà della cultura című lap szerint, amelynek élén nem más, mint a baloldali Ignazio Silone áll, „ez a mű a legnagyobbak egyike, vagy talán éppen a legnagyobb a XX. század első felében írottak közül“. A továbbiakban azt írja, hogy a Doktor Zsivago jelentősége felmérhetetlen, mert „negyven évvel az Októberi Forradalom után, egy orosz író első ízben élt a teljes szólásszabadsággal“...

A zágreni Republika szerint tudni kell azonban a következőket:

Paszternák tíz évig dolgozott ezen az életművének tartott regényén. Miután átadta a kéziratot a Goszlitizdatnak, mégis meggondolta és szükségesnek tartott néhány javítást, átdolgozást és bővítést, ezért Feltrinellit is megkérte, ne adja ki az olasz fordítást az eredetinek megjelenéséig, azaz ne sűrögesse a fordítást, amíg meg nem kapja a végleges, teljes szöveget. Feltrinelli azonban nem vett tudomást a kérésről, mert szenzációt és nagyszerű pénz-ügyi sikert sejtett a dologban.

Igy született tehát ez a nagy szenzáció.

A Republika az ügy további alakulásáról is hírt ad. Igen nagy volt a Doktor Zsivago írójának „sorsa“ felől érdeklődő, Moszkvában tartózkodó külföldi tudósítók meglepetése, amikor megkapták Paszternák meghívását: látogassák meg otthonában. Paszternák „a Micszkva melletti írótelepen, Pereklinkinoban, kényelmes, nagy házában fogadta vendégeit, és négy nyelven beszélgetett velük: oroszul, angolul, franciául és németül.“ Jó erőben, egészségben volt és a nagyszerű anyagi helyzetben élő ember benyomását keltette. Az asztal roskadozott ételtől-italtól — írja a Republika —, s Paszternák még magakészítette, málnából főzött pálinkával is megkínálta vendégeit.

A beszélgetés során Paszternák kifogásolta azt a módot, ahogyan regényét kiadták, s ahogyan a sajtó hírt vert neki. A legsajnálatosabb az, hogy olyan emberek írtak róla, „akik egyáltalán nem olvasták, vagy pedig kiforgatták értelmét“, hogy galádiul, átlátszó céljaikra használják a regényt. „Habár nem vagyok marxista, — mondotta Paszternák —, s a műfiban is különféle szemszögből bíráltam a szovjet életet, mindig — a Doktor Zsivago-ban is — azt vallottam, hogy az Októberi Forradalom a legjelentősebb esemény az emberiség történetében... Ez a haza és ez a kor adott mindent nekem. Ezért hálás vagyok ennek az országnak, a kornak, amelyben élek, és a társadalmi rendszernek.“ Nem azzal a szándékkal írta regényét, hogy vádolja a szovjet társadalmat, regénye „egy család tapasztalatait, az élet egy aspektusa“. Paszternák ugyanakkor tagadta, hogy Doktor Zsivago önéletrajz jellegű regény.

Az új Paszternák-regény tehát a hírek szerint hatalmas alkotás. — Talán a Háború és béke óta — írja egy bíráló — nem volt orosz regény, amely alaposabban és átfogóbban mutatta volna be az orosz életet, mint ez a könyv. — Voltaképpen egy intellektuális és családijának Odüsszeája: az orosz életet öleli fel 1905-től 1929-ig, amikor a regény hőse, Doktor Zsivago Moszkvában szívizélhűdéskésben meghalt. A regény azonban ezzel nem fejeződik be: epilógusában naplótöredékek és versek formájában a hős tovább él övéi emlékében, úgyhogy a regény további cselekmény a második világháborúra, az ezt követő évekre, sőt a Sztálin halála utáni korszakra is kiterjed.

Érthető tehát, mily nagy érdeklődéssel várja most az egész világ Paszternák hiteles regényének kiadását.

SZEMLE

Mikszáth Kálmán világa

/Egy Mikszáth-regény margójára/

B. Szabó György

A „LEGÍROBB ÍRÓ-NAK NEVEZTE ADY.

Művésznek, aki az életet leélnivalónak s magasságos megnyugvással leélnivalónak vallotta“; írónak, aki „csak Mikszáth akart lenni, ezt a Mikszáthot szépen kibontani az akármilyenség lárvájából: művész.“

A nyugtalan és tragikus századvég irodalmi világának bátor nekilendülései és fájdalmas letörései, a félresiklott tehetségek hullása és az eleve elhallgatásra ítélt művek újlesztő tanulságai között — a Millennium görögtüzeinél haláltáncát járó „úri“ Magyarország kavargásában — Mikszáth, ez a „legíróbb író“, olyan kényelmes nyugalommal ült, mint aki már megnyergelte az örökkévalóságot: a csillagokra függesztette tekintetét.

Egy görög isten derűjével, mozdulatlanságával, mosolygó fölényességével tekint méha alá az Olimposz alatt zajló szennyes tülekedésre, s tudja, hogy lesz-e a fiatal nemzedék mozgalmainak sikere, szkeptikusan így felel:

„Amennyiben azok a törekvések olyan jelentékenyek, mint a kőszá hírek verik (ámbár én azt hiszem, hogy azok ráfogások, vagy legalább túlzások), akkor nem lesz. Mert úgy gondolom, hogy a régi formákat, régi bátvá-

nyokat letörni, illetve a közönség ízlését megváltoztatni csak az irodalom terén vezető országok képesek s azok se mindig.“

Így egy fáradt kézlegyintéssel intézi el az irodalmi harcokat, azt az irodalmi háborút, amely „gyermek a szociális háborúnak“, s egy csendes vállrándítással felel az újat keresők, az európaiságért, a polgári Magyarorszáért küzdők buzgalmára és akarásaira.

Fontosabb dolga akadt: önmagát kívánta kifejezni.

A FALUSI-URI MAGYARORSZÁG LÉGKÖRÉBEN, a fél-fudális viszonyok fojtogató szorításában, hamis illúziók és avatag hagyományok között, a belső ürességet teleplezd paradés gúnyák és pompázó, szavakvilágában, ahol a tapintatos beszédformáinak és a még tapintatosabb „hallgatás“-nak évszázadokdajkálta, neves már-már művészetté fejlesztett „vívmányai“ kötelezők az „úri“ osztályhoz tartozók számára — a kényelmes hallgatag, derűs Mikszáth, tapintatlanul, igen kellemetlen igazságokat mondott ki. Nincs még egy írója a múlt század magyar irodalmának, aki hasonló éleslátással, állhatatosabban és merészebben leplezi le a magyar uralkodó osztály minden bűnét, aljasságát, hitványságát, mint ő. A

dszentri még gátlás nélkül tetszeleg önön erejében, nagyrahivatottságáról ábrándozik, álmokat kerget, amikor Mikszáth, ez a kegyetlen igazmondó, ez a cinikus bölcs, ez a mosolygó illúzióromboló máris kimondja felette a halálós ítéletet.

Milyen sors vár egy társadalomra, milyen jövő egy országra, ahol „úri svihákság” — a könnyelmű, kényelmes, munkátlan és léha élet — eszményé, egyetlen, emberhez méltó életformává vált?!...

MIKSZÁTH ALAPVETŐ IRÓI JELLEMVONÁSA A KIÁBRÁNDULTSÁG.

Mozdulatlansága, fölényes nyugallma, gondatlan derűje, bölcs józansága, mesélő kedvének hőmpölygő áradása, gúnyos hunyorítása — mindez külsőség: alakoskodás, írói álarc, mely megtevesztésre szolgál.

Kötelező viselet, hogy a közönségnek — ennek az elmaradott és csak az író külső habitusára figyelő közönségnek — az íróiról alkotott illúziója teljes legyen.

Nyűg, amelyet Mikszáth egy életen át türelmesen viselt: megtevesztően hasonló ahhoz az írói arcképhez, amelyet kortársai alkottak róla.

Az író legyen újságíró — és Mikszáth lapot alapított, hogy főszerkesztő lehessen; az író legyen képviselő — és Mikszáth mamelukká lett, hogy mindenkora kiábránduljon az „úri” politikából. Az író legyen szellemes társalkodó — a kedélyes társalkodó — a kedélyes táblabírói fajtajából — és Mikszáth sziporkázott, adomázott, úgy írta művei javát, mintha mesét mondana: lassan, tempósan, sok-sok kitéréssel bontogatva a mese szálait, magafelelően gyönyörködve a meseszálak színében, anyagában, fogásában, el-elmerengve a szöttes alakuló ábráján és csak olyankor ocsúdva fel, amikor már kifogyott a meseszál és — elkészült a mű; jóízűen mesélt: a fiatalok írt, nem a szemek, és az élőbeszéd minden báját, keresetlenségét: a szaporázást és az ellassúdást, a kihagyást és sejtetést is ki tudta fejezni. Viselje az író büszkém a könnyen adott „írói tünelembárcát” — és Mikszáth viselte, nem büszkén, hanem túró megadással mehezen, bár fáradt egykedvűséggel, s noha látta és érezte a helyzet fonáltságát, sohasem lázadozott: az írói hivatás intézményes megállapítása sem zökentette ki nyugalmából; az írás, az alkotás egyetlen életelemmé lett, nem életpótlék, hanem — s milyen fonákul hangzik ez — maga az élet; kiélési forma,

amely támadást és védekezést, türelmetlen állásfoglalást és hallgatag béketűrést, ellágyulást és dacot, gúnyos cinizmust és cinikus gúnyt, álmot és valóságot egyaránt magába foglalt és kifejezhet: Mikszáth csak írásaiban élt. A mikszáthi nyugalomért és derűért roppant nagy árat kellett fizetnie.

KÉT HÉTTEL HALÁLA ELŐTT, IRÓI MUNKÁSSÁGÁNAK jubileumi ünnepségén, ott hódozta elötte az egész „hivatalos” Magyarország. Fáradtan, letörtten hallgatja a díszbeszédeket, s válaszában, amely a maga nemében egy kicsit remekmű is, így bocsátja el magától az ünneplőket: ... „*méltóztas-
sék hazasozolni azzal a tudattal, hogy láttak ma végre egy boldog embert*”

Pedig sohasem lehetett boldogtalanabb, mint ekkor, ezekben a percekben.

A „hivatalos” Magyarország e zajos ünnepén az író Mikszáthra keserű ürömcöpppek vártak: egy félreértett életmű emésztő keserűsége.

ÖTVENHÁROMÉVES VOLT, AMIKOR a *Különös házasság*-ot 1900-ban megjelentette. Már országos nevé író.

Népszerűségét részben novelláskötetelmek és három regényének, — *Szent Péter esernyője*, *Beszterce ostroma* (mindkettő 1895-ben) és az *Új Zrínyiász* (1898-ban), — de elsősorban és túlnyomórészt a Pesti Hírlapban megjelent országgyűlési karcolatainak köszönhette, amelyeket majd egy évtizeden át írt fáradhatatlanul és az újságírói robot kényyszerében, szellemesen és csipkelődő maliciával, apró pillanatszerű felvételekben örökítve meg a „*tisztelt Ház*” életét — az újságíró-karzat perspektívájából tekintve át a parlament „nyüzsgést” — s a bennfentesek meszélytelenségével addig-addig ödöngve a klub és a folyosó hullámzó zajlásában, hogy — maga is képviselővé lett. Az is maradt éllete végéig.

Kényelmesen viselte ezt az új szerepet: majd húsz éven keresztül kormányparti mandátummal a zsebében tért meg politikailag „bizonytalan”, nemzetiiségi többségű választó-kertüeteiből és mindössze két ízben szólalt fel az országgyűlésen s húsz év során — jelentéktelen kérdésekben.

A képviselői szülőjében olyan nyugalommal ül mint az otthoni kopott bőrdíványon: írói témáit forgatja magában, töpreng, lát és eszmél. A közélet felől közelítette meg kora társadalmának súlyos válságait, s az a kép, amely eléje tárult nem volt sem felemelő,

sem vigasztaló. Az intézményes politikai tehetetlenség — politikai züllöttséggel párosulva — a maga kedvtelésére és gyönyörűségére — parlamentesdít játszik.

S micsoda „honatyákkal!”

S micsoda „oszlopai“-val az ország-lásnak!... Miamelutkok, stréberék, örök hallgatók, hangsóg „úgy van“ képviselők: törpe alkarnokok és az akarat törpéi, a korrupció megtestesítői és a megtestesült korrupció...

Egy ország rohan a pusztulása felé és a lejtőn megindult robogó szekereket, az „úri“ osztály szekerét semmi sem állítja meg.

Mikszáth ennek a tragédiának a krónikása: ezt a rothadási folyamatot megkísérelte írásba foglalni.

NEM VOLT TEHÁT MÁR „KEZDŐ“ REGÉNYÍRÓ; már barátkozott a műfajjal és számot tudott vetni a regényforma lehetőségeivel és törvényszerűségeivel.

A szigorú kompozíciót megkövetelő és a közlésforma lazaságát megengedő művészi forma fegyverezte és felszabadította Mikszáthot: lehetővé tette a közlésvágy áradását, de ugyanakkor elfeledtette az elbeszélésekben elért művészi kvalitások roppant írói erőfeszítéseket őrző, előremutató tanulmányait: az önfegyelmet és az igényeséget.

A kismesterek részletező aprólékoságával és meghökkenítő gondatlanságával alkotta regényeit: remekműbe illő részeket emagvölt, futó ötletekkel és jellegzetes „töltelék“-anyaggal vegyülnek; egy-egy mellékfigura emberi tulajdonságai — mesteri szükszavúsággal jellemelve — valószínűtlenné tesszik az előtérben mozgó hősök hitelességét; fáradt, unalmas, túlexponált felületek ellenben, friss ragyogó részletek szomszédságában; zabolátlan romantika és realista szükszavúság játszik át egymásba: a mese és a valóság küzdelme ez, amely a mese győzelmével végződik. Ennek okát azonban nemcsak Mikszáthban és írói módszerében kell keresnünk.

TÖRTÉNELMI REGÉNYT IRT: A JELENHEZ kívánt szólni.

A „Különös házasság“ történelmi regényének időszéri politikai mondani- valója volt. Ebben az egyházi latifundiumokkal bőkezűen „megáldott“ országban, amelyet Ady a „mágnások és püspökök uradalmanak“ mimósított, a békák brekegése emberi nyelvre lefor-

dítva valóban úgy hangzott, ahogyan Mikszáth is hallotta:

„Urrak a papok! Urrak a papok!”

Ma éppen a regényben kifejezett haladó állásfoglalás tanúsága halványodik el. Mikszáth ezt a művét nem azzal a szándékkal írta, hogy egy aktuális, közjogi kérdést s kora politikai és parlamenti harcainak egyik legnagyobb vívmányát — a polgári házasság intézményét népszerűsítse, de az is bizonyos, hogy Buttler János gróf szomorú történetében, erőszakos házasságának megsemmisítése körüli harcokban és a képmutató, farizeuskodó papok és az egyházi mesterkedés vérforraló aljas-ságának és hitványságának bátor megmutatásában — még ott érezzük egy politikai kiállás merész lendületét és egy még le nem csillapultó emberi indulat felemelő pátozását.

Körülböte a világ megadóan hódol az egyre inkább tartalmát veszítő külsőségeknek s képmutató farizeuskodással eszményíti a múltat.

Pedig a múlt nemcsak hősokeket ismer: egy kor nemcsak óniásokot szül, hanem törpéket is, nemcsak oroszlanokat nemz, hanem nyulakat is, sőt denevéreket, vakondokokat, békákat és egyéb vaksi csúszó-mászó féregeket is.

Mikszáth ebben a művében ismét — akár az Új Zrínyiaszban — az idő és a viszonylagosság élményét fogalmazta meg.

Ezúttal nem szatirikusan és félre-érthetetlen célzatossággal, nem a fonákaságok halmozásával és a helyzetek kiélezésével, mint a szatvári hősök „szentségtörés“-nek mimósított feltámasztásában. Nem is egy ötlet variálásával és abszurdumig vitt fokozásával. De nem kevesebb bátorsággal és teleplező szándékkal, mint amott.

Hiteles vagy elhírhedt történetet regényesített, vállalta a tér és időbeli elhatároltságot, megköttöttséget.

S egyetlen utalás nélkül a jelenre, letűnt idők és elviharzott események kétségeit és döbbeneteit érzékeny, halló fülekkel kihallva — és papírra jegyezve — koráról és kortársairól beszél.

Történelmi regényt ír: a jelenhez kíván szólni.

S MILYEN EZ A JELEN? A nagy egyházpoltikai harcok elültek, s a konzervativizmus — Széll Kálmán korában — újra barátkozni kezd a reverendával. Tegnap még úgy látszott, hogy az egyházi reakció retirálni kénytelen — s

ma az alig pár pillanatra kihagyó béka-koncert újra és még hangzatosabban hangzik fel:

„Urrak a papok! Urrak a papok!”

Tegnap még úgy tűnt, mintha az országgyűlésen megannyi bajnoka a liberálisizmusnak dörögne és szórná vilámlámbúzes, sístergő mennyköveit és felperzselni, elhamvasztani akarná ezt az ütött-kopott, kívül-belül toldott-foldott rozoga nemesi alkotmányt — s másnap már csak káprázatnak tűnik minden, ragyogó tűzijátéknak. A tegnapi bajnokok visszavetlennék adomázó, hathatózó vidéki méltóságokká, akik mind egyetértéssel abban, hogy a „paraszt sültve jó”, vagy átalakulnak afféle Dörnyvágású szolgabirákká, akik hajdúkkal, somfabottal és mogyorópálcával regnálhatnak guberniumokon és a nép „zsírján” szedik meg magukat; megannyi „fenemember”, akiket jó messze elkerülni és minél távolabb elkotródni még a nevík hallatára is.

Micsoda világ! A nyilvánosság előtt a liberális nemesség szerepében ágál, pózol, szónokol — erkölcsi meggyőződésekben és életstílusában pedig az erőszakos kiskirályt, a papi romlottsággal, kepmutauással és szavassággal szövetkezik... mi következhet ebből?

S ha ez a dölyfös, kíméletlen nagyúri önkényességgel párosult alakoskodás az egyházzal, a papi romlottsággal, kepmutauással és szavassággal szövetkezik... mi következhet ebből?

A válasz: Buttler János története.

DERŰSEN, JÁTEKOSAN INDUL A REGÉNY és csak az egyre gyakrabban felhangzó komor hangok figyelmeztetnek, hogy a vidáman nekilendülő történet lassan elborul; a tragikusság háttérbe, visszavonulni kényszeríti a még itt-ott kicsillanó örömet, amely egyre ritkábban és mind halványabban jelentkezik, hogy a mű végső kicsengésében bukkanjon fel újra, abban a valószínűtlen, sejtelmes, rövid, balladai kifejezés-formáktól inspirált részben, amely nem zárja le szigorúan a művet, de a befejezettség hatását szuggesztíva: nem feltold, hanem töprengésre készítet, nem megnyugtató, hanem állásfoglalásra ösztökél.

Még kihallani véljük a mű elején a forradalmi Marseillaise magyar visszhangját; az antiklerikális és materialista gondolkodás villan fel egy pillanatra az idős orvos érvelésében és a sárospataki diákok énekében. S a vendég-lóudvaron parittyával remekelő

Kossuth Lajoska felbukkanása sem véletlen: egy kissé már itt is felrémlik a regimentekért üzenő és mozgosító forradalmi melódia későbbi inspirátorának, a forradalmárnak az alakja.

A jelenben a jövő.

Mert a jelen nem vigasztaló, nem felemelő.

Ez a jelen a börtönné változott* Európa jelene, a Szent Szűzetség korának Európája. S ez a Magyarország: I. Ferenc önkényuralmának rendőr-erőszakkal fékentartott és fegyelmezett gyarmata. Császárhű, aulikus magyar főnemességgel, főpapsággal, Dörny-féle parasztnyúzó szolgabirákkal, romlott, francia udvari abbékra emlékeztető Szecsenkákakkal s ezek bűnét — az egész papság érdekében — óvatosan leplező, takargató „szörös és vörösfülű” kövér kanonokokkal, akiket „csak úgy serceg a zsír”.

Milyen elintézésre várható ebben a világban Buttler János „különös házassága”? Ez a raffináltan, polkolian kiesztelt, erőszakosan és ravaszul, számítással átgondolt és végbevitt házasság? Milyen sors várhat erre az ügyre? Erre az egyre bonyolódó, egyre szövevényesebbé váló „casus“-ra, amelyet a józan ész és az emberi lelkiismeret egy tollvonással oldana meg, amikor az egyház „tekintélye” forog kockán, amikor az udvar érdekei az ellenkezőjét kívánják, s amikor a cél — szentesíti az erőszakot?

Mennyi önmegtágadást és hiábavaló reménykedést, mennyi csalódást és felesleges megpróbáltatást okozhat az egyén életében egy olyan társadalmi rend, amelyben a bűnt, a szennyet, az aljasságot és az erőszakot — s milyen előkelő formában és megtévesztő különöségek között — szentesítik!

Milyen megcsúfolása ez a mély, felemelő emberi érzelmenek!

Buttler János és Horváth Piroska szerelmének.

A REGÉNY ELLENTÉTEKET FOG-LAL EGYSÉGBE: az elembertelenedő, elkomoruló, elaljasodó világ áll szemben a szív igazságával; egy társadalmi rend «igazsága» az élet jogát és az emberi boldogságot kívánja megsemmisíteni.

Mikszáth szándékosan élezi az ellentéteket: mind sötétebb színekkel és egyre elkieseredettebben, dacosabban, merészebben festi ezt az ellenséges, gyűlölt világot, hogy ugyanakkor annál

több meghatottsággal, eszményítéssel és belső nagyotugással telítse az idilli részeket; minél színesebben és megragadóbban villantja elének az emberi boldogság megnyilvánulásait, annál komolyabban az életben, átitatódott eggyé vált nivalója a képmutató, erőszakos, ideje-múlt társadalmi erőkről.

Amilyen szenvedéllyel, izzó gyűlölettel, maró szatírával és keserűséggel szól egy hazug társadalom ördögi machinációiról, oly mértékben kényszerül idealizálni, szebbé, tartalmasabbá tenni a tiszta szívek vonzódását.

S a megoldás?

Mintha csak egy megoldása maradna a művészi igazságszolgáltatásnak: a népmese igazsága.

Egy fikatív, de a legtisztább, a legmegfelelőbb igazságszolgáltatás ez: a feudális társadalom „igazságával” szemben — az emberi igazság győzelme.

EBBEN A VALÓSÁGTÓL VALÓ HIRTELEN ELKANYARODÁSBAN nemcsak Mikszáth írói módszerének problematikusságát, a realizmus és romantika kettősségének feloldhatatlanságát, a mű egész szerkezetében jelenvaló ellentmondást kell meglátnunk, hanem ennek a művészi alkotómódszernek a társadalmi eredőjét is.

Ennek az írói módszernek és emberi

állásfoglalásnak a gyökerei ott vannak Mikszáth Kálmán korában.

A magyar századvég hatalmas földcsuszamlást jelző talajának ingatagságában, az emberi értékek hullásában, egy eszményített feudális világ elembertelenedésében, illúziók és hazugságok között — Mikszáth valóban nem talál semmi vigasztalót.

S a maga módján — megszenkesztve művészetében a maga világot — művészi áttételesség formájában válaszol háborgó lelkiismeretének szavára.

Ez a válasz sokszor halk, de sohasem erőtlen, gyakran kihagyó, de mindig egyértelmű.

Az idő és a viszonylagosság élményének első és úttörő művészi megfogalmazását adta Mikszáth a magyar regényirodalomban.

Ennek az úttörő kísérletnek eredményeit és kudarcait, a kivitelezés problematikusságát és a művészi szándék becsületességét mutatja ez a regény is.

MIKSZÁTH KÁLMÁN VILÁGÁT FEDI FEL előttünk ez a könyv.

Egy letűnt kor levegőjét, emberi indulatait, felejtethetetlen és előremutató tanulságait idézi, visszhangozva egy elsüllyedt világ távoli, elkésett, megszívlelendő üzenetét.

(1957)

Krónika a szegények életéről

Bori Imre

Vasco Pratolini: Szegény szerelmek krónikája, Szépirodalmi kiadó, Olcsó könyvtár, Budapest, 1956.

A mai irodalmaknak valahogy próbakövévé vált a kisemberek életének bemutatása. Mert a XX. század irodalmában nagy hódításokat tett az intellektualizmus. Magának vallja immár a lírát, a színpadot jórészen ő uralkodik és a regények vastos kötetiben is elterpeszkedik. Ennek az irodalomnak lapjain a legtöbb esetben nem cselekvő élet bontakozik ki, hanem az

elmélgedés, mint jellemzően intellektuális magatartás válik uralkodóvá. Nem véletlenül merül fel éppen ebben a században az a téves felfogás is az irodalom hőseiről, hogy csak a többitől elütő emberi élet lehet érdekes és csak azt lehetséges ábrázolni.

Dél-Európában azonban kibontakozott egy regényirodalom, amely szándékában és az életéről vallott, az írói ábrázolásról kialakított felfogásában lényegesen elüt a világirodalomban uralkodóvá vált felfogástól. Ez az irodalom az élet közelében vagy magában az életben él, onnan merít, abból táplálko-

rabbá, annál súlyosabbá válik mondanak, annak hőseit ábrázolja. És az író sem hideg prizma csupán, hanem érző lény, aki hőseivel együtt él, szenved és emberi részvétellel meleg humánusot sugároz minden mondata. Mondani sem kell: ennek az irodalomnak központi problémája a kisember és annak élete.

Valahol a századvégen kell keresnünk gyökereit ennek az irodalomnak, Giovanni Vergának, a verizmus megteremtőjének életművében. Amikor aztán a fasizmus tovább élte az olasz élet rettenetes ellentmondásait, maga után vona az írók kiválasztódását is. Ezek shakespeare-i értelemben vett „tükrei” akarnak lenni az olasz életnek. És ennek a tükörnek a foncsora vér, és érző idegek. Neorealizmusnak hívjuk ezt az írói vállalkozást és az életről, irodalomról alkotott felfogást. A háború utáni új olasz filmgyártás szerte vitte a világban ezt az ábrázolási módszert, és most lassan kézbe kapjuk az új olasz film irodalmi megfelelőjét is: a neorealista regényt.

Jellemző képviselője ennek a megújított és magára talált olasz irodalomnak Vasco Pratolini életműve. Legjellemzőbb regénye a most magyar nyelven hozzánk is eljutott Szegény szerelmek krónikája. A regényben Firenze egy utcájának élete bontakozik ki, a Corno utcáé. „A Corno utca ötven méter hosszú, öt méter széles, járdája nincs. A Leoni utca és a Parlascio utca határolja: körülzárják, mint két szinpadit háttér – valóságos sziget, oázis a vadonban, elrekesztve a forgalom és a kíváncsiak elől. Lakni kell benne, vagy belesodródni a magunk ügye fonalán, másként nem találkozzunk vele. Pedig néhány méterre van csupán a Palazzo Vecchiótól, amelynek hatalmas tömege egészen eltemeti. Aszfaltozott és kissé homorú; a szennylé a közepén húzódo csatornán távozik belőle. Esős napokon megárad és kétfelé osztja az utcát szilaj patkja...” Ebben az utcában az emberek valóságos életüket élik, hétköznapok váltakoznak, emberi sorsok indulnak és fejeződnek be, tragédiák, kicsik és nagyok, töltik be villámaikkal a szűk kis utca minden zegét-zugát. Az író nem egyének, nem családok, hanem egy egész utca életének megrajzolására vállalkozik. A szegény szereplők felsorolásával kezdődik, mint valami hatalmas, egy emberi életet betöltő dráma kezdetén. Az író az ébresztőórák hangja nyomán indul el házról-házra, szobáról-szobára, hogy

felderítse az emberek titkait. Így lép be a regénybe Nesi, a szenes, a konjunktúra-ember, aki a fasizmus uralomra lépésében nem tragédiát lát, hanem üzleti lehetőségeket és előnyöket, így ismerkedünk meg Signorinával, a polgári életbe csöppent valamikori örömlánnyal, Corrado-val a kovácscsal, a kommunista párt tagjával, akit a fasiszták a regény folyamán megölnék, Nennivel, a betörővel, aki rendőri felügyelet alatt áll és spiclivé válik, Giulioval, aki rögtön börtönbe kerül, aztán a Corno utca „örangyalaival”, az utca fiatal lányaival, a lakodalmat ülő Milena-val, aki „jó partit” csinált, fűszerkereskedőhöz ment feleségül, Aurórával, aki a vén és kéjenc Nesi szeretője lesz, Ugóval a fiatal fasisztával, Carlinóval, a karrier előtt álló fasiszta kisvezérrrel és még vagy harminc-negyven emberrel, kubikkossal, utcai árussal, és az asszonyok egész sorával. E sok ember különböző élete millió szállal fonódott eggyé ebben az utcában. Az író nem is tesz mást, csak sorra fejt fel ezeket a szájakat, minden szobának, embernek elmondja az életét, napjai gondját, agynak gondolat-villanásait. Élet, gond, szerelem, halál. Ezek az istenek lebegnek az utca felett.

A fasizmus uralomra jutásának esztendeiben játszódik le a regény sokrétű cselekménye. A Corno utcában is urrá lesz a rémület. Az emberek megpróbálnak kitörni életükből magasabbra, a szebb élet felé, és nem sikerül senkinek sem. Az utcán továbbra is lengnek a száradó fehéreneműk, a mindig beduguló illemhely bűzei lengik be az utcát, és az élet mindennapjainak taposómalmában lassan őrlődnek a halál felé a lakók.

A probléma azonban abban rejlik: milyen az író módszere, amely lehetővé tette így ábrázolni, ennyire az életet visszaadóan a firenzei szegények életét.

Írói fogások helyett az írói magatartás kérdését kell elsősorban hangsúlyozni. Harcos írói magatartása a Pratoliné. Világnézetének gyökerei az olasz élet hétköznapjaiba nyúlnak, abba az életbe, amely feltétlenül a változásért, a szocializmusért harcol. Nem részvétet érez az emberek iránt, hanem meleg humanitással közeledik hozzájuk, és ez az a melegség, amely csak úgy árad a regény lapjaiból. Aztán pedig nem elvekben, hanem emberekben gondolkodik. Nemcsak ismeri az olasz emberek életét, hanem benne is él eb-

vele. Vajon magyarázható-e mással a regényében szereplő sok – társadalmilag és lélektanilag megalapozott és különválasztott – hős, akik valamennyien a maguk módján egyéniségek, egy sem hat mesterkéltnek, írói sémák szüöténének.

Az élet szaga, íze, keserve, izzadsága van ebben a műben. Harc folyik minden lapján, az élet árama viszi az olvasót. Az író irányt szab és válogat – csak erre a szerepre vállalkozik. Nem magyaráz, hanem mesél. Az élet gazdagodik vele, mert nem elvesz, nem kiragad az életből, hanem a maga szemét is, meggyőződését, emberi hitelét is hozzáadva alkot és teremt művészetet. Az író egyénisége nem független valami ebben a regényben, beleépül a regény világába, láthatatlanná válik, de minden sorából kicseng és

rányomja bélyegét a mű egészére. Apró tényekkel dolgozik, mégsem mozaikokból áll a regénye. Szinte a felbonthatatlanságig egységes. Egy utca sok lakójának sorsát tartja a kezében és soha, egy pillanatra sem válik természetellenessé ez a sok emberi élet egyetlen regény keretében. Egy ember élete hány felé indít el írói lehetőségeket! Pratolini azokon az ereken halad, amelyek egymás felé tartanak. Azt figyeli, hogyan kapaszkodnak egymásba az emberi életek fogaskerekei. A sors szeszélye is a legváratlanabb ellenponton törvényei szerint kapcsol egybe emberi sorsokat.

Emberre irányított figyelmünk éppen ezért talál gyönyörűséget az olasz neorealista irodalomban és külön szinte klasszikus remekében: a Szegény szerelmesek krónikájában.

Dél keresztje

Bori Imre

Dél Keresztje, Latin-amerikai költők versei, Európa kiadó, Budapest 1957

Néha azt hisszük, hogy a világ nagyon kicsi lett a modern technika csodái korában. De amikor a kezünkbe veszünk egy-egy olyan könyvet, amely tartalmában és emberi világában mérőben mást hoz, mint amit mi ismerünk, megdöbben bennünket az emberi élet változatainak sokfélesége. Egy egész világrészről, csak most látni, szinte nem tudtunk semmit. A politikai élet hullámverése hozzánk is eljuttat egy-egy hírt palotaforradalmakról, diktátorok tündökléséről és bukásáról, népi forradalmiakról; a szórakoztató zene szárnyán dallamaik zengenek rádióinkban, de emberi életéről, érzésekről, hangulatokról alig tudtunk valamit. A spanyol nyelv valahogy mindig távol állt tőlünk, a spanyol életet is alig ismerjük, nem csodálatos tehát, hogy a spanyol nyelvű Amerika kulturális és művészeti élete még ismeretlenebb előttünk.

A Dél Keresztje, ez a költői antológia száz év költészetéből, száz év forradalmi fejlődéséből hoz izeket és színeket. Ezt fejezi ki Simon Bolívarnak a mondanása is, amit a könyv előszavából inunk ki: „Nyomait is alig őrizzük már annak, ami Amerika valaha volt;

nem vagyunk se indiánok, se európaiak, hanem egy átmeneti fajta e földrész törvényes tulajdonosai és a spanyol bifurkáció között; egyszerűen: mivel születésünk szerint amerikaiak vagyunk, jogaink pedig Európából származnak, e jogokat el kell vitatnunk az őslakóktól, de ugyanakkor szilárdan helyt is kell állnunk e földeken a kívülről jövő támadásokkal szemben. A helyzet rendkívül bonyolult.“ A nemzetté váló népek forradalmi mozgalmai ezek, szinte a szemünk láttára zajlanak le. Az író előtt igen sokszor a problémák özöne áll: Európa vagy Amerika, ősi kultúra és új műveltség, stb.

Ebben a verseskönyvben már a maga lábára állt új kontinens szólal meg, amely mindinkább világméretekben is hallatja hangját, olyannyira, hogy a spanyol irodalomra is hatott. Lorca költészete elképzelhetetlen Dél-Amerika költészete nélkül, mert ez állandóan népi gyökerekből táplálkozott és ott sohasem volt olyan nagy szakadék a népi szellem és a nép élete meg a magas kultúra között, bár ez a hatás igen egyoldalú volt, lévén a nép legnagyobb része írástudatlan.

Tájak bontakoznak ki, exotikum, trópusok, Andok hegyei, pampák, indiánok...

*Trópusi falu éje. Most az órák
ólmosan baktatnak. Vecsernye zsong,
s aztán, hogy hazatérnek a szenyórák,
a kapuk hosszú csattanása kong.*

*Egy bérespapucs kaffog tova bambán,
majd minden tompa szunnyadásba tér;
csak csokoládé szaga érzik aztán,
s törökaméz, sajt meg szentjános-*

[kenyér...]

(Lopez: Falusi éjszaka)

Emberi portrék: nők, férfiak vegyest,
ahogy a költőket megihlették:

*Zulukaffer s büszke madínga
keverék ez a idny, a Dominga,
ébenfavirág, csupa nap.
A piros — ez a színe — s a sárga;
spanyol ajkakat áhít a szája,
amely ég s örjögve harap...*

Ruben Dario: Dominga)

A szerelem, kissé artiztokratikusan,
spanyol emlékként, női líraként, csi-
szoltan:

*Ó, lennék vér, hogy munkád
szölkéjhessek, és friss-must-izű*

[tenyerébe]

[szádba...]

*Lennék szíved, vagy csontjaidba égve
lépésed, melynek elhalt dobbanása;
éji vágyad, mely zúg, mint magámos,*

[vad]

tébolyult tengerek ha háborognak...

(Mistral: Távollét)

aztán szenvedélyesen, lázasan, lángo-
lón:

Szívem marabuja, két mandarin

[melled —]

mint padlizsamba sült rákollót: úgy

[szeretlek;

te borsos pacalom, serpenyőm fűszere,

ezerjófű-teám, borsós gombócka, te,

sózott ökörszegyem, melynek várn-

[háza szívem,

málém, szirupba, mely bendőmbé

[foly szelíden;

te gőzölgő köcsög, gombás rizs,

[csemege,

sültkrumpli, ropogós, pirított kecsége..

Eriggy bámmenne is — vágyam.

[nyomódba nyargal.

Feneked nagy szatyor, dugig sok

[jófalattal.

(Roumer: Paraszti vallomás)

Napi ritmusok dobognak fel aztán,
kigyóbúvólók, néger varázsszavak, me-
lyek egygy olvadnak magas művészet-
tel és társadalmi bajokkai:

*Gerle röpiül át
Dallal a légen:*

— Hopszasza, néger,

Nap süit az égen!

Nincsen az ágyban

Senki se régen!

Vadkacsa, kigyó,

Krokodil ébren.

Még a bogár sem

Álmos a réten.

Kakó, kókusz,

Korom a kékbén,

Hopszasza, néger,

Nap süit az égen...

(Guillon: Bölcsődal kis négerek
ébredésére)

Azután pedig szenvedélyes ódai
hang, lázadó népek keserve dobogása:

Midőn Amerikának méhébe magva

amaz érc-fajnak hullott, mely

[Spanyolország —

nagy Kasztília hősi tüze lobogva

a hegyi indiánok tüzébe fornt át.

— — — — —

Gzász, iszony, háborúság, ez lett

[fajunk bús

rendelése, hogy intsa testvért a

[testvér.

Balsors admirális, szegény Kolumbusz

könyörögj hát a földért, máit

[felfedeztél!

(Ruben Dario: Kolumbuszhoz)

Ezek csak színek ebből a gazdag és
rendkívül érdekes és értékes költészet-
ből. A könyv néhány nagy költőgyé-
niség költészetéből is szemelvényeket
hoz, mintegy azok köré csoportosítja e
többi költő verseit is. Ruben Dario, a
nagy költő-újító, a modern spanyol
nyelvű költészet megalapítója és meg-
teremtője, Nicolas Guillen, a cubai né-
ger költő, aki a szürrealizmus szárnyán
népi ritmusokkal dörömböl a költészet
kapuján, Pablo Neruda, a chilei nép-
tribun, Cesar Vallejo, akit József Atti-
lához hasonlítanak, Gabriela Mistral, a
nagy chilei költőnő, aki 1945 véres for-
gatagában kapta meg az irodalmi
Nobel-díjat, és akire Európa azokban
az időkben fel sem figyelt, világismé-
retekben is nagy alkotók, akiknek isme-
rete nélkül hiányos világképünk.

Ezek a versek csak első olvasásra tűnnek exotikusoknak, idegeneknek. Azután mind hatalmasabban hatalmába kerít bennünket a belőlük áradó emberség, amely annyira közel áll embert figyelő és szerető szívünkhöz. Latin-

Amerika több mint húsz államának, népeinek, hétköznapijainak, verses ünnepeinek és értelmiségének gondolatvilága dobog a versek ritmusában. Ezért hézagpótló ez a könyv és ezért kell olvasnunk újra és újra.

Megrendítő korképlektani alapon

Burány Nándor

Klaus Mann: Mephisto, Zrinyi kiadó, Budapest, 1957

1936-ban kezdődik Klaus Mann Mephisto című regényének Előjátéka. Az író azonban a fasiszta vezéreknek az előjátékban tomboló belső ünnepségéről visszatér egészen a húszas évek elejére, s onnan indítja el regénye cselekményének szálait, hogy egy karrierrista szédítő pályafutásán keresztül bemutassa a német társadalom keresztmetszetét a húszas és harmincas években.

Klaus Mann, Thomas Mann fia, a Hitler elől Amerikába menekült s később öngyilkos lett német író egy vidéki színház színészeiben találja meg regénye főhősét. Hendrik Höfgen, a szocialista érzelmű, fiatal színész, a hamburgi színházból különféle összeköttetések révén a bécsi majd a berlini színházba kerül. Az intrikákkal, összeköttetésekkel és erőszakkal feltört ember belső életének és külső környezetének állapos ábrázolásával akarja az író bemutatni azt a szörnyű rombolást, amit a faszizmus az emberek érzés- és gondolatvilágában, erkölcsi felfogásaiiban és egymásközi viszonyában véghez vitt.

Klaus Mann nemcsak dialektikus szemmel mért föl ezt a belső ellentmondásokkal telt világot, hanem művészi erejének teljességével, a tipikus

tulajdonságoknak a törtető színész egyéniségébe való tömörítésével érdekes művészi alkotásba is formálja.

A végig izgalmas, fordulatokban és meglepetésekben gazdag regény politikai célzatú lapjai is szorosan a hősök jellemrajzába illeszkednek. A mindenáron sikerre, hírnévre és gazdagságra vágyó színész a faszizálódo társadalom tendenciáit mindig ügyesen fel tudja használni saját céljainak megvalósítására, társadalmi helyzetének emelésére.

Mikor még divatos és kellemes dolog volt demokratikus érzelműnek lenni, Hendrik Höfgen forradalmi színházról álmodik és beszél, hangosan gyűlöli fasiszta érzelmű színésztársát, Hans Miklast. Mikor azonban Hitler uralomra jut, Höfgen nem demokratikus eszméinek bukását sajnálja, csupán azzal törődik, hogyan kerüljön most az új uralkodók kegyetibe.

Ez sikerül is neki, sőt még a fiatal Hans Miklast, a régi fasisztát is elteszi láb alól mivel fél, hogy ismerve múltját, árthat neki. Hans pedig valóban hitt a faszizmusban, nem törtetésből vallotta az elveket, mikor látta, hogyan szorították őt félre a Höfgenhez hasonló törtézők, nem titkolta elégedetlenségét.

A sikerbe tébolyult s egészen a berlini állami színház igazgatóságáig felkapaszkodott Höfgen, nem válogatja eszközeit, feláldozza érzelmi életét, családi életét, s mindent, ami csak gá-

tolhatná pályafutásában, de ő is csak ember, meg-megállítja a borzalmak és ellensúlyt kell keresnie. Klaus Mann művészi ábrázolási módja, igazsága az emberi élet teljes komplexumainak hűteles bemutatására való őszinte törekvése itt is megnyilvánul. Höfgen öngazolásul, a lelkiismereti felelősség elől való menekülés végett segíti, befolyásával pártfogolja a baloldali és kegyvesztett, később pedig lebukott fiatal színlészt, Otó Ulrichst is.

Mindezt léletszerűen elmondva, a mellékszereplők egész sorát felvonultatva, Klaus Mann valódi képet ad arról a korról, amelyikben maga is em-

berré nőtt, s amelyikben a német fiatalok nagy többsége éppen az ellenkező utat választotta, mint az író. Klaus Mann ennek az útnak, a tömegek faszizmus felé való sodródásának lélektani magyarázatát akarja adni. Hasonló célú — persze egészen más módon, más eszközökkel és felfogással — az olasz Moravia kísérletek, Konformista című regényében.

Amellett, hogy nagyban hozzásegít a kor megismeréséhez, ez a regény a legjobb realisták nagy hagyományait felhasználó stílusával mély művészi élményt is nyújt.

Ady Endre és Juhász Gyula szerb barátja

Todor Manojlović 75. születésnapjára

Péter László

Juhász Gyulának van egy alig ismert cikke a szegedi *Délmagyarorszáig* 1919. január 19-i számában „Magyarok, szerbek: emberek” címmel. Két, történelme folyamán oly sokszor és tragikusan egymásnak ugrasztott nép barátságáról szól benne, s ennek kapcsán fölleveníti váradi éjszakáit, amelyeken szerb barátjával, „Theoval” együtt álmodoztak ébren és virrasztva „a népek szövettségéről, magyarok és szerbek sorsáról, a megértésről és megbecsülésről, amely elé vámsorompókat állítanak és Damoklész kardját függesztik földegen és ellenséges hatalmak.

„Theo — írja itt a költő — tulajdonképpen a nevére és vérére szerb volt, kultúrájára francia, érzésére magyar és olyan német verseket írt, hogy az Insel Verlag készült kiadni őket. A magyarságnak szerelmese volt Theo, de amennyire imádta Csokonai és Ady magyarságát, úgy gyűlölte a hatvanhetes megalkuvást, az osztrák zsoldjában álló politikai zsoldateszkát. Amikor 1909-ben az első kardcsörtető mozgósítás megindult Szerbia ellen és a Szig-

ligeti színházban csak az irodalmi emberek lézengtek a „Szép csöndesen” című szegedi idillel harmadik előadásán, Theo sápadtan és remegve tiltakozni akart a háborús örültség ellen. A kávéház teraszán ültünk, néztük a vörös holdat, a megriadt várost, a szaladgáló katonákat, olvastuk a félelmükben dütyörésző tudósításokat és Theo így beszélt:

— A disznók miatt akarnak háborút. A sertések miatt és a disznó uszítók miatt, akiknek érdeke ez. A magyarnak nem érdeke, a szerbnek se, de igenis az osztrák zsoldateszkának! Egy az ellenségünk, közös a veszedelem, de nem tudják, vagy nem merik kimondani. Mikor a Sasfók tigrádái fölzengetnek a magyar színpadon, a magyar lelkek titkos keserősége visszahangozza és tapsolja a Metternichet, a császárokat, az örült hülye zsarnokok elleni kitöréseket. Belgrádban ugyanez az érzés, ugyanez a lelkesedés és taps fogadja és koszorúzza őket. A Terazzián fiatal és rajongó irodalmárok éppen olyan érzéssel olvassák Baude

lairet és Adyt, akit lefordítottam nekik, mint a váradi teraszon.

Igy beszélt Theo, aki Mátyás királyról tervezett egy nagy verses tragédiát. Mindig tervezett, ősjogász volt, de Timon Ákos helyett (igen okosan) inkább az Athéni Timont olvasta és Kmetty helyett Goethét; minden sorát ismerte, minden szavát tudta, holott római jogból kellett volna kollokválnia. És lefordította buzgón Adyt németre, Emőd Tamás pedig Theot fordította vissza magyarra. Különös éjszakák és különös társaságok voltak ezek, itt született a váradi Holnap, a Kis Pipában román diákok bánatos nótákat énekeltek, a miámos tenorista lehurrogta őket, én védelműkre keltem és ekkor egy román diák odajött az asztalunkhoz és így szólt hozzánk:

— Csak a költőt akarom üdvözölni, akinek nevét mi románok is szeretettel emlegetjük. Örülök, hogy az emberben sem csalódtam.

Azóta sok víz lefolyt a Kőrösön és Dunán, az Olton és Drinán, nagyon beborult a népek szolidaritásának. Nem tudom, a román diákok mit gondolnak ma Váradon és nem tudom, Theo hol jár és mit csinál? Utoljára a nagy háború kirobbanásának előestéjén protestált egy pesti német újságban a háború ellen, hangoztatta, hogy se szerbnek, se magyarnak nem igazi érdeke ez, azután elmélt és eltűnt a fölzengő orkánban. Azóta sokszor gondolok Theora. A szoldateszka elmúlt, az osztrák járom eltört, a gyűlölet tüze hamvába hal... Bizony, jó volna megint együtt ülni a váradi teraszon, a vörös hold alatt, békén, boldogan, még mindig fiatalon, kezét fogni és ünnepelni a szolidaritást, amely ledönti a vámsovcmpókat, összetöri a szuronyokat és megcsinálja, amit ezer háború és millió áldozat nem tudott: a munka és az alkotás szent szövetségét, ahol mincse-

nek kis népek, nagy népek, csak népek vannak.“

Ady és Juhász szerb barátja, Manojlovićs Tódor, a neves jugoszláv író, költő, műfordító és művészettörténész, Ady, Madách és számos más magyar költő alkotásainak szerbre átültetője, ma visszavonultan él szülővárosában, Nagybecskerekben. A váradi évek után Bázalben szerzett művészettörténeti doktorátust, Olaszországban végzett évekig műtörténeti kutatásokat, majd az első világháború idején Korfu szigetén a menekült jugoszláv kormány szolgálatában fejtett ki publicisztikai tevékenységet. A húszas években a belgrádi opera titkára, a harmincas években a jugoszláv Nemzeti Színház intendánsa. Legutóbb ismét Ady emléke szolgáltatta ki csöndes magányából. 1956-ban Újvidéken megjelent egy újabb Ady-fordító, Iván Iványi szerb válogatása, ez elé írt az egykori úttörő előszót. Tavaly pedig a romániai *Igaz Szó* novemberi Ady-számában olvashattuk a nagy költőről való kegyeletes emlékezését. A másik hívséges barátjáról, Juhász Gyuláról szintén papírra vetette emlékeit, s hamarosan ez is napvilágot lát a Szegeden készülő *Juhász Gyula Emlékkönyvben*.

Most, amikor különös gonddal keressük a történelem közös emléőjén növekedett kelet-európai népek, „tejtestvérek“ irodalmi és kulturális kapcsolatainak gyökerelt, hagyományait, köztük a magyar és délszláv népek szellemi együttműködésének szép tradícióját, múlthatatlan kötelessége a magyarországi és a vajdasági irodalomkutatónak egyaránt Manojlovićs Tódor életművének memcsak az évforduló kínálta fölidézése, de *alapos föltárása is*. Ady Endre és Juhász Gyula érdemes barátjának pedig még hosszú életet, termékeny öregséget kívánunk.

Szeged, 1958. február.

Egy csöndes és egy zajos párizsi tárlat

Steinitz Tibor

A párizsi Modern Művészet Múzeuma nemrégiben roppant érdekes és értékes kiállítást rendezett Vaszili Kandinszki orosz festőművész alkotásaiból. Ez a nem mindennapi érdeklődést érdemlő tárlat azonban csöndben, csaknem észrevétlenül telt el.

Vaszili Kandinszki munkássága művészettörténeti jelentőségű. Az ő nevéhez fűződik a XX. század elvont művészetének keletkezése. Oroszországban, Németországban és Franciaországban rendkívüli tevékenységet fejtett ki a művészetelmélet terén, művészi elcsoportok szervezésében és a modern művészet új irányzataiért sikraszálló folyóiratok elindításában. Az ő festményeinek és elméleti munkásságának figyelembevétele nélkül nem mérhető föl korunk képzőművészete.

A francia fővárosban negyvennégy alkotását állították ki 1900 és 1924 között festett sok-sok műve közül. A tárlat anyagát úgy válogatták meg, hogy áttekintően ábrázolja Kandinszki művészetének alakulását. Fejlődésének első, úgynevezett impresszionista szakaszát három, világos színekkel festett tájkép képviselte. Második szakaszából, a fauvista szakaszból néhány, hegyi tájakat és szétszórt házacskákat ábrázoló, erős színezetű képe ad izelítőt. Ezek az alkotásai az orosz népi színezés és a német expresszionizmus hatásáról

tanúskodnak. A harmadik, úgynevezett drámai szakaszban Kandinszki teljesen eltért a valóság reális érzékelésétől. Ehhez a szakaszhoz tartozik 1910-ben festett első elvont aquarellje. A tárlat legbehatóbban a negyedik, úgynevezett építészeti szakaszát mutatta be, egy egész sor 1920 és 1924 között készült festménye révén.

A kiállítás látogatóinak a képek ilyen megválogatása nemcsak arra nyújtott lehetőséget, hogy közelebbről megismerjék korunk képzőművészetének egyik kiváló képviselőjét, hanem arra is, hogy meglássák, hogyan születtek és fejlődnek a festőművészetben a kifejezés elvont formái.

*

Bernard Buffet tárlatát, melyet a Charpentier Képcsarnokban rendeztek meg, már nagy reklám előzte meg és kísérte végig. Az újságok oldalakat írtak erről a harmincéves festőről, s helyét közvetlenül Picasso mögött jelölték meg. A tárlat megnyitása alkalmával a képcsarnok utcája úgy megtelt közönséggel, hogy a forgalmi rendőrségnek kellett beavatkoznia. A belépőjegyek ára 1000 frank volt!

A képcsarnok néhány nagy termében Buffet száz festményét állították ki, köztük több egészen nagyméretű vásznat is. Művei előtt egyetlen néző sem haladhatott el közömbösen. Mindenkit

megragadott expresszionista eredetisége és tehetsége. A kiállított képeket 1944 és 1958 között festette. Első tájképein még erősen érezhető Utrillo, első figuráin pedig Degas hatása. Sajátos témái és kifejezőmódja 1947-ben csillannak meg először, hogy később mindinkább csak azok dominálnak. Buffét 1952-ig kialakította saját stílusát, attól kezdve pedig 1957-ig, a világ nyomorának és szörnyűségének ábrázolásán fáradozik, s ebben eredeti expresszionista magasságokat ért el.

Képeiben arról a szomorúságról, nincstelenségről, céltalanságról, bizonytalanságról és borzalomról szól, amely ifjúságának korában nehezedett az emberiségre. A Krisztus ostromozását ábrázoló nagy vázsza, például, a mai nézőnek a haláltáborok nyomoráról és embergyalázásáról beszél. Az 1954-ben

festett hétméteres képein a háború borzalmait örökítette meg. A későbbi években a cirkuszi élet talmi örömeit és mesterséges csillogását festette meg.

1957-ben készült képein, melyek párizsi és amerikai tájakat ábrázolnak, már erős hanyatlás tapasztalható. Ezekben már alig van más, mint modoros vertikalizmus. A néző megtorpan előtűk, mert nem hiszi, hogy Buffét mindössze tíz év alatt elmondta volna mindazt, amit a világ nyomorának oly mélyen benne gyökerező víziójáról el akart mondani; s fölvetődik benne a kérdés: miért nem hagyták ezt a ropant tehetségű művészt, hogy tovább fesse az emberi szenvedésekről szerzett élményeit, miért készítették arra, hogy üzemszerűen termelje a festményeket, melyeket csak mesterségesen, reklámmal lehet értékessé tenni.

KRÓNIKA

A JUGOSZLÁV DRÁMAI SZÍNHÁZ JUBILEUMA

Tíz esztendeje van annak, hogy egy áprilisi este első ízben gördült föl a Jugoszláv Drámai Színház függönye. A kapunyitó ünnepi előadásán Iván Cankar „Betanova királya” című drámája elevenedett föl, úgy, ahogy addig talán még soha. Az ország legkiválóbb színészeiből alakult fiatal színház mindjárt az első bemutatójával nemcsak magára vonta a közönség figyelmét, hanem azt is megmutatta, hogy van ereje és bátorsága a színművészet legmagasabb csúcsai felé törni.

A Jugoszláv Drámai Színház áprilisban ünnepelte fennállásának tizedik évfordulóját, s ez alkalomból színre vitte Braniszláv Nusics „A miniszterné” című vígjátékát. A „Betanova királya” és „A miniszterné” között a hazai és a világirodalom negyven kimagasló színművét elevenítette föl, arra törekedve, hogy repertoárjával minden nép és minden idők színműirodalmának keresztmetszetét nyújtsa, mégpedig a darabválasztásban megnyilvánuló igényességnek megfelelő művészi kivitelben. A színház dinamikus együttesének persze nem mindig sikerültek vállalkozásai, — a közönség olykor csalódva távozott egy-egy bemutatóról —, egészében véve azonban olyan művészi szintet ért el, amelyre vele együtt valamennyien büszkék lehetünk. A lepergett bő eseményű, tíz esztendő alatt igen értékes hozzájárulásokkal, új kulturális kincsekkel gazdagította társadalmunkat.

A jubileum alkalmából kívánjuk, hogy a Jugoszláv Drámai Színház a jövőben még több sikerrel haladjon a fennállásának első tíz évében megjelölt úton.

NAGY ÍRÓT TEMETTÜNK

Április ötödikén a tollnak egy európai szintű, tekintélyes művészével lett szegényebb hazánk íróinak tábora: meghalt Isidora Sekulić.

Isidora Sekulić 1877-ben született, a bácskai Mosorin faluban. A pesti pedagógiumon tanult matematikát és természettudományt, majd Pancsován és Beográdban tanított, később pedig teljesen az irodalomnak szentelte életét. Könyvalakban egyebek között a kö-

vetkező művei jelentek meg: „Utitársak”, „Norvégiai levelek”, „A múltból”, „A Szűz Mária templomának szerzetese”, „Egy kisvárosi temető krónikája”, „Elemző pillanatok és témák”, „Följegyzések”, „Följegyzések népemről”, „Béke és nyugtalanság”. A jugoszláv irodalmat Emerson, Poe, Wilde, Goethe, Keller, Grimm, Dosztojevszkij és mások műveinek fordításával gazdagította.

Életében sok meg nem értéssel kellett megküzdenie. A támadások azonban sosem törték meg. Minden igazságtalanság még lázasabb munkára ösztönözte. Az általános elismerést már idősebb korában vívta ki, jóllehet mindig észrevétlen akart maradni.

Szerény otthona csendjében, a zajos közélettől elzárkozva alkotott, mégis éber szemmel figyelte az eseményeket, s gyakran hallatta tisztán csöngő, elfogulatlan bátor szavát. Nem, nem élt elefántcsont-toronyban. Ellenkezőleg, azért vonult magányba, hogy roppant éles agyával és melegen dobogó szívével minél többet lehessen az emberekkel. Kimeríthetetlen tehetségét és tudását önzetlenül állította népe kultúrájának szolgálatába.

Bár termékeny irodalmi munkásságot fejtett ki, teljesítményének értékét nem mennyisége, hanem minősége határozza meg. Különösen az esszé-írás terén alkotott maradandót, mégpedig világviszonylatban is. Virginia Woolf óta nem született még egy olyan író, mint Isidora Sekulic. Az esszé-iben kifejtett mély gondolatai mellett stílusa és nyelvezete emeli az írásművészet nagyjai közé. Noha olykor roppant összetett és súlyos kérdések tárgyalásába mélyedt, gondolatait mindig úgy fejtette ki, hogy az egyszerű olvasó is megértse, de a legkifinomultabb ízlésű értelmiségi is gyönyörködhesen mondatainak, nyelvének szépségében.

Isidora Sekulic teljes irodalmi értékét és hozzájárulását az emberibb ember megformálásához csak a következő évtizedek irodalomtörténete mérheti föl.

MAGYAR IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI DÍJAK

Az 1958. évi magyar irodalmi és művészeti díjakkal (József Attila-díj, Munkácsy Mihály-díj, Liszt Ferenc-díj, Erkel Ferenc-díj és Jászai Mari-díj), melyeket az ország fölszabadulásának évfordulóján osztottak ki, harmincöt író és művészt tüntettek ki.

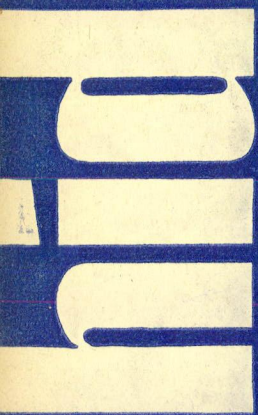
A József Attila-díj I. fokozatát *Keszthelyi Zoltán* a „Halljátok” című verseskötetéért, *Földeák János* a „Férfiút” című kötetéért és *Győri Dezső* 1957-ben megjelent kisregényeiért kapta. A második fokozattal *Bihari Klárát* a „Bekötött szemmel” című színművéért, *Csepeli Szabó Bélát* 1957-ben megjelent verseiért, *Thurzó Gábort* novelláiért, valamint *Rákosi Sándort* „A tűz udvarában” című verseskötetéért és 1957-ben megjelent verseiért tüntették ki.

TARTALOMMUTATÓ

Beno Zupančič / Multság	267
Gál László / Vers fekete tintával	284
Deák Ferenc / Dísznövények közt egy kalap, teli pénzzel	287
Kolozsi Tibor / Mérczi Józsefnek nem ízlik a húsleves	290
Dóró Sándor versei	294
Lebović és Obrenović / Mennyei osztag	296
Debreczeni József versei	306
Komáromi József Sándor / Ókori kaland	309
Todor Manojlović versei	313
Bálint István / Budapesti jegyzetek	316
Dési Ábel / Harc a reményért	322
Ádám Tibor / Trópusi nap alatt	325
Steinitz Tibor / Színháték Párizsban	333
* * * / Bonyodalmak egy regény körül	336
B. Szabó György / Mikszáth Kálmán világa	338
Bori Imre / Krónika a szegények életéről	342
Bori Imre / Dél keresztje	345
Burány Nándor / Megrendítő korkép – lélektani alapon	347
Péter László / Ady Endre és Juhász Gyula szerb barátja	348
Steinitz Tibor / Egy csöndes és egy zajos párizsi tárlat	350
KRÓNIKA	352
E számunkban HANGYA ANDRÁS rajzait, JOŽE CIUHA és ACS JÓZSEF illusztrációit közöljük.	

IRODALMI, MŰVESZETI, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT, 1958. ÁPRILIS. KIADJA A FÓRUM LAPKIADÓ VALLALAT. — SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODE MISICA 1. — SZERKESZTŐSEGI FOGADÓORÁK: MINDEN NAP 10—12-IG. — KEZIRATOKAT NEM ORZUNK MEG ÉS NEM ADUNK VISSZA. — ELOFTZETESI DIJ: EGY ÉVRE 500, FELELVRE 260, EGYES SZÁM ÁRA 60 DINÁR. — KESZÜLT A FÓRUM NYOMDAJÁBAN
NOVISZADON

tudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet